

SADRŽAJ

UVOD	5
I KONCEPTUALNI ASPEKTI I FENOMENOLOGIJA PRANJA NOVCA.....	7
1. Definisanje pojma pranja novca.....	7
2. Faze kroz koje prolazi proces pranja novca	9
2.1. Polaganje (plasiranje) kao prva faza u pranju novca.....	10
2.2. Pokrivanje (ozakonjenje) kao druga faza u pranju novca	10
2.3. Integracija kao treća faza u pranju novca.....	11
3. Metodologija pranja novca	12
4. Tipologija kod pravnih lica.....	12
4.1. Off shore zone.....	13
4.2. Nerezidentni računi	15
4.3. Fiktivni ugovori i ispostavljanje fiktivnih računa	15
4.4. Ulaganje gotovine u finansijski sistem.....	16
4.5. „Front” i „shell” firme.....	17
4.6. Tipologija kod fizičkih lica	18
4.7. Krijumčarenje novca	18
4.8. Transakcije gotovim novcem	19
4.9. Neuobičajeno veliki polozi gotovine.....	19
4.10. Povezane transakcije.....	20
4.11. Uplate iz inostranstva	20
4.12. Menjački poslovi	20
4.13. Korišćenje kreditne linije.....	21
5. Pranje novca i druge vrste kriminaliteta	21
5.1. Odnos pranja novca i organizovanog kriminaliteta.....	22
5.2. Korupcija i pranje novca	22
5.3. Finansiranje terorizma i pranje novca	23

6. Ekonomsko - politički aspekti pranja novca	25
6.1. Pojave pranja novca u Srbiji.....	27
6.2. Savremene tendencije u pranju novca.....	33
6.3. Zloupotrebe kartica za odlaganje novca u svrhe pranja novca.....	34
6.4. Internet bankarstvo i pranje novca	35
6.5. Zloupotrebe elektronske gotovine u svrhe pranja novca.....	38
6.6. Kockanje preko Interneta i pranje novca.....	39
II NORMATIVNE PRETPOSTAVKE KONTROLE PRANJA NOVCA.....	41
1. Međunarodni propisi u borbi protiv pranja novca.....	41
1.1. Međunarodni propisi regulišu sprečavanje pranja novca	43
1.1.1. Ujedinjene nacije	43
1.1.2. Grupa za finansijske akcije (FATF)	45
1.1.3. Egmont grupa	57
1.1.4. FOPAC	60
1.1.5. Bazelska komisija za superviziju banaka	62
1.1.6. Međunarodna asocijacija supervizora osiguranja.....	63
1.2. Međunarodne organizacije u oblasti suprotstavljanja pranju novca	63
2. Domaći izvori.....	65
2.1. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.....	65
2.1.1. Nadležnost i zadaci Uprave za sprečavanje pranja novca	66
2.1.2. Obveznici koji preduzimaju radnje i mere za sprečavanje pranja novca.....	68
2.1.3. Traženje i dostavljanje podataka od obveznika.....	69
2.1.4. Prijava podataka Upravi za sprečavanje pranja novca	69
2.1.5. Ovlašćeno lice za obavljanje poslova sprečavanja pranja novca.....	70
2.1.6. Obaveza sastavljanja liste indikatora.....	70
2.1.7. Analiza rizika od mogućih zloupotreba koje imaju za cilj pranje novca.....	71
2.1.8. Poznavanje i praćenje stranke	72
2.1.9. Mere poznavanja i praćenja stranke	72
2.1.10. Utvrđivanje i provera identiteta stranke	74

2.1.11. Poveravanje određenih radnji trećim licima	75
2.1.12. Ograničenje gotovinskog poslovanja	75
2.1.13. Prenos fizički prenosivih sredstava plaćanja preko državne granice.....	76
2.1.14. Advokati i advokatska orthačka društva.....	77
2.1.15. Nadzor nad primenom Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma	77
2.1.16. Kaznene odredbe	78
2.2. Institucije, kapaciteti i sredstva za borbu protiv pranja novca	78
2.2.1. Normativno-pravni okvir.....	78
2.2.2. Institucionalni okvir za borbu protiv pranja novca.....	79
2.2.3. Kapaciteti za borbu protiv pranja novca.....	85
2.2.4. Građansko društvo i mediji u borbi protiv pranja novca	86
III DELOVANJE NA SUZBIJANJE PRANJE NOVCA	88
1. Uloga Narodne banke Srbije i ostalih banaka u postupku sprečavanja pranja novca u Republici Srbiji.....	88
1.1. Podaci o strankama	91
1.2. Podaci o transakcijama.....	93
1.3. Dostavljanje podataka upravi	95
1.4. Obuka zaposlenih	97
2. Kriminalistički aspekti suzbijanja pranja novca	98
2.1. Otkrivanje krivičnog dela pranja novca	98
2.2. Finansijska analiza osumnjičenog kao izvor saznanja za krivično delo	100
2.3. Razjašnjavanje i dokazivanje krivičnog dela pranja novca.....	102
2.4. Primena specijalnih istražnih tehnika u suzbijanju krivičnog dela pranja novca ..	104
2.5. Prikriveni islednik u suzbijanju pranja novca	105
2.6. Primena kontrolisane isporuke u suzbijanju pranja novca	106
2.7. Tajni nadzor u suzbijanju krivičnog dela pranja novca.....	107
2.8. Primena zaštite svedoka u suzbijanju krivičnih dela pranja novca	109
ZAKLJUČAK	111
LITERATURA.....	115

Spisak tabela i grafikona

Tabela 1: <i>Popis slobodnih zona po kontinentima</i>	13
Grafikon br. 1: <i>Struktura stranaka u bankarskom sistemu svrstanih po stepenu rizika sa stanjem na dan 25. 12. 2010. godine</i>	89
Grafikon br. 2: <i>Struktura stranaka u bankarskom sistemu svrstanih po primenjenim radnjama i merama praćenja stranke sa stanjem na dan 25. 12. 2010. godine</i>	90
Grafikon br. 3: <i>Struktura stranaka u bankarskom sistemu u drugoj polovini 2010. godine</i>	91
Grafikon br. 4: <i>Struktura stranaka rezidenata u bankarskom sistemu sa stanjem na dan 25. 12. 2010. g.</i>	92
Grafikon br. 5: <i>Struktura stranaka nerezidenata u bankarskom sistemu sa stanjem na dan 25. 12. 2010. g.</i>	92
Grafikon br. 6: <i>Struktura izvršenih transakcija u bankarskom sistemu u drugoj polovini 2010. godine</i>	93
Grafikon br. 6 a): <i>Broj transakcija</i>	94
Grafikon br. 7: <i>Struktura izvršenih transakcija u bankarskom sistemu po periodima</i>	94
Grafikon br. 8: <i>Broj transakcija po zaposlenom</i>	95
Grafikon br. 9: <i>Pregled broja gotovinskih transakcija ≥ 15.000 evra Upravi za sprečavanje pranja novca po periodima</i>	95
Grafikon br. 10: <i>Pregled broja prijavljenih sumnjivih transakcija Upravi za sprečavanje pranja novca po periodima</i>	96

UVOD

Pojam *pranja novca* potiče od engleske reči *money laundering* što znači legalizacija kapitala kojim se prikriva poreklo novca stečenog kriminalnom aktivnostima sa ciljem da se isti prikaže kao da je stečen na legalan način. Sastoji se od falsifikovanja finansijske dokumentacije i manipulativnih radnji u sistemu međubankarskih transakcija. Poslednjih godina se značajno izražava u utajama poreza, ilegalnoj trgovini drogama i oružjem, u organizovanoj kocki, prostituciji i reketu, kao i u procesima privatizacije kapitala u bivšim socijalističkim zemljama Istočne Evrope, kao i u organizovanim kriminalnim kanalima na Zapadu. Termin pranje novca nastaje u SAD-u u periodu prohibicije (vreme zabrane točenja alkohola), u III deceniji prošlog veka, kada su kriminalci zarađeni novac od ilegalne proizvodnje i krijumčarenja alkoholnih pića i drugih kriminalnih aktivnosti prikazivali kao zaradu koju su ostvarili baveći se legalnim poslovima. Povodom te pojave, počeo je da se upotrebljava termin pranje novca odakle ga je preuzela kriminološka nauka. Perači novca, uopšteno, ne nastoje da ostvare najvišu stopu dobiti na novac koji operu, već im je važnije mesto ili investicije koje će im omogućiti najlakšu i najbržu preradu novca. Tako novac može putovati iz zemlje sa dobrom ekonomskom politikom u kojoj se ostvaruju više stope dobiti u zemlje s lošijom politikom i nižim prinosima od uložених sredstava. Tako se zbog pranja novca može dogoditi da se slobodni kapital ulaže manje racionalno, što uveliko može narušiti postojeće ekonomske tokove. Promena u potražnji novca – kao rezultat pranja novca, što se ne odražava u službenim pokazateljima – može na nacionalnom nivou izazvati nestabilnost kamata i kursa. Pranje novca znatno narušava potrošačku strukturu gde mali broj ljudi dobija ogromnu kupovnu moć, raste potražnja za luksuznim dobrima i stvaraju se uslovi za inflaciju i druge nepovoljne ekonomske situacije.

Niko nema ni približnu predstavu koliko je para od kriminala do sada oprano u Srbiji. Da je reč o ogromnim sumama, vidi se i po količini oduzete imovine u nekim postupcima koji su sprovedeni od usvajanja Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.

Prema nekim procenama, u našoj zemlji se godišnje opere između milijardu i dve milijarde evra, što je pet odsto bruto društvenog proizvoda. Za uvođenje kriminalnih para u legalne tokove, godinama je bila pogodna privatizacija društvenih

firmi, a perači su bili i domaći i strani mafijaši. Omiljene destinacije srpskih „perača“ svih ovih godina bili su: Kipar, Sejšeli, Kajmanska ostrva, Lihtenštajn...¹

U procesu pranja novca još uvek najčešću ulogu igraju banke, mada nisu pošteđene ni druge finansijske institucije koje koriste veće količine novca, a često nisu pod jačim zakonskim nadzorom ni: kockarnice, menjačnice, osiguravajuća društva itd... Kao i svuda, i u kriminalu se vrednuje preduzetništvo. Ovakve povoljnosti su prisutne u nizu zemalja, uglavnom onih jedva vidljivih na karti sveta. Naročito su omiljena Karipska ostrva, te jedva nastanjene ostrvske državice krajnje egzotičnih imena rasute u Tihom okeanu. U Karipskoj državici Belize za 500 dolara se može otvoriti anonimno konto, dok se za dodatnih 500 dolara može dobiti čak i fiktivno ime nosioca računa. U njima, takođe, komotno možete da osnujete tzv. anonimna akcionarska društva gde se uopšte ne zna ko je vlasnik ili, pak, preduzeće koje od sve svoje imovine poseduje tek poštansko sanduče. Na Kajmanskim ostrvima sa samo 39.000 stanovnika, recimo, postoji 34.000 registrovanih kompanija, 590 banaka i 500 milijardi dolara na računima. Ukoliko su banke umešane u pranje novca, narušava se poverenje koje javnost ima u njih, te se, ako su povezane sa organizovanim kriminalom, uzdrmava njihova stabilnost.

¹ Spasojević, V. C.: *Kriminalci u Srbiji godišnje operu dve milijarde evra*, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.291.html>: 355141

I

KONCEPTUALNI ASPEKTI I FENOMENOLOGIJA PRANJA NOVCA

1 Definisanje pojma pranja novca

U definisanju određenih društvenih fenomena, često se javljaju brojne poteškoće. Identična situacija i sa *pranjem novca*. Naime, bilo koje određenje da uzmemo u obzir, svrha pranja novca ostaje ista – tj. da se smanji ili isključi rizik od zaplene protivpravno stečene koristi i kažnjavanja učinioca za izvršena kriminalna dela. Time se ostvaruje krajnji cilj kriminalne aktivnosti imovinskog karaktera – nesmetano trošenje i uživanje prihoda od te aktivnosti. „Pod pranjem novca podrazumevamo svaku radnju ili pokušaj radnje kojom se sakriva ili prikriva nelegalno poreklo sredstava, tako da izgleda da ona potiču iz legalnih izvora”.²

Pranje novca je proces tokom kojeg se prikriva poreklo sredstava stečenih kriminalnom delatnošću. Taj proces omogućava kriminalcima da koriste nelegalno stečena sredstva bez opasnosti da će njihov izvor biti otkriven.

Pranje novca je proces kojim neko prikriva postojanje, ilegalno poreklo ili ilegalnu upotrebu prihoda, da bi ga zatim prikazao tako da on izgleda legalan.³

Pranje novca možemo definisati kao skup aktivnosti usmerenih na prikrivanje prave prirode prihoda koji potiču od kriminalne aktivnosti, kao i na prikazivanje tih prihoda kao legalnih, u nameri korišćenja, u legalnom finansijskom sistemu. Pod pranjem novca podrazumevamo niz aktivnosti koje se koriste da bi se sakrio prihod od kriminalne delatnosti i prikazao kao da potiče od legalnih aktivnosti.

Pod sadržajem pojma pranja novca podrazumeva se delatnost subjekata, najčešće onih iz oblasti sive ekonomije i organizovanog kriminaliteta, kojima se stvaraju uslovi za legalizaciju protivpravno stečene dobiti, čime se pokriva njeno kriminalno poreklo i stvara predstava o zakonitoj delatnosti.⁴ Operacijom koja se zove pranje novca ne prikriva se samo nezakonito stvoren prihod, već se prikriva i

² Ova definicija je usvojena na Federalnoj skupštini Interpola 1995. godine

³ President's Commision, Washington 1984, p. 7, preuzeto iz knjige Ignjatović, Đ. i Škulić, M. (2010): *Organizovani kriminalitet*. Beograd: Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, str. 53

⁴ Meštrović, D. (2002): *Legalizacija nelegalno stečenog kapitala*. Zagreb: Policija i sigurnost, str. 147

kriminalna delatnost pojedinih subjekata koji se u svakodnevnom životu prikazuju kao pošteni, ugledni i ekonomski moćni.

Pranje novca podrazumeva skup radnji (najčešće bankarskih i finansijskih) kojima se prikriva poreklo ilegalno stečenog novca, te se takav novac prikazuje kao legalan, a finansijske transakcije imaju za cilj stvaranje privida da se do novca došlo zakonskim putem.⁵

Učesnici u pranju novca pribegavaju najraznovrsnijim finansijskim transakcijama, kako bi pokrili pravo poreklo novca da ga tako učine legalnim sredstvom prometa na tržištu novca, što im osigurava normalno korišćenje u poslovnim odnosima u kojima plasiraju svoj kapital.⁶

Cilj pranja novca je pretvaranje ilegalnog novca pribavljenog na nezakonit način u legalan novac, tj. davanje legaliteta, nelegalno stečenoj gotovini. Da bi se to postiglo potrebno je u finansijskom, bankarskom ili drugom poslovanju kroz jednu, a najčešće nekoliko naoko nepovezanih transakcija postići legalitet novca. Pranje novca je svako prikrivanje izvora protivpravno stečenog novca, kako bi taj bio iskorišćen za obavljanje neke dopuštene delatnosti ili sticanje imovine.

Analiza navedenih definicija ukazuje na to da se kao bitne karakteristike ove vrste kriminaliteta mogu izdvojiti sledeće:

1. raspolaganje „prljavim” novcem uslovljeno je prethodnom kriminalnom delatnošću;
2. pranje novca je proces kojim se prikriva postojanje, priroda i poreklo nelegalno stečenih sredstava;
3. proces pranja novca obuhvata uključivanje nelegalno stečenih sredstava transformacijom, prebacivanjem, razmenjivanjem, prikrivanjem porekla i namene, mešanjem sa legalnim sredstvima ili na drugi način u legalne finansijske tokove;
4. pranjem novca, osim porekla nelegalno stečenih sredstava, se prikriva i kriminalna delatnost pojedinaca i kriminalnih organizacija i
5. krajnji cilj pranja novca je nesmetano korišćenje prihoda od kriminalne delatnosti i izbegavanje kazne za počinjena krivična dela.

⁵ Vuković, M. (1/1993): *Siva ekonomija – tamna brojka kriminaliteta* u časopisu *Bezbednost*, str. 4

⁶ Kulić, M. (2001): *Pranje novca, privredni kriminal i korupcija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 180

Na osnovu navedenih karakteristika, pranje novca bismo mogli definisati kao vrstu imovinskog kriminaliteta, čiji su ciljevi prikrivanje postojanja i porekla nelegalno stečenih sredstava, i to uključivanjem tih sredstava transformacijom, prebacivanjem, razmenjivanjem, prikrivanjem namene mešanjem sa legalnim sredstvima ili na drugi način u legalne finansijske tokove, čime se osim porekla nelegalno stečenih sredstava prikriva kriminalna delatnost i ostvaruje krajnji cilj pranja novca – nesmetano korišćenje prihoda od kriminalne delatnosti i izbegavanje kazne za izvršena krivična dela.⁷

2 Faze kroz koje prolazi proces pranja novca

Osnovu većine šema pranja novca čine tri uobičajene faze pranja novca poznate kao polaganje, pokrivanje i integracija. Polaganje (plasman) podrazumeva razmenu nelegalno stečenog novca u neki oblik koji je lako prenosiv i koji ne izaziva sumnju, a onda njegovo puštanje u tokove finansijskog sistema. Pokrivanje (ozakonjenje) se sastoji u kretanju tih sredstava, često pomešanih sa sredstvima čije je poreklo legalno, kroz svetski sistem finansija, u pokušaju da se sakriju pravi izvori tih prihoda. Integracija (ugradnja) je proces pri kojem se ta pokrivena sredstva ponovo uvode u glavne ekonomske tokove gde se mogu slobodno trošiti i ulagati. Međutim, potrebno je naglasiti da postoje odstupanja od ovog modela koji se sastoji od tri uzastopno povezane faze. Naime, mogući su slučajevi pranja novca gde nelegalno stečen prihod ne prolazi kroz sve navedene faze. Na primer, nelegalno stečeni novac može da bude pomešan sa legitimnim pre ubacivanja u finansijske tokove (nelegalno stečen novac meša se sa prihodom od kazina, restorana) ili postoje slučajevi kada nelegalno stečen novac verovatno nikada i ne uđe direktno u legalne finansijske tokove, već ide putem raznoraznih podzemnih bankarskih kanala (hawala u Indiji i fei chi en u Kini). Ovo je značajno s aspekta istrage pranja novca jer u svakom pojedinačnom slučaju treba uvažavati princip individualnosti pojedinih slučajeva pranja novca i shodno tome, preduzimati mere za suprotstavljanje pranju novca.

⁷ Bošković, G. (2005): *Pranje novca*. Beograd: Beosing, str. 23

2.1 Polaganje (plasiranje) kao prva faza u pranju novca

Polaganje je obično prvi od tri koraka koji se preduzimaju pri pranju nelegalno stečenih sredstava. Podrazumeva promenu novca dobijenog od kriminalne aktivnosti u oblik pogodniji za transport i koji ne izaziva sumnju, a zatim ubacivanje tog novca u glavne finansijske tokove. U suštini, ova faza predstavlja raspolaganje nezakonito stečenim sredstvima koja nastoje da unesu u legalne finansijske tokove. To je ujedno i najteži i najranjiviji korak za perače novca zato što se najveći deo nelegalno stečenih sredstava prikuplja u gotovini. Gotov novac je glomazan, težak za skrivanje, i u većim količinama itekako može da skrene pažnju bankarskom službeniku, radniku kazina i sl.

Plasman zahteva pronalaženje rešenja za problem – kako prebaciti veliku količinu gotovog novca stečenog nelegalnom delatnošću u pogodan oblik za njegovo uvođenje u finansijski sistem. Načini kojima se kriminalci koriste da bi novac plasirali u finansijski sistem su veoma raznovrsni. Najčešće se koriste prosto deponovanje sredstava na račune kod finansijskih institucija u iznosu manjem od zakonski određenog praga za prijavljivanje (strukturiranje), promena gotovine u prenosive finansijske instrumente (putnički čekovi, nalozi za isplatu, hartije od vrednosti...) i dr. Kada je reč o izuzetno velikim količinama nelegalno stečenog novca kriminalne organizacije, zbog nepredvidivosti i velikog rizika pri plasmanu sredstava u finansijski sistem zemalja koje imaju stroge zakonske propise pri ulaganju novca u finansijski sistem, najčešće se opredeljuju za krijumčarenje nelegalno stečenih sredstava. Krijumčarenjem se velike količine novca iznose iz zemalja gde su nelegalno stečene u *off shore* finansijske centre. U tim centrima se obavlja proces njihovog polaganja u finansijski sistem, a potom se vraća u zemlje porekla (npr. u formi stranog ulaganja i sl.).⁸

2.2 Pokrivanje (ozakonjenje) kao druga faza u pranju novca

Pokrivanje (ozakonjenje) podrazumeva niz finansijskih transakcija koje po svojoj učestalosti, obimu i kompleksnosti često liče na legitimne finansijske aktivnosti. Krajni cilj ove faze pranja novca je onemogućavanje povezivanja nelegalno stečenih sredstava sa njihovim pravim izvorom. Obično se polaganje sastoji od telegrafskih prenosa novca ili transfera plasiranih sredstava u finansijski ili bankarski sistem

⁸Bošković, G. (2/2004): *Načini pranja novca u bankarskom poslovanju* u časopisu *Bezbednost*, str. 15

posredstvom mnogobrojnih računa. Jedan od najučestalijih načina kojima se vrši polaganje je telegrafski transfer novca preko *off shore* finansijskih centara poput: Bahama, Holandskih Antila, Kajmanskih ostrva i drugih. Kada sredstva jednom dospeju izvan teritorije zemlje porekla i uđu u finansijske sisteme zemlja sa visokim bankarskim diskrecionim pravima, veoma je otežano pronaći i pratiti takva sredstava. Pronalaženje nelegalnih izvora prljavog novca dodatno otežavaju *off shore* finansijski centri. *Off shore* finansijski centri su zemlje gde se bankarske, korporacijske i druge finansijske operacije vode pod strogim režimom poštovanja diskrecionih prava banaka, sa minimalnim nadzorom vlasti.

Operacija pranja novca biće uspešnija ukoliko novac prođe kroz dva ili više sistema sa različitim zakonskom regulativom. Na ovakav način otežava se praćenje toka nelegalno stečenih sredstava, a samim tim i istraga pranja novca. Da bi se ostvario celokupan uvid u pojedinačne operacije pranja novca potrebno je razviti modalitete međunarodne saradnje na nivou operativnih jedinica koje vrše istrage pranja novca. Perači novca se u ovoj fazi trude da nelegalno stečena sredstava pređu nekoliko granica što fizički, što elektronski, ili kroz korporacijske sisteme koji imaju predstavništva u velikom broju zemalja.

Naporima međunarodne zajednice za suprotstavljanje pranju novca su znatno sužene mogućnosti kriminalnih organizacija za pranje novca. Ova činjenica uticala je na to da kriminalne organizacije u ovoj fazi angažuju eksperte iz oblasti finansija koji su doprineli da postojeće šeme pranja novca postanu znatno složenije i sofisticiranije, a samim tim i teže za otkrivanje.

2.3 Integracija kao treća faza u pranju novca

Integracija podrazumeva transfer plasiranih sredstava u globalne finansijske tokove kako bi se pomešala sa legitimno stečenim sredstvima. Cilj je da se plasirana sredstva prikažu kao sredstva ostvarena legalnim poslovanjem. Nelegalno stečena sredstva se najčešće integrišu u globalne finansijske tokove posredstvom finansijskih instrumenata, poput garantnih pisama, obveznica, polisa osiguranja, bankovnih menica, faktura, garancija i slično.

Integracija je konačna faza u pranju novca u kojoj je vrlo teško napraviti razliku između legalnih i nelegalnih sredstava. Integrisana sredstva se najčešće koriste za

ulaganje u profitabilne poslove čime se još više osnažuju različite kriminalne organizacije.⁹

3 Metodologija pranja novca

Izložene definicije pranja novca i kompleksnost samog procesa pretvaranja nezakonitog novca u prividno zakoniti, s ciljem prikrivanja njegovog pravog izvora, ukazuju na brojne mogućnosti koje se pritom nude. Modaliteti pranja novca razlikuju se zavisno od količine novca koji se želi oprati, relevantnom zakonodavstvu, i finansijskom tržištu, izabranom načinu delovanja (putem finansijskog ili nefinansijskog sektora) i samom procesu (fazama) kroz koji će novac prolaziti do svog finalnog cilja. Kako su međunarodni transferi najčešće sastavni deo samog procesa, napredne tehnologije i elektronsko bankarstvo pružaju nove mogućnosti i okreću smer razvoja metoda i tehnike njegovog pranja. U poslednje vreme je uz problematiku pranja novca često vezano i pitanje sprečavanja finansiranja terorizma za koje je, takođe, indikativan elektronski prenos novca, delovanje neprofitnih organizacija, društava za osiguranje i posebno celokupni nefinansijski sektor (slobodne profesije i struke).

4 Tipologija kod pravnih lica

Izdvojene metode se najčešće koriste u međunarodnom kontekstu: *off shore* zone, nerezidentni računi, fiktivni ugovori i ispisivanje fiktivnih računa, ulaganje gotovine u finansijski sistem, *front* ili *shell* društva i sl.¹⁰ Modus delovanja pranja novca putem pravnih lica šireg je opsega od delovanja fizičkih lica.

⁹Jovašević, D. (2007): *Pranje novca u teoriji i praksi krivičnog prava* u Zborniku radova *Kriminalitet u tranziciji - fenomenologija, prevencija i držana represija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 157-180.

¹⁰ Radojević, M. (9-10/2004): *Pranje novca*. „Puls”, str. 28

4.1 Off shore zone

Off shore destinacije se mogu definisati kao privrede koje sebe promovišu kao slobodne zone u kojima se preduzeća koja međunarodno posluju značajno niže oporezuju i tako što se uklanjaju ostale prepreke međunarodnom poslovanju i na taj način privlače kompanije koje imaju sedišta u razvijenim zemljama sa značajnim poreskim opterećenjem.

Tabela 1: *Popis slobodnih zona po kontinentima*

Evropa	Afrika	Azija	Amerika	Okeanija
Andora	Džibuti	Hong Kong	Angila	Vanuatu
Gibraltar	Liberija	Makao	Bahami	Nui
Kanalska ostrva	Sejšeli	Dubai	Belize	Maršalska ostrva
Lihtenštajn	Mauricijus	Oman	Bermuda	SD Mikronezija
Luksemburg		Bahrein	Kajmanska ostrva	
Malta		Singapur	Panama	
Madena			Delaver (SAD)	
Monako				
Ostrvo čoveka				

Opšte karakteristike svih poslovnih zona su niski ili nepostojeći porezi na prihode i poslovanje, nepostojanje ograničenja na protok kapitala i o zaštiti bankarske tajne i investicija i poverljivosti poslovnih transakcija. Iako je u početku u slobodnim poslovnim zonama fokus bio na lakšem obavljanju međunarodne trgovine, ove zone su se postepeno specijalizovale za obavljanje međunarodnih finansijskih transakcija.¹¹

Glavna karakteristika *off shore* zona obuhvata unos robe ili novca, kao i osnivanje preduzeća nerezidenata. *Off shore* zone su vrlo često na prvom mestu po jačini indicija za sumnju na pranje novca, s obzirom na učestalost transakcija i veličinu transfera. Radi se o područjima koja po definiciji imaju vrlo liberalno postavljenu

¹¹ Bjelić, P. (2005): *Međunarodna trgovina*. Beograd: Ekonomski fakultet, str. 257

zakonsku regulativu u pogledu poslovanja i otvaranja banaka i firmi, gde je vrlo mali procenat poreskih obaveza, a vrlo izražena i jaka bankarska tajna. Osnovna uloga *off shore* zona prvenstveno je namera izbegavanja poreske obaveze. Jedan od načina zakonitog izbegavanja plaćanja poreza na dobit moguć je putem transfernih cena kojima se dobit premešta u državu s povoljnijim poreznim tretmanom. Anonimnost finansijskih transakcija koje posledično slede, posebno pogoduju nezakonitim aktivnostima kao što su pranje novca, finansiranje terorizma, utaja poreza, prevara i sl. Iskorišćavanje finansijskih pogodnosti *off shore* zona imaju krajnje negativne posledice i na međunarodni finansijski sistem, ali i na samu državu koja takve pogodnosti nudi. Radi se, zapravo, o siromašnim državama koje su tek od 1950. godine prisutne na svetskom finansijskom tržištu. Bez obzira na činjenicu da su određene *off shore* zone danas potpuno transparentne, neke su samo poreske oaze, dok su druge vrlo netransparentne, nekomunikativne i teško dostižne. Anonimnost, kao osnovna karakteristika i prepreka u sprečavanju pranja novca, i dalje predstavlja problem. Nastojanja i tragovi mogućeg rešenja mogu se naslutiti kroz International Monetary Fund - *Program procene rizika i tehničke pomoći* s ciljem unapređenja nadzornih standarda *off shore* zona. U skladu s *Preporukama međunarodne zajednice* (FATF – NCCT criteria), početkom novog milenijuma netransparentne zemlje su se našle na tzv. listi nekooperativnih država: Kukova ostrva, Egipat, Grenada, Guatemala, Indonezija, Mijanmar, Sveti Vinsent i Grenadini, Nauru, Nigerija, Filipini i Ukrajina. Kako status nekooperativne države donosi negativan publicitet, odvlači stranke, a samim tim i kapital, do 2006. godine je većina zemalja uskladila svoje zakonodavstvo čime je dokazala mogućnost i spremnost za suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma. Poslednja država koja je skinuta s liste nekooperativnih zemalja 2006. godine je Nigerija.

Kako, ipak, *off shore* zone predstavljaju idealna mesta za međunarodne transakcije pranja novca, međunarodna zajednica nastoji brojnim merama, instrumentima, konvencijama i političkim uticajima delovati na njihovo usklađivanje putem: Ujedinjenih naroda (Svetski program protiv pranja novca - GPML), Veća Evrope (poseban Odbor Moneyvala), Grupe za finansijsku akciju razvijenih zemalja sveta (FATF), Off shore grupe bankarskih kontrolora i Grupe za finansijsku akciju karipskih zemalja (CATF). Egmont grupa, kao svetsko udruženje finansijskih obaveštajnih jedinica, vrši stalni pritisak na *off shore* zone u smislu njihove veće kooperativnosti i približavanja svetskim standardima razmene podataka o strankama i transakcijama.

Ukratko, *off shore* zone nude prednosti po pitanju investicija, elektronskog bankarstva, međunarodne trgovine, zaštite vlasništva kao i poverljivost podataka o bankovnom računu. Posebno je zanimljiva poverljivost podataka o prometu na bankovnom računu jer se za dostavu traženih podataka najčešće pronalaze razne prepreke, zahtevi ili ograničenja. Delimično iz istih razloga, *off shore* zone su vrlo pogodne i za pranje novca (i to pranje novca od mnogobrojnih nelegalnih aktivnosti kao što je poreska utaja, trgovina oružjem, prodaja droge, prostitucija i dr.) uz prednosti stroge bankarske tajne, malobrojnih ograničenja u poslovanju s inozemstvom, teritorijalno pozicioniranje u blizini tranzitnih puteva droge i sl.

4.2 Nerezidentni računi

Još jedan od značajnih indikatora za sumnju na pranje novca, iako ne toliko indikativan kao *off shore* zone zbog toga što predstavlja prepoznatljiv, moderan i široko korišten način poslovanja savremenog bankarstva, jesu nerezidentni računi.

Nerezidentni računi su često u vrlo bliskoj vezi s *off shore* zonama jer se transakcije odvijaju preko otvorenih nerezidentnih računa *off shore* zona u državama koje su pogodne radi blizine, razvijenih bankarskih sistema i ustaljenih kanala komunikacija. Sledi vrlo jednostavan način transfera: firma *off shore* s otvorenim nerezidentnim računom u drugoj državi ispostavlja fakturu koja se legalno plaća preko domaćih banaka na navedeni račun te se na tako prenetu sredstva neometano koriste za lične potrebe, ubacuju u ponovni reproduktivni ciklus kriminalne aktivnosti ili pokušavaju legalizovati (oprati) u obliku investicijskih sredstava namenjenih za ulaganje u domaće preduzetništvo i infrastrukturu.¹²

4.3 Fiktivni ugovori i ispostavljanje fiktivnih računa

Kao jedna od čestih tehnika, javlja se kreiranje fiktivnih ugovora i po takvoj „pravnoj osnovi” ispostavljanje fiktivnih računa. Ovo područje se deli na dve celine:

1. ispostavljanje potpuno fiktivnih računa za usluge koje se, uglavnom, ne mogu i neće izvršiti niti su izvršene (consulting, istraživanje tržišta, i sl., uglavnom većina nerobnih plaćanja) i

¹² Milovanović, M. (2008): *Pranje novca: neka otvorena pitanja*. „Revija za bezbednost”, broj 5/2008, str. 32

2. ispostavljanje faktura sa većim ili manjim iznosima od stvarne (tzv. podfakturisanje i prefakturisanje) za robu ili manjim delom usluge.

Sklapanje fiktivnih ugovora ili ispostavljanje fiktivnih računa jedan je od „klasičnih” načina pranja novca prilikom kojeg će lica ili firma osnovati filijalu u zemlji iz koje nezakoniti prihod dolazi ili u koju se novac unosi i stavlja u promet. Ukoliko se sprovede kupoprodaja robe ili usluge uplatiće se određeni iznos novca na račun firme, ali uvećan s obzirom na stvarnu vrednost robe ili usluge. U ovom slučaju je razlika između stvarne vrednosti robe ili usluga i uplaćenog iznosa na račun firme, zapravo, iznos opranog novca. Posebnu vrstu pranja novca predstavlja plaćanje na temelju potpuno lažnih faktura pri čemu, za razliku od podfakturisanja ili prefakturisanja, celi iznos uplaćenog novca obuhvata oprani novac. Kako plaćanje robe na osnovu lažnih faktura neizostavno zahteva trag prelaska državne granice i ostale evidencije o stvarnom postojanju robe i njenoj prodaji, češće će se koristiti izloženi način pranja novca za obavljene usluge jer je vrlo teško proceniti njihovu stvarnu vrednost (npr. konsultantske usluge).¹³

4.4 Ulaganje gotovine u finansijski sistem

Kao četvrta grupa tehnika pranja novca, pojavljuje se ulaganje gotovine u finansijski sistem, na žiro račune privrednih društava, u vidu pozajmica svih vrsta, kreditnih odnosa između radnika i partnera trgovačkih društava, polaganja fiktivnog dnevnog utroška, kao i transakcije s računa pravnih lica na račune fizičkih lica i obrnuto. Korišćenje platnog sistema u zemlji, takođe, se pojavljuje kao jedan od oblika i načina pranja novca. Praksa ukazuje da je ovo „školski primer” sprovođenja prve faze procesa pranja novca, a to je faza polaganja prljavog novca u legalan finansijski sistem, s ciljem prikrivanja njegovog nezakonitog izvora. I ovaj se način pranja novca može svrstati u klasične metode zbog toga što moderni načini pranja novca obuhvataju ulaganje u nefinansijski sektor, oslanjanje na modernu tehnologiju, elektronsko bankarstvo i investicijske fondove. Međutim, nije nemoguće da se ovi modusi pojavljuju i zajedno, povezani u jedan interaktivni proces pranja novca, uključujući brojne tehnike pranja i različite vremenske periode.

¹³ Milenović, M. (2004): *Pranje novca*. „Puls”, br. 7-8/2004, str. 19

4.5 „Front” i „shell” firme

Iako u terminima „front” i „shell” postoje razlike jer „shell firme” predstavljaju lažne firme koje služe za prikrivanje sredstava pranja novca, a „front firme” obavljaju legalne poslovne aktivnosti radi prikrivanja pranja novca, zajednička im je karakteristika obavljanje zakonitih poslova, a osnovna uloga paravan za protok novca na putu prikrivanja njegovog nezakonitog izvora. U ovoj se ulozi može naći bilo koja firma pogodna za „transport” prljavog novca, bez obzira na veličinu kao što su: restorani, putničke agencije, društva za osiguranje, kazina, menjačnice i sl. Uloga može da im bude različita, zavisno od toga osnivaju li se u zemlji ili inostranstvu (npr. u *off shore* zoni), a pogodne su kako u fazi oplemenjivanja sredstava tako i u fazi integracije u legalni sistem. Iz sadržaja uloge koja proizlazi nakon sprovedenog ciklusa pranja novca, vidljive su njene prednosti nad klasičnim načinima pranja novca. Značajno je to što ne privlači pažnju službenika bankarskog i nebankarskog sektora zbog čega se izlaže manjem riziku sumnje i otkrivanja. Svakako će se povremeni, manji iznosi gotovog novca lakše utopiti u redovno poslovanje firme kojoj se poslovanje gotovim novcem podrazumeva, nego izlaganje prljavog novca u finansijski ili nefinansijski sistem „bez pokrića”. Situacija je dodatno komplikovana ukoliko se nezakonito stečeni prihod unosi u *off shore* zonu u kojoj se nalazi „front” ili „shell” firma, bez obzira bavi li se ona zakonitim poslovanjem i na taj način prikriva nezakonitu aktivnost osobe koja pere novac ili postoji isključivo za protok prljavog novca na ime npr. konsultantskih usluga. Moguća je i kombinovna uloga, odnosno osnivanje firme kojoj je osnovna delatnost npr. kupoprodaja nekretnina, a zapravo kupuje nekretnine za pravog vlasnika nezakonito stečenih sredstava, sakrivenog iza nekoliko fizičkih ili pravnih lica. Posledica izložene metodologije pranja novca pravnih lica ogleda se u direktnoj šteti za finansijski sistem zemlje umanjivanja ili potpunog izbegavanja poreskih obaveza, dovođenja trgovačkih društava u stečaj i nezakonitog odlivanja sredstava (devizne efektivne u inostranstvo). U slučaju finansijskih institucija evidentna je direktna šteta za štedište i komitente banaka i drugih institucija. Šire posmatrajući, posledice se osećaju i na proračunskim stavkama. Svakako se ne sme zanemariti niti priliv prljavog novca međunarodnog organizovanog kriminala i njegovo ubacivanje u domaći finansijski

sistem što za posledicu ima razaranje finansijskog sistema, finansijske stabilnosti i kredibiliteta zemlje u celini.¹⁴

4.6 Tipologija kod fizičkih lica

Osim razvijenih metoda i tehnika pranja novca pravnih lica, u praksi se neretko susreću i pojavni oblici pranja novca fizičkih lica, rezidenata¹⁵ i nerezidenata. Iako suština pranja novca najčešće sadrži „bezbrojne, najrazličitije, složene, suptilne i tajanstvene” metode i tehnike pranja novca, perači imaju uvek isti cilj – prikrivanje pravog vlasništva ili izvora nezakonito stečenih sredstava, zadržavanje kontrole nad procesom pranja novca i potrebu za promenom oblika nezakonitih sredstava koji su predmet pranja. Uz veliki broj raznovrsnih mogućnosti pranja novca od strane fizičkih lica, izdvojene su i obrađene samo najčešće metode i tehnike, kao i one koje se najčešće koriste, a to su: neuobičajeno veliki depoziti gotovine, uplate iz inostranstva, menjački poslovi, korišćenje kreditne linije i krijumčarenje novca.¹⁶

4.7 Krijumčarenje novca

Jedna od najstarijih i najjednostavnijih tehnika pranja novca je krijumčarenje novca. Javlja se na samom početku procesa pranja novca čime se direktno prekida vidljiva veza između novca, vlasnika i nezakonitog izvora. S jedne strane se može reći da je najustaljenija jer za sobom ne ostavlja pisani trag, ali i najrizičnija, posebno za osobu koja je fizički prenosi preko državne granice.

Nezakonito stečena sredstva najčešće se prenose:

- 1) u svežnjevima novčanica,
- 2) istim putevima kao i droga (kamionom, avionom, brodom) ili
- 3) promenom gotovine u neki drugi vrednosni papir na donosioca (ček).

Nezakonita sredstva se najčešće prenose u stranu zemlju koja ima stroge zakone o tajnosti bankarskih računa, ili u *off shore* zone zbog lakog kupovanja ili

¹⁴ Ilčić, D. (2005): *Dokumenti međunarodnih organizacija o sprečavanju „pranja novca” kao izvori prava*. „Pravni život”, br. 9/2005, str. 25-27.

¹⁵ Rezident je fizičko lice sa stalnim boravkom u državi; pravno lice registrovano u domicilnoj državi. Prema našim zakonima, svako fizičko lice koje boravi najmanje godinu dana u našoj zemlji.

¹⁶ Madžar, Lj. (2000): *Politički i ekonomski koreni korupcije* u Zborniku *Sistem i korupcija*. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, str. 25–41.

osnivanja firme, kupovine deonice i vrednosnih papira, osnivanja banaka ili drugih načina manipulacije sredstvima.

Za usluge dugotrajnijeg pranja novca mogu poslužiti sredstva investirana u firme, turističke objekte ili kazina. Ukoliko je ciklus pranja novca završen, novac će se vratiti najčešće putem korespondentnog bankarstva u zemlju njihovog porekla, skladno međunarodnom platnom prometu.

4.8 Transakcije gotovim novcem

Iako je moderna tehnologija uzela maha i svakodnevno plasira na tržište nove tehnike prenosa novca, većina država osnove preventivne strategije vezane za problem pranja novca još uvek temelji na gotovinskim transakcijama. Zato se obavezno propisuje prijava redovnih i povezanih gotovinskih transakcija do zakonom propisanog ograničenja, čime se transakcijama gotovim novcem još uvek priznaje njihova učestalost i važnost prilikom analitičke obrade primljenih podataka o transakcijama i licima.

4.9 Neuobičajeno veliki polozi gotovine

Ova metoda pranja novca već samim imenom otkriva da se radi o gotovinskim polozima, odnosno o gotovinskim transakcijama.¹⁷ Međutim, kako pojam „neuobičajeno (visoki iznosi) ” varira od stranke do stranke, a veže se, primera radi, uz poslovnu pozadinu, često se radi o sumnjivim ili nelogičnim transakcijama koje po svojoj prirodi ne dosežu zakonom postavljeni limit za gotovinske transakcije, a imaju karakter sumnjivosti.

Neuobičajeno veliki polozi gotovine kao tipologija pranja novca kod fizičkih lica se odnose na polaganje gotovine na račune svih vrsta, a odstupaju od standardnog prometa po računu stranke. Predstavljaju znatne stavke i nemaju pokrića u zakonitom poslovanju i dohociima stranke. Većina transakcija ovog tipa nema logičan sled, analizirajući privredne i ekonomske kriterijume.

¹⁷ Popović, D. (2003): *Dobitnici i gubitnici u tranziciji*. Politika, Ekonometar, br. 16, str. 3

4.10 Povezane transakcije

Razbijanje transakcije na manje iznose *povezanih transakcija*, u svrhu izbegavanja limita postavljenog zakonskim odredbama, se u engleskoj literaturi naziva *structuring*. Neuobičajeni ili veliki polozi gotovine lako plene pažnju službenika i otvaraju dalje mogućnosti brzog otkrivanja procesa pranja novca zbog čega se češće koriste tzv. povezane transakcije. Radi se o razbijanju većeg iznosa novca na nekoliko manjih iznosa (kako bi se izbegao limit prijave gotovinskih transakcija) zbog toga što polozi manjih iznosa gotovine naizgled ostavljaju utisak izbora dobre tehnike pranja novca.

4.11 Uplate iz inostranstva

U vezi sa uplatama iz inostranstva kao indikatorima sumnjivih transakcija, zanimljive su one koje dolaze na račune rezidenata, a posebno u korist nerezidenata, uplate u velikim iznosima iz *off shore* zona i one koje nemaju opravdanja, gledano prema prometu po računu ili po kreditnoj sposobnosti stranke. Izuzetak od navedenog su redovni mesečni prilivi iz inostranstva na devizne račune domaćih fizičkih lica koji potiču od penzija ostvarenih u inostranstvu, renti, plata pomoraca koji plovo na stranim brodovima, plata delatnika domaćih pravnih lica koji izvode investicijske radove u inostranstvu za platu u devizama i sl. zbog toga što se radi o redovnim primanjima, često nepromenjenom iznosu, istom uplatiocu i primaocu. Međutim, i u ovim slučajevima one mogu biti zanimljive ukoliko se radi o transakcijama koje po svom karakteru odstupaju od uobičajenih (dva ili više priliva u istom mesecu, dva ili više priliva koji se uplaćuju na različite devizne račune iste fizičke osobe, nepoznati nalogodavac uplate i sl.) čime indiciraju na sprovođenje nelogičnih aktivnosti ili jasnu sumnju pranja novca ili finansiranja terorizma.

4.12 Menjački poslovi

Menjački poslovi se obilno koriste za prikrivanje traga prljavom novcu, posebno novcu od prodaje droge. Zbog toga što su uključene u široku lepezu novčanih transakcija, delatnost menjačnica u razvijenim zemljama je predmet strože zakonske regulative.

Osnivanjem menjačnice, nekoliko procesa pranja novca će se odvijati u potpunosti i pod neposrednim, punim nadzorom kriminalnog miljea. Iz istog razloga,

većina zakonodavstva u svetu zahteva licenciranje menjačnica.¹⁸ Isto kao i kod kazina, postoji opasnost da se menjačnice ne koriste za pranje novca posrednim putem kupoprodajom strane valute.

4.13 Korišćenje kreditne linije

U prvom redu podizanje kredita, bez obzira na iznos i krajnji cilj njegovih sredstava, nije predmet indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija zbog poznatog izvora novca.¹⁹

Posmatranjem kreditne linije, kao još jednog od brojnih načina pranja novca, bitno je napomenuti da postoji osnovna razlika između korišćenja postojeće kreditne linije za povratak nezakonito stečenih sredstava i, sasvim suprotno, podizanja kredita od kojeg će se sredstva plasirati za nezakonite svrhe. Sasvim je drugačija situacija u kojoj se postojeća otvorena kreditna linija koristi za povratak sredstava pre isteka ugovorenog roka. U tom slučaju se nezakonito stečenim novcem netom vraća uzeti kredit prilikom čega je evidentno pretvaranje prljavog novca u prividno zakonit. Postiže se krajnji cilj procesa pranja novca i osigurava potpuno legalna dokumentacija porekla novca. Vraćanje kredita pre ugovorenog roka uz prethodni transfer sredstava između banke matice i kćeri, modelom vraćanja kredita depozitom ili depozita kreditom, jedan je od mogućih načina pranja novca. Banka matica iz inostranstva odobrava kredite i depozite bankama kćerima u drugoj državi koji se kontinuirano vraćaju novim zaduživanjima.

Svrha povlačenja novih kredita ili depozita je navodno povoljna ročnost kredita koja je po stvarnom stanju neretko samo tri meseca duža od prevremeno otplaćenog kredita. Konačno, cena kredita je zapravo identična ceni depozita što potvrđuje da transakcije nemaju ekonomski opravdan i logičan cilj.²⁰

5 Pranje novca i druge vrste kriminaliteta

Pranje novca ima niz zajedničkih osobina sa nekim drugim tipovima kriminalne delatnosti, pre svega, sa organizovanim kriminalitetom i korupcijom. Takođe, veoma je

¹⁸ Bošković, M. (2007): *Pranje novca kao kriminološki i krivično pravni problem*. Novi Sad: Zbornik radova Pravnog fakulteta, br. 3/2007, str. 171-195.

¹⁹ Đokić, Z. i Ščekić, A. (2004): *Korupcija kao teški oblik kriminala* u Zborniku radova XVI seminara prava „Teški oblici kriminala“. Budva : Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova, str. 259-260.

²⁰ Teofilović, N. i Jelačić, M. (2006): *Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca*. Beograd: Policijska akademija, str. 242

značajno i pitanje odnosa finansiranja terorizma i pranja novca zbog aktuelnosti ovog problema na međunarodnom planu. Iz ovih razloga je potrebno analizirati međusobne odnose ovih tipova kriminalne delatnosti.

5.1 Odnos pranja novca i organizovanog kriminaliteta

Koristeći pranje novca i organizovani kriminalitet prikriva prirodu, poreklo i postojanje nelegalno stečenih sredstava, a time prikriva i sopstvenu kriminalnu delatnost i omogućava nesmetano korišćenje prihoda od kriminalne aktivnosti. Uključivanjem nelegalno stečenih prihoda u legalne finansijske tokove, organizovani kriminalitet ugrožava ekonomski sistem i tržišnu konkurenciju i ostvaruje uticaj na ekonomske, političke i društvene tokove na nacionalnom i međunarodnom planu. Neke procene govore da samo neregistrovanje prihoda organizovanog zločina u SAD-u nanosi javnim fondovima gubitak od šest milijardi i pet stotina hiljada dolara koji drugi privredni subjekti i građani moraju popuniti dodatnim oporezivanjem.

Organizovani kriminalitet najveći deo svoje moći zasniva na novcu koji je pribavljen nezakonitim delatnostima. Ovaj novac predstavlja ekonomsku polugu moći kriminalnih organizacija koja omogućava uključivanje u legalne ekonomske aktivnosti i korupciju organa vlasti. Organizovani kriminalitet možemo definisati kao vrstu imovinskog kriminaliteta, a karakteriše ga postojanje kriminalne organizacije koja obavlja kontinuiranu privrednu delatnost koristeći pri tome nasilje i korupciju organa vlasti.

Na osnovu navedenog, možemo zaključiti da uspostavljanje efikasnog sistema suprotstavljanja pranju novca onemogućava uključivanje nelegalno stečenih prihoda u legalne finansijske tokove, a time se slabi uticaj na ekonomske i političke tokove i ruše se ekonomske poluge moći kriminalnih organizacija.

5.2 Korupcija i pranje novca

Korupcija je društveno negativna pojava koju karakterišu sledeći elementi:

1. protivzakonito i nemoralno delovanje;
2. učinioci su lica koja su nosioci državne, političke, finansijske, privredne ili druge javne funkcije, kao i lica koja se pojavljuju kao nosioci određenih funkcija u privatnom sektoru;
3. delatnost se sastoji od iskorišćavanja položaja, prekoračenja ovlašćenja, korišćenja funkcije i društvenog ugleda, nevršenja poslova iz svoje nadležnosti,

korišćenja institucija sistema i institucija u kojima su zaposlena lica koja vrše korupcijska krivična dela;

4. sticanje protivpravne imovinske koristi, bogaćenje bez pravnog osnova, ostvarivanje ličnih interesa, političke, finansijske ili neke druge moći.

Kada dovedemo u vezu prethodno rečeno sa karakteristikama pranja novca možemo izvesti određene zaključke.²¹ Naime, korupcija omogućava uspostavljanje i održavanje određenih kriminalnih veza između državnih i drugih organa i kriminalnih struktura. Kriminalne strukture koriste uspostavljene veze za svoje nelegalne poslove. Jedan od tih poslova je i pranje nelegalno stečenih sredstava. Proces pranja novca se znatno olakšava ako perači novca imaju otvoren pristup finansijskim institucijama i državnim organima koji primenjuju zakonske propise za suprotstavljanje pranju novca. Takođe, korišćenjem korupcijom uspostavljenih veza sa državnim i finansijskim strukturama olakšava se i investiranje opranog novca u realizaciji različitih poslovnih poduhvata u onim segmentima poslovanja (izvođenju javnih radova, privatizaciji preduzeća, izvoznim i uvoznim poslovima i sl.) gde odlučujući uticaj imaju navedene strukture. Nezakonito stečena sredstva koja su prošla kroz proces pranja veoma često služe i za korupciju državnih i drugih struktura čime kriminalne strukture ostvaruju svoje interese u različitim oblastima društvenog života.

5.3 Finansiranje terorizma i pranje novca

Kada se govori o odnosu pranja novca i terorizma, pažnja se fokusira na polje finansiranja terorističkih aktivnosti. Zapravo, postoje dva osnovna izvora finansiranja terorističkih aktivnosti:

- Prvi podrazumeva pribavljanje finansijske podrške od država ili struktura sa dovoljno velikom organizacijom da prikupe sredstva, i stavljanje na raspolaganje teroristima tih sredstava tzv. „sponzorisan terorizam”. Takođe, mogući su i slučajevi da pojedinci sa dovoljnim finansijskim sredstvima pružaju značajnu finansijsku podršku teroristima, kao u slučaju Al Kaide i njenog vođe i glavnog finansijera Osame bin Ladena.
- Drugi se odnosi na prikupljanje sredstava za finansiranje terorističkih organizacija direktnim pribavljanjem sredstva različitim aktivnostima koje mogu biti legalne i nelegalne prirode. U aktivnosti nelegalne prirode najčešće spada vršenje krivičnih dela radi sticanja materijalne koristi namenjene za

²¹ Cvjetičanin, D. (2003): *Kriza spoljnog duga*. Beograd: Prizma, str. 25–31.

finansiranje terorističkih aktivnosti. Najčešće su to krivična dela iznude od privrednih subjekata ili građana koja se smatraju nekom vrstom „revolucionarnog poreza”, tu su i druge kriminalne aktivnosti kao: krijumčarenje, pljačke, nedozvoljena trgovina narkoticima i slično. U aktivnosti legalne prirode kojima se finansiraju terorističke organizacije spadaju: prikupljanje članarina, prodaja publikacija, traženje pomoći „od vrata do vrata” u okviru određene zajednice (najčešće imigrantske), donacije iz dela zarada i slično.

Uzevši u obzir činjenicu da sredstva namenjena za finansiranje terorističkih aktivnosti mogu biti legalne i nelegalne prirode, nameće se pitanje koliko to utiče na sposobnost država da koriste mere za suprotstavljanje pranju novca u otkrivanju i istrazi finansijske aktivnosti vezane za terorizam. Naime, većina zakonskih definicija pranja novca ovu pojavu vezuje za legalizaciju protivpravno stečene imovinske koristi vršenjem krivičnih dela čime se ostvaruje krajnji cilj kriminalne aktivnosti imovinskog karaktera – nesmetano trošenje i uživanje prihoda od te aktivnosti. Međutim, u slučaju finansiranja terorističkih aktivnosti osnovni ciljevi koji se žele ostvariti su nefinasijski ciljevi političke prirode, a sredstva koja se koriste u te svrhe mogu biti legalne i nelegalne prirode. Takođe, načini koji se koriste za pranje novca su suštinski identični onima koji se koriste kod prikrivanja izvora i odredišta korišćenja finansiranja terorističkih aktivnosti, ali je različita namena sredstava u odnosu na klasične operacije pranja novca.²² Možemo zaključiti da je finansiranje terorističkih aktivnosti u slučajevima kada se radi o legalnim izvorima sredstava veoma teško podvesti pod postojeća zakonska određenja pranja novca, što u većini slučajeva ograničava države u primeni mera za suprotstavljanje pranju novca u ovakvim slučajevima. U cilju prevazilaženja ovih problema na nivou međunarodne zajednice, pokrenuta je inicijativa za regulisanje ove oblasti čiji je rezultat bio donošenje Konvencije za suzbijanje finansiranja terorizma od strane Ujedinjenih nacija (United Nations International Convention of the Suppression of the Financing Terrorism) i rezolucije Saveta bezbednosti 1373 iz 2001. godine kojom se zahteva sprovođenje mera od strane država članica koje omogućavaju blokiranje i zamrzavanje novčanih sredstava i imovine terorista. Takođe, Grupa za finansijske akcije (Financial Action Task Force) se pridružila naporima međunarodne zajednice u borbi protiv finansiranja terorizma

²² Teofilović, N. i Jelačić, M. (2006): *Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca*. Beograd: Policijska akademija, str. 17

donošenjem Posebnih preporuka o finansiranju terorizma (Special Recommendations on terrorist Financing) kojima zemljama članicama daje smernice za borbu protiv finansiranja terorizma.

6 Ekonomsko - politički aspekti pranja novca

Ekonomske dimenzije pranja novca u Srbiji poprimaju sve veći obim u sve brojnijim modalitetima ispoljavanja. Osnovni postupci kojima se omogućava pranje novca su sledeći:

- zamena ili prenos imovine koja proističe iz obavljanja zabranjene delatnosti;
- prikrivanje ili utaja porekla novca ili prikrivanje mesta gde je novac uložen, prikrivanje namene korišćenja imovine i svih prava koja proističu iz obavljanja nedozvoljene delatnosti;
- prikrivanje, kod svojinske transformacije i privatizacije preduzeća, nezakonito stečene imovine društvenog i državnog kapitala;

Ogromne sume novca se vrlo često ostvaruju raznim kriminalnim aktivnostima i predstavljaju imovinsku korist ostvarenu na nezakonit način. Međutim, da bi neko nesmetano mogao da koristi tako stečena sredstva, ona moraju biti legalizovana (odnosno „oprana”) i tako uključena u legalne finansijske tokove. Stoga, učesnici u pranju novca pribegavaju raznim finansijskim transakcijama u cilju prikrivanja pravog porekla novca kako bi ga učinili legalnim sredstvom prometa na novčanom tržištu.²³ Na taj način nastoje da obezbede njegovo normalno korišćenje u poslovnim odnosima u kojima nastoje da plasiraju kapital stečen na nelegalan način.²⁴ Pranje novca predstavlja deo privrednog kriminaliteta i prema nivou društvene opasnosti je njegov najopasniji vid jer pogađa osnovne temelje nacionalne privrede. Svi poslovi koji obuhvataju ovaj proces se pažljivo planiraju, predstavljaju izvor brze akumulacije kapitala koji se potom investira u niz legalnih poslova u cilju povećanja bogatstva i društvene moći. U ovim aktivnostima pojavljuje se čitav lanac učesnika koji koriste znanja finansijskih

²³ Bošković, G. (2004): *Načini pranja novca u bankarskom poslovanju* u časopisu *Bezbednost*, broj 2/2004, str. 97-98.

²⁴ Blečić, S., Bolta, D. i Brlić, J. (2008): *Obveze računovođa, revizora i poreznih savjetnika u sprečavanju pranja novca*. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i finansijskih djelatnika, str. 127

stručnjaka (vrše falsifikovanje poslovno-finansijske dokumentacije čime se lažno prikazuje novac koji je stečen krivičnim delima) da bi se na taj način stečen novac prikazao kao zakonito stečen, te da bi ga plasirali u domaće ili međunarodne poslovne aktivnosti. Za pranje novca se najčešće koriste liberalni bankarski sistemi koji, uglavnom, nisu pod kontrolom državnih organa. U praksi se za ove svrhe koristi tzv. podzemni bankarski sistem koji je izvan kontrole državnih organa. Potraživanja koja potiču od protivzakonitih aktivnosti, u okviru jedne nacionalne privrede pomoću čitave mreže alternativnog bankarstva, stavljaju se na raspolaganje nekoj kriminalnoj grupi u zemlji. Sve ove operacije se obavljaju anonimno i bez pisanih tragova, često uz korišćenje porodičnih, plemenskih i etničkih veza. Novac se u ovim slučajevima podiže uz pokazivanje ugovorenog znaka ili uz izgovaranje dogovorene reči, odnosno lozinke. Smatra se da svake godine stotine milijardi dolara širom sveta posle pranja dospeva u legalni promet i preti da ugrozi legitimno poslovanje, posebno na svetskim finansijskim tržištima. Povratno, ovaj novac vraća ekonomsku moć organizovanom kriminalu, odnosno omogućava mu još veću moć za dalje korumpiranje političkog sistema i kreiranje političkog života.

Osnovne komponente pranja novca su: moralna, psihološka, socijalna, kriminološka, istorijska, pravna, ekonomska i politička. Postoje brojni pojavi oblici pranja novca, a najznačajniji su sledeći: gotovinske transakcije, elektronski transferi, *off shore* finansijski centri, trustovi (veza osnivač – punomoćenik – korisnik), nekorporacijske grupacije, profesionalni finansijski savetnici, mrežno bankarstvo, kockanje na internetu, terorizam i drugi, kao što je uloga advokata, beležnika, računovođa, revizora i drugih profesionalaca u pranju novca.

Neosporno je da pranje novca sprovode kriminalne organizacije lokalnog, regionalnog, nacionalnog ili međunarodnog značaja. S druge strane, ne treba pojavu pranja novca tretirati kao prateću pojavu organizovanog kriminaliteta, kao i drugih oblika kriminalnog delovanja, jer prema stepenu društvene opasnosti spada u njegov najopasniji vid pošto pogađa vitalne temelje nacionalne privrede. Ova protivzakonita aktivnost počiniocima donosi ogromnu imovinsku korist jer se nakon „legalizacije” stiče mogućnost korišćenja u procesu proizvodnje, trgovine, saobraćaja, ugostiteljstva, platnog prometa i drugim delatnostima. Pranje novca se veoma često obavlja kao značajni deo aktivnosti organizovanih grupa, a u brojnim slučajevima se kao organizatori javljaju lica u „belim okovratnicima”, odnosno osobe sa društvenim

prestižom i visokim društvenim statusom.²⁵ Ova vrsta kriminaliteta obavlja se iza paravana, odnosno izvan javnosti, na osnovu izvođenja većih poslovnih transakcija i manipulacija. Profesionalni kriminalci se veoma često, u cilju organizovanja pranja novca, povezuju stvarajući moćne grupe, bande, koje imaju uporište u policiji, pravosuđu i među političarima. Stubovi političkog aspekta pranja novca su predstavnici plutokratije, birokratije i tehnokratije. Ove društvene slojeve karakterišu određena psihička svojstva, kao što su poltronstvo, beskrupuloznost, bezobzirnost, koristoljublje, malograđanski moral i slično. Metode njihovog delovanja su političke intrige kojima na podmukao, lukav i prikriven način stvaraju sebi uslove za nesmetano bavljenje pranjem novca u sprezi s organizovanim kriminalom i kriminalnim podzemljem. Psihološka komponenta pranja novca i te kako ukazuje na političke aspekte jer su oni koji se odluče na takve radnje tipični predstavnici onog dela vlasti i građanstva koji se snishodljivo ulagaju vođama svojih političkih partija i predstavnicima političke i ekonomske elite. To su, naizgled, određeni ugledni političari, vođe političkih stranaka, ministri, senatori, kongresmeni, narodni poslanici, predstavnici uglednih međunarodnih i nacionalnih vladinih i nevladinih organizacija, tzv. stalni borci za demokratiju, vladavinu prava i ljudska prava i slobode.²⁶ Oni pomoću finansijske oligarhije i organizovanih kriminalnih organizacija, da bi prikrili svoju kriminalnu delatnost, neprestano traže moralne i druge vidove lustracije samo za druge, ali ne i za sebe. Pri tome, licemerno skrivaju sopstvene političke ambicije za održanje na vlasti ili kad je trenutno izgube, za dolazak na vlast.

6.1 Pojave pranja novca u Srbiji

Po ugledu na predstavnike političko-privredne elite, želja za brzim bogaćenjem postaje opšteprihvaćeni model poslovnog ponašanja. S druge strane, zakoni se krajnje selektivno primenjuju, te u takvim uslovima dolazi do sunovrata poslovnog morala. Kriminalci i razni „poslovni ljudi” se, sudeći po njihovoj prisutnosti u društvenom životu i medijima, reklamiraju kao biznismeni i društveno poželjni modeli ponašanja. U Srbiji jedan od najefikasnijih sredstava za pranje novca predstavlja osnivanje tzv. fantomskih firmi. Na primer, samo u Valjevu je registrovano preko 800 ovakvih firmi koje nikoga ne zapošljavaju na neodređeno vreme, a ostvarile su oko 200 miliona

²⁵ Gnjatović, D. (1999): *Politička ekonomija i ekonomski sistemi Jugoslavije*, Beograd: Policijska akademija, str. 37

²⁶ Bošković, M. (2001): *Aktuelni problemi suzbijanja pranja novca* u časopisu *Bezbednost*, broj 5/2001, str. 98

dolara obrta, ili pak, podatak da je u nevelikom Vršcu registrovano oko 40 omladinskih i studentskih zadruga.²⁷

Samo u Srbiji je odneto za vreme prošle godine 946 miliona dinara ovim procesom. Sistem funkcioniše tako što se novac prebacuje na račune koji se nalaze u zemljama nazvanim „poreski raj” tipa: UAE, Mongolija, Severna Koreja, Devičanska ostrva, Sejšelska ostrva, Lihtenštajn, Gibraltar, Kongo, Bahami, Libija, Liban, Maroko, Obala slonovače, Bruneji i mnoga ostrva... Pranje se odvija na poznat način. Na carini postoje dve fakture, a novac dalje ide u jedan od „poreskih rajeva”. Ovaj problem je naglašen u ratnim situacijama kao što je to bilo kod nas.

Osim navedenih, koristile su se i druge metode:

- korišćenje sredstava primarne emisije, korišćenje jeftinih kredita, koji su se zbog inflacije brzo obezvređivali;
- na osnovu uvoznih i izvoznih dozvola dobijalo se ekskluzivno pravo distribucije pojedinih roba, te su tako mnogi postajali monopolisti;
- pomoću fiktivnih i friziranih ugovora ili „naduvanih” faktura između privatnog i društvenog / državnog preduzeća;

Ilustracije radi, poslednjih godina Srbiju potresaju mnogobrojne afere koje se odnose na pranje novca, a koje su po akterima tih afera dobile ironične nazive kao što su: „Šećer”, „Pancir”, „Erikson”, „Mobtel”, „Satelit”, „Knjaz Miloš”, „Trgovinski sud” i druge. Inače, krivično delo pranja novca javlja se u tri oblika i to: osnovni, teži i poseban oblik. Zatim, u pogledu učinioca, delo može biti učinjeno, kako s umišljajem tako i iz nehata. Pri tome, visina opranog protivpravno stečenog novca predstavlja kvalifikatornu okolnost ovog krivičnog dela. U Srbiji, Zakon o sprečavanju pranja novca propisuje radnje i mere koje se preduzimaju radi otkrivanja i sprečavanja pranja novca. S ciljem otkrivanja i sprečavanja pranja novca preduzimaju se odgovarajuće radnje i mere, u toku i posle prijema, zamene, čuvanja i korišćenja imovine, polaganja i podizanja gotovog novca i efektivnog stranog novca s računa, prenosa imovine preko državne granice, sklapanje poslova kojima se stiče imovina ili drugog postupanja sa tom imovinom. U smislu Zakona pod obveznicima se podrazumevaju: pravna lica, preduzetnici i fizička lica koja obavljaju poslove koji se odnose na:

- upravljanje imovinom za druga lica;
- faktoring i forfeting;

²⁷ *Politika*, Beograd, 23. 12. 2004, str. A6

- lizing;
- izdavanje platnih kartica i poslovanje s tim karticama;
- promet nepokretnosti;
- promet umetničkih predmeta, antikviteta i drugih predmeta veće vrednosti;
- obrada i promet plemenitih metala i dragog kamenja;
- organizacija putovanja;
- posedovanje u pregovorima u vezi s davanjem kredita;
- posredovanje i zastupanje u osiguranju;
- organizovanje aukcija.

Zakonsko tretiranje pranja novca²⁸ i predviđanje široke lepeze represivnih mera i postupaka upravljenih ka otkrivanju, sprečavanju i suzbijanju različitih aktivnosti pranja novca ili pomaganja u pranju novca trebalo bi da Srbiju uvedu u krug onih država koje organizovanom, sistemskom i kontinuiranom aktivnošću različitih društvenih subjekata pokušavaju da spreče ovu narastajuću društvenu opasnost. Pri tome, u ovoj borbi i naša zemlja treba da računa na pomoć drugih zemalja, odnosno čitave međunarodne zajednice zato što pojava pranja novca predstavlja izuzetno štetnu pojavu za svaku zemlju, te ima sposobnost da se stalno razvija i dobija nove oblike, da se sve više internacionalizuje i poprima forme transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, prilagođavajući se ne samo unutar jedne zemlje, nego i međunarodnom okruženju.

Ekonomski i organizovani kriminal nastavljaju da budu ozbiljna pretnja, kako ekonomiji, tako i razvoju demokratije i vladavine prava u Srbiji. Prema navodima Direktorata za sprečavanje pranja novca (DSPN) organizovane grupe su pre svega aktivne u prevarama vezanim za hartije od vrednosti, upotrebu fiktivno otvorenih predstavništava i transakcijama sa *off shore* kompanijama. Pranje novca košta ekonomiju u Srbiji 3% - 5% BDP svake godine, a većina slučajeva se vezuje za investicije u nekretninama. Poslednjih godina su vlasti u Republici Srbiji intenzivirale napore ka podizanje kapaciteta za borbu protiv ekonomskog kriminala uopšte,

²⁸ (2005-2009): *Krivični zakonik. Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, ispravka 107/05, ispravka 72/09;
 (2005-2007): *Zakon o sprečavanju pranja novca. Službeni glasnik RS*, br. 107/05 i 117/07;
 (2005): *Zakon o sprečavanju pranja novca. Službeni glasnik RS*, br. 107
 (2001): *Zakon o sprečavanju pranja novca. Službeni list SRJ*, br. 53;

uključujući sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma. U septembru 2008. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila Nacionalnu strategiju za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma kao i akcioni plan za primenu nacionalne strategije za period 2009-2013. koji je usvojen u aprilu 2009. godine. Određeni napredak u razvoju institucionalnih kapaciteta Ministarstva finansija i pravosuđa ostvaren je kroz primenu projekta za borbu protiv privrednog kriminala u Republici Srbiji (PACO Srbija) koji je finansirala Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), a implementirao Savet Evrope. U finalnom izveštaju PACO Srbija projekta identifikovana su brojna specifična pitanja kojima je potrebno posvetiti posebnu pažnju kada se govori o kontroli pranja novca i finansiranja terorizma. Pre svega, to su: praktična primena Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, sprovođenje nacionalne strategije za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, pružanje obuke u oblasti informacionih tehnologija. U aktuelni projekat su ugrađeni rezultati postignuti kroz primenu projekta PACO Srbija, kao i preporuke koje su navedene u njegovom finalnom izveštaju. Takođe, u Godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku procesa evropskih integracija u Republici Srbiji za 2009. godinu se nalaze jasne preporuke za preduzimanje dodatnih aktivnosti u cilju poboljšanja krivičnih istraga u slučajevima pranja novca. U komunikaciji između Evropske komisije i Evropskog saveta kao i Evropskog parlamenta o strategiji proširenja i glavnim izazovima u periodu 2008-2009. od 5. novembra 2008. godine, takođe se navodi da „kapaciteti za sprovođenje konfiskacije imovine stečene krivičnim delom ostaju niski. Resurse za sprovođenje istraga, saradnju i izmenu raznih agencija kao i kapacitete za sprovođenje svih ovih mera treba dalje poboljšati”. Uzimajući u obzir gore navedeno, ovaj projekat pružanja tehničke pomoći teži da doprinese ostvarivanju postavljenih ciljeva i predstavljaće sredstvo za podršku sprovođenju reformi u sledećim oblastima:

1. Obezbeđivanju da sistem za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma u Republici Srbiji bude u saglasnosti sa relevantnim međunarodnim standardima;
2. Podizanju nivoa svesti javnosti o pretnji koju privredni kriminal predstavlja po svakodnevni život građana i za društvo u celini, kao i nužnost da država preduzme efektivne mere da te pretnje ublaži;
3. Jačanju kapaciteta Uprave za sprečavanje pranja novca (USPN), policije, tužilaca, sudija, finansijskih institucija i drugih relevantnih profesionalaca i organizacija kako bi svoje dužnosti izvršavali efikasnije u smislu

sprečavanja i kontrole ekonomskog kriminala, pranja novca i finansiranja terorizma;

4. Obezbeđivanju i jačanju mehanizama za efektivnu koordinaciju u saradnji i izmenama različitih agencija;
5. Povećanju efikasnosti sistema za sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma kroz jačanje uloge informacionih tehnologija kao sredstva za prikupljanje i analizu finansijskih podataka.²⁹

Opšti cilj projekta je da doprinese demokratiji i vladavini prava kroz sprečavanje i kontrolu pranja novca i finansiranja terorizma kao i drugih oblika finansijskog kriminala u Srbiji, u skladu sa evropskim i drugim međunarodnim standardima.

Svrha projekta je da pojača kapacitete sistema za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji, pre svega imajući u vidu zakonodavni okvir, veštine i operativne kapacitete institucija.

Rezultat 1: Predlozi za izmene zakonodavnog okvira u smislu njegovog usaglašavanja sa primenljivim evropskim i drugim međunarodnim standardima su pripremljeni i dostupni.

Rezultat 2: Pojačana podrška javnosti naporima za sprečavanje i kontrolu ekonomskog kriminala.

Rezultat 3: Pojačan kapacitet USPN da vrši svoju dužnost u skladu sa Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma kao i sa Moneyval preporukama.

Rezultat 4: Pojačan kapacitet policije, relevantnih službi Ministarstva finansija i pravosuđa da otkrije, istraži, podigne optužnicu i donese presudu u slučajevima pranja novca, finansiranja terorizma i ekonomskog kriminala (uključujući pronalaženje novca koji je nastao kriminalnim aktivnostima preko Interneta).

Rezultat 5: Pojačan kapacitet regulatornih tela, organa za nadzor kao i drugih institucija koje su obavezne da postupaju po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma za primenu Moneyval preporuka i sprovođenje mera u skladu sa procenom rizika.

Rezultat 6: Ojačani mehanizmi i procedure za saradnju i razmenu informacija, izmenu organa u okviru sistem za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji, uključujući i saradnju izmenu javnog i privatnog sektora.

²⁹ <http://www.europa.rs>

Rezultat 7: Poboljšana tehnička infrastruktura za prikupljanje, analizu i razmenu informacija neophodnih za sprečavanje i kontrolu pranja novca, finansiranja terorizma kao i osnovnih / predikatnih krivičnih dela iz oblasti finansijskog kriminala.³⁰

Projektni tim Saveta Evrope u Beogradu čine: stalni konsultant projekta koji je ujedno i vođa projektnog tima, lokalni projektni službenik i lokalni asistent. Tim sa sedištem u Beogradu će sarađivati direktno sa korisnicima projekta, a biće podržan i usmeravan od strane menadžera projekta iz Strazbura (Francuske). Tim će u celosti biti odgovoran za upravljanje projektom i sprovođenje projektnih aktivnosti u Srbiju u ime Saveta Evrope. Nacionalni koordinator projekta koga postavlja Vlada će biti viši službenik USPN. On / ona će biti glavni partner za organizaciju projektnih aktivnosti ispred vlasti Republike Srbije. Sveobuhvatan nadzor nad sprovođenjem projekta će obezbediti odeljenje za sprečavanje korupcije i pranja novca pri odseku za informaciono društvo i organizovani kriminal, direktorata za saradnju, DG-HL Saveta Evrope u Strazburu. Detaljan plan rada sa projektnim aktivnostima, vremenskim rasporedom, planom angažovanja međunarodnih i nacionalnih privremenih konsultanata / eksperata kao i sa navedenim odgovornim institucijama Vlade Republike Srbije, biće dostupan nakon isteka početne faze projekta. Savet Evrope će osigurati aktivno učešće lokalnih profesionalaca kada to bude moguće kao i odgovarajući odnos učešća evropskih i nacionalnih eksperata u svim projektnim aktivnostima. Svi nacionalni eksperti moraju da budu nezavisni i ne smeju biti u položaju koji predstavlja sukob interesa u Srbiji.

Uprava za sprečavanje pranja novca je osnovana još 2002. godine, a do pre tri godine nije bilo nijedne presude za pranje novca. Danas ih ima 17 pravosnažnih, a broj istraga je u stalnom porastu. Prema podacima Republičkog javnog tužilaštva, samo u 2010. godini, podnete su krivične prijave za pranje novca protiv 122 lica, protiv tri osobe zahtevi za istražne radnje, protiv 97 zahtevi za sprovođenje istrage, optuženo je 88, a osuđeno 28.³¹

³⁰ Jovašević, D. (2004): *Pranje novca u teoriji i praksi krivičnog prava* u „Pravo - teorija i praksa”, br. 1/2004, str. 46-56;

Jovašević, D. (2007): *Pranje novca u teoriji i praksi krivičnog prava* u Zborniku radova *Kriminalitet u tranziciji - fenomenologija, prevencija i držana represija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 157-180;

Marković, P.(2006): *Pranje novca* u časopisu *Pravni život*, br. 9/2006, str. 65-77.

³¹ Spasojević, V. C.: *Kriminalci u Srbiji godišnje operu dve milijarde evra*, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.291.html:355141>

6.2 Savremene tendencije u pranju novca

Novi sistemi nude ono što su nekada bili najbolji atributi tradicionalnog plaćanja – lakoću upotrebe, široku primenu, anonimnost, sigurnost, međunarodne transfere, brzinu transakcionih usluga, dematerijalizaciju i neograničenu veličinu transakcije. Primena novih elektronskih sistema plaćanja nosi sa sobom i određene rizike koji se odnose na mogućnost zloupotrebe ovih sistema u svrhe pranja novca. Korišćenjem novih tehnoloških sistema tradicionalni finansijski instrumenti se sve više potiskuju i zamenjuju novim elektronskim sistemima plaćanja. Eksperti Grupe za finansijske akcije su identifikovali sledeće rizike:

1. nemogućnost identifikovanja i potvrđivanja lica koja koriste nove tehnologije;
2. nivo transparentnosti transakcija;
3. odsustvo ili neadekvatnost kontrole u vođenju evidencije ili izveštavanju o sumnjivim transakcijama od strane prodavca tehnologije;
4. korišćenje šifrovanja na visokom nivou i
5. transakcije koje nisu obuhvaćene trenutnim regulatornim definicijama.

Takođe, korišćenje novih tehnologija u finansijskom poslovanju, posebno Interneta ne poznaje granice i tu je međunarodna saradnja od esencijalnog značaja za suprotstavljanje pranju novca. Napori međunarodne zajednice za suprotstavljanje pranju novca i pokušaju stvaranja pravnih okvira za suprotstavljanje pranju novca se još više komplikuju zloupotrebom novih tehnoloških dostignuća u svrhe pranja novca jer sistemi virtuelnog plaćanja deluju globalno, a tradicionalne fizičke granice država se „poništavaju” pomoću računara. Da bi se smanjili i predupredili rizici, potrebno je izgraditi sistem preventivnih i represivnih mera koje će omogućiti efikasno suprotstavljanje zloupotrebama novih sistema plaćanja u svrhe pranja novca. U istrazi slučajeva pranja novca postoje teškoće koje se ogledaju prvo, u nemogućnosti primene metoda poput praćenja i analize dokumentacije jer kriminalac primenom novih tehnologija u poslovanju nema potrebe za fizičkim kontaktom sa određenom finansijskom institucijom, već sve poslovne aktivnosti obavlja virtuelnim putem. U takvim slučajevima primena mera u suprotstavljanju pranja novca kao što je program „upoznaj svoju stranku” ima ograničeno dejstvo. Drugo, kritična tačka je sigurnost računara što podrazumeva sposobnost računarskog sistema da izvrši kodiranje odlazećih i dekodiranje dolazećih podataka. Bez mogućnosti pristupa i korišćenja sve složenijeg softvera za kodiranje i dekodiranje, nadležni organi bi bili onemogućeni da spreče ili uđu u trag nelegalnim transakcijama. Upravo, kvalitet i tehnologija koja je

potrebna da bi novi tehnološki sistemi bili sigurni i dostupni za vođenje posla su razlozi što je ovakav način poslovanja posebno interesantan za perače novca.

6.3 Zloupotrebe kartica za odlaganje novca u svrhe pranja novca

Sistemi kartica za odlaganje novca su veoma raznovrsni i razlikuju se po specifičnim operativnim karakteristikama. Neki od sistema dizajnirani su tako da obezbede anonimnost u transakciji, dok drugi prikupljaju podatke koji se mogu koristiti za kontrolu toka sredstava. U većini zemalja operateri sistema kartica za odlaganje novca postavili su limite na iznos koji se može uneti na kartice.³²

Rizik zloupotrebe kartica za odlaganje novca u svrhe pranja novca se povećava sa postojanjem sledećih faktora: podizanjem njihovog gornjeg limita ili potpunim otklanjanjem, direktnim prebacivanjem novca sa jedne kartice na drugu bez posredstva finansijske institucije čime se onemogućava praćenje toka sredstava, korišćenjem van teritorije zemlje u kojoj je kartica izdata i mogućnošću transfera na kartice drugih operatera. Postojanje nekog od tih faktora čini kartice za odlaganje novca pogodnim oruđem za pranje novca.

Kartice za odlaganje novca (engl. *smart card*) predstavljaju formu elektronskog novca koji je razvijen kao alternativa tradicionalnim finansijskim instrumentima. Slične su kreditnim karticama, izuzev što raspolažu novcem u elektronskom formatu koji je prethodno prebačen sa korisnikovog računa na mikročip. Mikročip na kartici čuva novčanu vrednost koja se može trošiti kao novac, jer je vrednost na kartici zadužena od strane finansijske institucije. U slučaju gubitka kartice, nema gubitka za finansijsku instituciju, već on postoji samo za korisnika kartice.

Da bi se smanjio rizik zloupotrebe kartica za odlaganje novca potrebno je definisati skup mera na preventivnom i represivnom planu za suprotstavljanje pranju novca. Jedan broj država (Australija, Belgija, Švedska) formirao je istraživačke grupe za elektronsku trgovinu pri vladi, koje bi trebale da definišu smernice u suprotstavljanju zloupotrebi elektronskih instrumenata plaćanja u svrhe pranja novca. Eksperti Grupe za finansijske akcije su definisali sledeće mere za suprotstavljanje zloupotrebi kartica za odlaganje novca u svrhe pranja novca:

- distribucija kartica od strane emitenata povezanih sa finansijskim institucijama i povezivanje sa bankovnim računom;
- ograničenje operacija plaćanja karticama na nacionalnoj teritoriji;

³² U Velikoj Britaniji je većina operatera postavila iznose u intervalu 150-820 USD

- autorizacija i nadzor emitenata novih tehnoloških proizvoda jer su mere o sprečavanju pranja novca bolje usklađene kada se primenjuju na regulisan i kontrolisan sektor;
- moguće prilagođavanje postojećih mera o sprečavanju pranja novca, posebno u vezi sa identifikacijom klijenta tokom kontrole, tako da se omogući emitentima novih tehnoloških proizvoda da pomognu kompetentnim vlastima da otkriju kruženje anonimnih instrumenata plaćanja u nelegalne svrhe;
- ograničavanje funkcija i kapaciteta kartica za odlaganje novca;³³
- zahtevanje standardnih procedura vođenja evidencije za te sisteme da bi se omogućilo proučavanje, dokumentovanje i preuzimanje relevantnih dosijea od strane istražnih organa i
- donošenje međunarodnih standarda za ove mere.

6.4 Internet bankarstvo i pranje novca

Sam tok komunikacije na relaciji klijent – banka odvija se preko personalnih računara kojima klijent koristeći se softverom za Internet i pristupom mreži preko provajdera Internet usluga, stupa u kontakt sa Internet serverom banke. Klijent unosi na Internet server banke svoju ličnu šifru za identifikaciju preko koje se potvrđuje da je reč o određenom klijentu. Nakon potvrde da je šifra ispravna, klijentu se omogućava pristup računu. Ovakva komunikacija na relaciji klijent – banka obezbeđuje lakoću pristupa preko Interneta, depersonalizaciju kontakta između klijenta i banke i veliku brzinu elektronskih transakcija. Iako možemo smatrati da ovi faktori doprinose nivou efikasnosti i smanjivanju troškova finansijskih usluga, oni nameću i potencijalne rizike za zloupotrebe Internet bankarstva u svrhe pranja novca.

Transakcione usluge obuhvataju širok dijapazon usluga koje mogu biti elektronski transferi sredstava, direktna plaćanja, izdavanje čekova, uzimanje depozita, kupovina hartija od vrednosti, otvaranje i zatvaranje računa i slično. Pružanje bankarskih usluga preko Interneta podrazumeva da vlasnik ima pristup računu preko Interneta za obavljanje određenih transakcija. Samo prisustvo banaka na Internetu preko veb sajtova, bez pružanja transakcionih usluga, ne smatra se Internet bankarstvom. Jedan deo banaka koje nude svoje transakcione usluge preko Interneta su

³³ Uključujući maksimalnu vrednost i limite prometa kao i broj ovih kartica po klijentu.

tradicionalne bankarske institucije koje se bave tim poslom da bi upotpunile svoju ponudu potencijalnim klijentima, a drugi deo su tzv. „čiste” Internet banke.³⁴

Potencijalni rizici zloupotrebe Internet bankarstva u svrhe pranja novca odnose se pre svega na mogućnosti identifikacije klijenata i regulatornu i istražnu jurisdikciju. Banka može samo da pretpostavi da je računu pristupio nominalni vlasnik, ali nema nikakav način da potvrdi identitet lica koje pristupa računu i mesto sa kojeg je obavljena transakcija. To praktično znači da pojedinac može kontrolisati veći broj računa istovremeno i vršiti transakcije sa bilo koje lokacije u svetu, a da ne privuče pažnju finansijske institucije ili institucija u kojima se vode ti računi. Banka može rutinski da potvrdi da je određenom računu pristupljeno u određeno vreme, sumu koja je uključena u transakciju i korisnika (ime i broj računa). Veoma je teško osigurati da finansijske institucije poštuju adekvatne procedure protiv pranja novca, naročito kada pružaju usluge na teritoriji države u kojoj se ne nalazi server banke jer ne možete zabraniti građanima da koriste usluge koje se pružaju preko Interneta. Iz perspektive istrage, pitanje jurisdikcije se javlja u odnosu na činjenicu gde je obavljena transakcija preko Interneta da bi se znalo ko je nadležan za postupanje u slučajevima zloupotreba Internet bankarstva u svrhe pranja novca.

U tom smeru kreću se i naponi međunarodne zajednice za harmonizovanje standarda za postupanje sa različitim oblicima nelegalnih aktivnosti u oblasti Internet bankarstva.³⁵ Eksperti Grupe za finansijske akcije predložili su skup mera za suprotstavljanje zloupotrebama Internet bankarstva u svrhe pranja novca:

- sprovođenje trenutnih zahteva za identifikaciju klijenata da ne bi došlo do otvaranja „anonimnih računa”;
- donošenje novih procedura koje će olakšati sposobnost finansijskih institucija da, zaista, upoznaju svoje klijente tokom trajanja poslovnih odnosa;
- saradnja između jurisdikcija na jednoobraznim standardima;
- razvoj kapaciteta nove informacione tehnologije koja bi omogućila otkrivanje sumnjivih onlajn transakcija i potvrđivanje identiteta klijenata;

³⁴ Banke koje nude svoje usluge samo preko Interneta.

³⁵ Rad Grupe za elektronsko bankarstvo Bazelskog komiteta i rad Saveta Evrope na izradi nacrtu Konvencije o sajber kriminalu.

- ograničavanja broja i vrsta dozvoljenih onlajn usluga ili iznosa takvih transakcija;³⁶
- ograničavanje onlajn transakcija samo na one račune koji su otvoreni na tradicionalan način (to jest u direktnom ličnom kontaktu između klijenta i finansijske institucije);
- zabranjivanje finansijskim institucijama koje nemaju licencu u određenim jurisdikcijama da u toj jurisdikciji nude onlajn svoje usluge;
- konačno, nadzor se može obavljati i od strane jurisdikcija u kojima je otvorena Internet banka i od strane onih jurisdikcija gde Internet banke imaju svoje klijente i
- grupa eksperata je, takođe, istakla da postoji potreba da se u okviru sudskih i istražnih organa dodatno razvija stručnost u otkrivanju i istraživanju potencijala za pranje novca u Internet okruženju.

Jedan od metoda pranja novca preko Interneta bio bi osnivanje kompanije koja nudi usluge koje se mogu plaćati preko Interneta. Perač novca potom „koristi” te usluge i naplaćuje ih korišćenjem kreditnih ili dužničkih kartica vezanih za račune pod njegovom kontrolom (a koji se možda nalaze u *off shore* zoni) na kojima se nalaze nelegalno stečeni prihodi. Kompanija perača novca potom prosleđuje fakturu kompaniji koja je izdala kreditnu karticu koja zatim naplaćuje za izvršenu uslugu. Kompanija perača novca može potom opravdati ove prihode kao plaćanje za pružene usluge. U ovom primeru perač novca, zaista, kontroliše samo zadužene račune, a kompanija nudi usluge preko Interneta. Kompanija koja izdaje kreditne kartice, Internet provajder, Internet usluge fakturisanja, pa čak i banka iz koje nelegalni prihodi započinju ovaj proces, ne bi imali verovatno ni jedan razlog da posumnjaju u ovu aktivnost, pošto svi vide jedni druge kao njen deo. Ovaj metod je praktično isti kao onaj koji se koristi u mnogobrojnim slučajevima prevara, s tom razlikom što kod prevara

³⁶ U tom pogledu, zajednički izveštaj Banke Francuske i Francuske bankarske komisije predlaže korišćenje logike da Internet služi kao sredstvo za pristupanje računu (na sličan način pristupanja bankovnom računu preko telefona). Stoga, treba smatrati da je transakcija obavljena u računaru u kojem se nalaze informacije o finansijskim uslugama pružaoca i menadžment sistemu. Ako server veb sajta pružaoca usluge nije na istoj lokaciji kao i njegov menadžment sistem gde se drže računi, to drugo treba smatrati relevantnom lokacijom - Bank of France and Banking Commission, Internet: The Prudential Consequences, 5. jul 2000.

bankovni računi koji se zadužuju pripadaju nedužnim trećim licima, a ne osobi koja je smislila celu šemu.

Problem za istražne organe kod ovakvih šema je nemogućnost praćenja veza između različitih delova šema. Perač novca može jednostavno koristiti fiktivne identitete prilikom celog prisustva na globalnoj računarskoj mreži. Ako on koristi prednost jednostavnog pristupa Internet uslugama u drugim geografskim lokacijama kako bi obezbedio dovoljno rastojanje između sebe i svojih aktivnosti, perač novca može biti siguran da će odsustvo jednoobraznosti u vođenju evidencije o onlajn komunikacijama kod pružalaca usluga, takođe, doprineti njegovoj anonimnosti. Činjenica da različite komponente šeme daju uvid u samo deo slike, znači da će biti vrlo teško utvrditi da li se obavlja neka nelegalna aktivnost pre nego što se dobije slika cele operacije.

6.5 Zloupotrebe elektronske gotovine u svrhe pranja novca

Korišćenje elektronske gotovine počinje kupovinom određene vrednosti kod ovlašćenog prodavca koja se potom čuva u personalnom računaru korisnika. U slučajevima kada korisnik kupuje robu ili usluge preko Interneta, koje se mogu platiti elektronskom gotovinom, određena vrednost elektronske gotovine se prenosi na elektronski gotovinski račun prodavca. Osnovna prednost elektronske gotovine u odnosu na ostale vidove plaćanja jeste mogućnost mikro plaćanja. Plaćanje malih nominalnih iznosa kod ostalih vidova plaćanja nije ekonomično, kod elektronske gotovine takva plaćanja su najčešća (čitanje onlajn novina, traženje određenih informacija putem Interneta i sl.).

Suština koncepta elektronske gotovine ogleda se u mogućnosti dematerijalizacije transakcija preko virtuelnog plaćanja. Prodavac potom naplaćuje svoja potraživanja od ovlašćenog prodavca elektronske gotovine (najčešće banke). Potencijalni rizici zloupotrebe elektronske gotovine u svrhe pranja novca odnose se pre svega na otežanu mogućnost praćenja transakcija elektronskom gotovinom nakon inicijalne kupovine kod ovlašćenog prodavca i konačnog prenošenja sredstava na račun maloprodavca. Takođe, posao sa elektronskom gotovinom se može koristiti kao paravan za operacije pranja novca u slučajevima kada perači novca poseduju preduzeće čije se usluge mogu plaćati elektronskom gotovinom. Ako se prethodno rečenom doda visok stepen šifrovanja transakcija sa elektronskom gotovinom, onda to upućuje na pogodnosti elektronske gotovine kao oruđa za pranje novca.

6.6 Kockanje preko Interneta i pranje novca

Sam tok komunikacije na Internetu se odvija preko niza servera koji čine globalnu mrežu. Praćenje komunikacije je veoma otežano zbog činjenice da većina korisnika Interneta ima privremene IP adrese koje je moguće prikriti ili koristiti se tuđim IP adresama. Kockanje preko Interneta je veoma pogodno oruđe za pranje novca i to korišćenjem ovog načina poslovanja kao paravana za prikrivanje operacija pranja novca. Transakcije kojima se plaćaju usluge virtuelnih kazina obavljaju se posredstvom kreditnih kartica. Situacija je složenija ako se tome doda da se lokacija većine veb sajtova koji nude usluge kockanja preko Interneta nalazi u *off shore* finansijskim centrima. Njihova lokacija usložava istragu jer se ne mogu prikupiti relevantne informacije o transakcijama koje se nalaze u serveru lociranom u *off shore* finansijskom centru.

Mere za suprotstavljanje pranju novca putem kockanja preko Interneta bi trebale da zahtevaju, pre svega, licence za ovakav vid poslovanja i transparentnost evidencija o transakcijama. Po pitanju praćenja toka komunikacije na Internetu, eksperti Grupe za finansijske akcije predložili su sledeće mere:

- zahtevati od provajdera Internet usluga da vode pouzdane registre korisnika zajedno sa odgovarajućim informacijama o identifikaciji;
- zahtevati od provajdera Internet usluga da vode „ulazne” fajlove sa podacima o saobraćaju kojima bi se povezivao broj Internet protokola sa korisnikom i sa telefonskim brojem korišćenim za uspostavljanje veze;
- zahtevati da se ove informacije čuvaju određeni period (od šest meseci do jedne godine);
- obezbediti da te informacije budu pravovremeno raspoložive na međunarodnom nivou, kada se vode istrage.

Ukazaćemo na primer zloupotrebe kockanja preko Interneta u svrhe pranja novca. Naime, zajednička istraga krivične i fiskalne policije države C bila je usmerena ka sportskoj kladionici koja je pružala usluge kockanja na Internetu. Ova kladionica je, takođe, funkcionisala i kao provajder Internet usluga. Kladionica je prikupljala, sređivala i analizirala statističke i druge informacije u vezi sa sportskim događajima, a potom prodavala te informacije korisnicima koji su ih uzimali u obzir prilikom svojih odluka o klađenju. Ova kladionica / Internet provajder proširila je svoje usluge i nudila dve *off shore* operacije kockanja smeštene u karipskom regionu, a ulozi za obe su primane preko Interneta ili telefonom. Agenti su uspeli da se uspešno infiltriraju u ovu

operaciju. Da bi oprali prihode od svojih nelegalnih aktivnosti kockanja preko Interneta, subjekti ove istrage su koristili usluge advokata. On im je smislio razrađenu šemu u kojoj bi kladionica / provajder iznajmljivala svoje usluge ovim subjektima za naznačenu sumu. Prihodi su, takođe, prani preko niza bankovnih računa u karipskom regionu i eventualno vraćani u bankarske institucije u državi C. Istražni organi procenjuju da je kroz ovu kladionicu / provajder godišnje prolazilo oko sto sedamdeset miliona USD opklada. Predviđa se da će subjekti u ovoj istrazi biti optuženi za kockanje, pranje novca, poresku evaziju i druga krivična dela vezana za organizovani kriminal.³⁷

³⁷ Milovanović, M. (2008): *Pranje novca: neka otvorena pitanja*. Revija za bezbednost, broj 5/2008, str.

II

NORMATIVNE PRETPOSTAVKE KONTROLE PRANJA NOVCA

1 Međunarodni propisi u borbi protiv pranja novca

S porastom javne svesti o pretnji koju organizovani kriminal predstavlja društvu i s prepoznavanjem fenomena pranja novca kao vrlo opasnog za stabilnost pojedinih ekonomija, a otkrivanje i sprečavanje pranja novca kao instrument u borbi protiv organizovanog kriminala, međunarodna zajednica je donela niz konvencija, preporuka i smernica, od kojih se izdvajaju.

Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihoaktivnih supstanci (Beč, 1988) kojom se razmatra problem i određuju načini borbe protiv narkotika oduzimanjem profita stečenih od nezakonite proizvodnje i prometa narkoticima, te promoviše međunarodnu saradnju država članica. Bečka konvencija je važna zato što je to prvi dokument kojim se kažnjava pranje novca, iako se kažnjavanje odnosi samo na ograničeni broj predikatnih dela (Konvencija se odnosi samo na promet droge), odnosno dela iz kojih zapravo proizlazi prljavi novac (Condemi i Pasquale, 2005:42).

Konvencija 141, Veća Evrope o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenoga kaznenim delom (Strazbur, 1990), koja propisuje obavezu oduzimanja profita iz svih nezakonitih delatnosti te međunarodnu saradnju u zapleni i podeli oduzetih sredstava. Najvažniji deo cele Konvencije jeste članak posvećen međunarodnoj saradnji. Članak 18 navodi uzajamnu obavezu (pomoć pri istragama te usvajanje i primenu privremenih mera za zaplenu ili konfiskaciju imovine) koja se odnosi na proceduralno pitanje o zahtevima koje članice šalju jedna drugoj, kao i na osnovu za odbijanje (Condemi i Pasquale, 2005: 44-45).

Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog kaznenim delom te o finansiranju terorizma (ETS 198), u kojoj se, među ostalim: 1) bliže određuje finansijsko-obaveštajna jedinica (*Financial Intelligence Unit* – FIU), obaveza osnivanja FIU i pristup informacijama koji je istovetan zahtevu iz Preporuke 26, FATF-a 4 (*Financial Action Task Force*); 2) propisuje mogućnost odlaganja obavljanja domaćih sumnjivih transakcija i međunarodna saradnja u vezi s

odlaganjem (odlaganje može zahtevati FIU ili drugo nadležno telo kada postoji sumnja da je transakcija povezana s pranjem novca ili finansiranjem terorizma, a radi analize transakcije i potvrđivanja sumnje); 3) propisuje saradnju između FIU radi prikupljanja, analize ili istraživanja relevantnih informacija o bilo kojoj činjenici koja bi mogla upućivati na pranje novca ili finansiranje terorizma. FIU mora sarađivati bez obzira na svoj unutrašnji status, odnosno model strukture; 4) propisuje da FIU može odbiti zahtev za dostavu podataka ako bi tražena informacija mogla omesti kaznenu istragu koja se sprovodi u zemlji kojoj je zahtev upućen, kada bi otkrivanje informacije bilo u nesrazmeri s legitimnim interesima neke fizičke ili pravne osobe ili na neki drugi način ne bi bilo u skladu s temeljnim načelima domaćeg prava u toj zemlji. Svako odbijanje mora biti primereno obrazloženo.

Preporuka grupe za finansijsku akciju kao tela za izjavu mera protiv pranja novca razvijenih zemalja sveta, od kojih вреди istaći proširivanje kruga obveznika na nefinansijske institucije, identifikaciju stvarnog vlasnika, preduzimanje mera dubinske analize, povratnu informaciju, izveštavanje, nadzor i regulisanje sumnjivih transakcija, te međunarodnu saradnju. Preporuka je poprimila svoj konačan oblik na XIV planetarnom sastanku (u Berlinu, 2003) na kojem su usvojeni novi standardi prevencije i borbe protiv pranja sredstava pribavljenih na nezakonit način i finansiranja međunarodnog terorizma.

Smernicama Veća EU o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema radi pranja novca se propisuje identifikacija stranke, dubinska analiza, verifikacija i nadzor klijenata – stvarnih vlasnika, limiti korišćenja gotovine, prepoznavanje povezanih, nelogičnih i sumnjivih transakcija, obaveza izveštavanja, zabrana objavljivanja informacija, maksimalna zaštita radnika finansijskih institucija od odgovornosti zbog odavanja informacija, osposobljavanje osoblja i upravljanje rizicima, vođenje evidencije i statistike, nadzor i sankcije.³⁸

Uredba 1781/2006 propisuje obavezu da informacije o nalogodavcu prate transfer novca radi sprečavanja, istraživanja i otkrivanja pranja novca, te finansiranja terorizma. Radi primene Specijalne preporuke 7 FATF-a kojoj je cilj poboljšanje transparentnosti vrsta prebacivanja novca elektronskim putem unutar zemlje i među državama, olakšavajući pri tome telima sprovođenja zakona da slede elektronski prenos novca koji sprovode kriminalci i teroristi, 2007. godine je stupila na snagu Uredba

³⁸ 1991/308/EEC, 2001/97/EC i 2005/60/EZ

1781/2006. Uredbom se propisuje obaveza institucija koje sprovode transakciju da uz svaki elektronski prenos novca moraju biti navedene potpune informacije o osobi koja je dala nalog, odnosno njeno ime, adresa i broj računa. Dalje, Uredba propisuje obavezu verifikacije svih prikupljenih podataka o nalogodavcu na temelju dokumenata, podataka ili informacija dostupnih iz pouzdanih i nezavisnih izvora. Radi prikupljanja podataka o nalogodavcima, propisuje se postupanje institucija koje sprovode transakciju, posrednika pri njihovom sprovođenju i onih koji takve transakcije primaju, kao i procena rizika, te obaveza obaveštavanja FIU o sumnjivim transakcijama. Zaključno, navodi se obaveza čuvanja podataka i svih informacija o nalogodavcu, obaveza saradnje s telima koja učestvuju u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kao i propisivanje odvratajućih i delotvornih kazni, te sprovođenje nadzora.

Međunarodni propisi regulišu sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma uključujući pravni, finansijski i nadzorni aspekt. Vođene osnovnom idejom da pranje novca i finansiranje terorizma mora biti zabranjeno, međunarodne konvencije, smernice i preporuke propisuju oduzimanje profita iz svih nezakonitih delatnosti, način sprovođenja mera i radnji radi kvalitetne identifikacije i obaveštavanja finansijsko-obaveštenje jedinice, razmena podataka s drugim državama i međunarodnu pravnu pomoć.

1.1 Međunarodni propisi regulišu sprečavanje pranja novca

Međunarodna reakcija na probleme pranja novca, velikim delom, predstavlja odgovor na činjenicu da je pranje novca globalni fenomen i da kriminalne organizacije, grupe i pojedinci koji se bave kriminalnom delatnošću koriste svetski sistem finansija da bi prikrili postojanje i poreklo nelegalno stečenih sredstava. U narednom tekstu ćemo dati prikaz organizacije, funkcija i ciljeva vodećih međunarodnih organizacija koje deluju u globalnim i regionalnim okvirima, a bave se problematikom suprotstavljanja pranju novca.

1.1.1 Ujedinjene nacije

Ujedinjene nacije su bile prva međunarodna organizacija koja je preduzela aktivnosti u suprotstavljanju pranju novca u globalnim okvirima.³⁹ Naime, u okviru ove

³⁹ (1990): Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, ratifikovana Zakonom o ratifikaciji Konvencije UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci. Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 14;

međunarodne organizacije aktivno se sprovodi Globalni program protiv pranja novca (Global Programme Against Money Laundering - GPLM) koji je deo šire strategije borbe protiv kriminala u globalnim okvirima. GPLM je program na čijoj realizaciji radi Kancelarija UN za drogu i kriminal (UN Office of Drugs and Crime). GPLM je program koji ima za cilj poboljšanje efikasnosti borbe protiv pranja novca u globalnim okvirima, prvenstveno kroz tehničku podršku i obuku. Program je usmeren na sledeće oblasti:

1. podizanje nivoa svesti o neophodnosti borbe protiv pranja novca među ključnim licima u zemljama članicama UN;
2. pomoć pri uspostavljanju zakonskih okvira za suprotstavljanje pranju novca;
3. razvoj institucionalnih okvira za formiranje jedinica za finansijske istrage;
4. pružanje obuke za pravne, sudske, policijske i privatne finansijske sektore u suprotstavljanju pranju novca;
5. promocija regionalnih pristupa u rešavanju problema u suprotstavljanju pranju novca i razvoj i održavanje strateških odnosa sa drugim organizacijama koje se bave ovom problematikom;
6. održavanje baze podataka o slučajevima pranja novca i analiza podataka iz oblasti suprotstavljanja pranju novca.

GPLM je veoma značajan resurs za informacije, ekspertsku pomoć i tehničku podršku u uspostavljanju i unapređenju okvira za borbu protiv pranja novca. Postojanje ovakvih programa i uključivanje u njihov rad naročito je značajno za zemlje u tranziciji, kao što je naša zemlja, jer ove zemlje su veoma ranjive i pogodne za perače novca zbog nedovoljno izgrađenih institucija u oblasti suprotstavljanja pranju novca.

(2001): Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, sa Protokolom za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom i Protokolom protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom. Službeni list SR Jugoslavije - Dodatak: Međunarodni ugovori, br. 6;

(2002): Konvencija Ujedinjenih nacija o suzbijanju finansiranja terorizma. Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 7/02;

(2005): Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (2003. g.). Službeni list SCG - Međunarodni ugovori, broj 12;

1.1.2 Grupa za finansijske akcije (FATF)

Grupa za finansijske akcije (FATF) je osnovana na Samitu G-7 u Parizu 1989. godine kao koordinirani internacionalni odgovor pranju novca u međunarodnim okvirima. Grupi za finansijske akcije su tom prilikom dati sledeći zadaci:

1. proučavanje načina i trendova pranja novca u globalnim okvirima;
2. evaluacija mera za suprotstavljanje pranju novca koje su preduzete na državnom i međunarodnom planu i
3. definisanje mera za suprotstavljanje pranju novca na nacionalnom i internacionalnom planu.

Kao rezultat rada Grupe za finansijske akcije, aprila 1990. godine definisano je Četrdeset preporuka koje čine okvir za implementaciju mera za suprotstavljanje pranju novca na nacionalnom i internacionalnom planu.

Grupa za finansijske akcije je nevladina organizacija čiji je osnovni zadatak razvoj i promocija mera za suprotstavljanje pranju novca na nacionalnom i internacionalnom planu. U svom radu, Grupa za finansijske akcije prati progres na implementaciji mera za suprotstavljanje pranju novca u državama članicama, razvoj načina pranja novca u globalnim okvirima i definiše adekvatne protivmere za suprotstavljanje pranju novca. Ova međunarodna organizacija tokom svog rada intenzivno sarađuje sa drugim međunarodnim organizacijama koje su na neki način zainteresovane za suprotstavljanje pranju novca. Na godišnjim sastancima eksperata FATF prisustvuju i eksperti drugih međunarodnih organizacija (UN-a, Svetske trgovinske organizacije, MMF-a, Interpola). FATF je međunarodno telo privremenog karaktera čije članstvo čini dvadeset devet zemalja i dve međunarodne organizacije. FATF je definisao Četrdeset preporuka kao globalni okvir za borbu protiv pranja novca koji obuhvata niz mera u suprotstavljanju pranju novca na poljima finansijskog sistema, međunarodne saradnje, krivičnopravne i krivičnoprocesne regulative. Četrdeset preporuka su sačinjene tako da predstavljaju jedan fleksibilan okvir koji omogućava državama koje žele da ga primene prilagođavanje ekonomskim, društvenim i političkim prilikama u zemlji. Treba istaći da Četrdeset preporuka ne predstavljaju međunarodnu konvenciju, već set mera u suprotstavljanju pranju novca koje svaka država može da primeni ako postoji adekvatna politička volja. Četrdeset preporuka su donesene 1990. godine, a 1996. godine su pretrpele određene izmene u odnosu na nove trendove pranja

novca.⁴⁰ Takođe, FATF je usvojio 2002. godine i osam Posebnih preporuka o finansiranju terorizma čime se pridružio globalnim naporima u borbi protiv finansiranja terorizma.

Neke od najvažnijih obaveza definisanih u Četrdeset preporuka su:

1. kriminalizacija pranja novca kao teškog krivičnog dela (preporuka 4);
2. definisanje zakonskih okvira za privremeno oduzimanje i oduzimanje imovine pribavljene krivičnim delima (preporuka 7);
3. definisanje obaveza finansijskim institucijama da vrše identifikaciju klijenata, uključujući i privilegovane klijente, kao i da vode evidenciju o transakcijama i čuvaju te podatke određen vremenski period (preporuke 10,11 i 12);
4. definisanje obaveza finansijskih institucija da prijavljuju sumnjive transakcije nadležnim organima (preporuka 15);
5. sprovođenje mera interne kontrole u finansijskim institucijama (preporuka 19);
6. uspostavljanje adekvatnog sistema eksterne kontrole i supervizije finansijskih institucija (preporuke 26, 27, 28 i 29);
7. definisanje pravnih okvira za međunarodnu saradnju i koordinaciju na svim nivoima u suprotstavljanju pranju novca (preporuke 32 – 40).

FATF prati implementaciju mera za suprotstavljanje pranju novca koristeći se instrumentima procene promena i samoevaluacijom kojima se ocenjuje rad vlada zemalja članica u realizaciji Četrdeset preporuka.

Primena instrumenta samoevaluacije podrazumeva da svaka država članica jednom godišnje popunjava standardizovan upitnik pomoću kojeg se procenjuje stepen implementacije mera predviđenih u Četrdeset preporuka. Informacije dobijene iz upitnika se analiziraju i upoređuju, a rezultati se koriste za dalje planiranje rada FATF.

Drugi instrument kojim se prati implementacija Četrdeset preporuka u zemljama članicama je procedura procena promena koja se realizuje kroz posetu tima eksperata FATF zemlji članici, a tim čine eksperti iz oblasti finansija, prava i agencija koje se bave istragama pranja novca. Svrha ove posete jeste evaluacija nivoa implementacije Četrdeset preporuka u različitim oblastima kroz neposredan uvid od strane eksperata. Kao rezultat realizacije procedura procene promena tim eksperata sačinjava izveštaj u kojem se izjašnjavaju o zatečenom stanju i potrebnim merama u pojedinim oblastima

⁴⁰ Ilčić, D. (2005): *Dokumenti međunarodnih organizacija o sprečavanju 'pranja novca' kao izvori prava*. Pravni život, vol. 54, br. 9/2005, str. 73

da bi se pospešio sistem mera za suprotstavljanje pranju novca u konkretnoj državi članici.

Rezultati primenjenih instrumenata predstavljaju smernice za rad FATF, kao i za konkretne mere prema članicama koje nisu dostigle dovoljan nivo implementacije Četrdeset preporuka. Mere koje se preduzimaju prema članicama koje nisu zadovoljile propisane kriterijume imaju za cilj da utiču na vlade tih država kako bi poboljšale svoje sisteme mera u suprotstavljanju pranju novca. Prvi korak u realizaciji ovih mera jeste podnošenje izveštaja na sastancima FATF, o kojima plenarno raspravljaju sve članice, i predlažu mere za poboljšanje stanja. Drugi korak je slanje misije na visokom nivou od strane predsednika FATF u zemlju koja nije zadovoljila propisane kriterijume radi dogovora sa vladom te države za preduzimanje konkretnih mera za poboljšanje sistema mera za suprotstavljanje pranju novca. Treći korak je primena Preporuke 21, koja omogućava FATF da izda saopštenje o potencijalnim rizicima poslovanja sa zemljom koja nije zadovoljila kriterijume tokom procedura procene stanja. Četvrti korak je finalni i podrazumeva dovođenje u pitanje članstva određene države u FATF i isključenje države iz ove organizacije.

FATF posebnu pažnju usmerava na realizaciju sledećih zadataka:

1. Širenje poruke o potrebi suprotstavljanja pranju novca u svim regionima širom sveta. Rad FATF usmeren je na stvaranje mreže za suprotstavljanje pranju novca u svetskim okvirima kroz proširenje članstva, razvoj regionalnih tela za suprotstavljanje pranju novca i na razvijanje saradnje sa relevantnim međunarodnim organizacijama.

2. Nadzor implementacije Četrdeset preporuka u državama članicama. Sve zemlje članice FATF realizuju proces implementacije Četrdeset preporuka koji se prati instrumentima za kontrolu implementacije (procedura procene promene i periodična samoevaluacija).

3. Praćenje i prikaz trendova pranja novca. Pranje novca je aktivnost koja je promenljiva u zavisnosti od mnoštva činilaca i postoji potreba za praćenje ovih promena. Sve članice FATF imaju zadatke da prate i uočavaju promene koje se odnose na pranje novca i da kroz izveštaje ukazuju na potencijalne probleme i rešenja u vezi sa pranjem novca. Ovakav način rada omogućava stalnu nadogradnju globalnog okvira za suprotstavljanje pranju novca sadržanog u Četrdeset preporuka.

FATF tesno sarađuje sa drugim regionalnim organizacijama čiji se osnovni ciljevi odnose na suprotstavljanje pranju novca. Neke od tih organizacija jesu: AGP (Asia Pacific Group of Money Laundering), PC-R-EV (Committee of Concile of

Europe), OGBS (Offshore Group of Banking Supervisors). Zajedno sa ovim organizacijama, FATF promoviše i ukazuje na značaj suprotstavljanja pranju novca u globalnim okvirima.

FATF je multidisciplinarno telo čiji se sastanci održavaju nekoliko puta godišnje. Tokom tih sastanaka definišu se osnovni pravci delovanja FATF u narednom periodu. Osnovni način rada su plenarni sastanci tokom kojih se diskutuje o načinima pranja novca, merama i implementaciji mera za suprotstavljanje pranju novca u državama članicama i mogućnostima borbe protiv pranja novca u globalnim okvirima. Pored plenarnih sastanaka kao osnovnog načina rada, održavaju se i tzv. „tipologijski sastanci” koji u suštini predstavljaju forume eksperata iz oblasti prava, finansija i istraga pranja novca koji dolaze iz zemalja članica i međunarodnih organizacija. Na ovim sastancima težište diskusije je na novim načinima pranja novca, potencijalnim pretnjama i mogućnostima sprovođenja efikasnih mera za suprotstavljanje pranju novca. Trendove i pojavne oblike pranja novca prate i analiziraju tzv. *ad hoc grupe* koje su specijalizovane za pojedine regione sveta ili za pojedine aspekte pranja novca. Ove grupe podnose izveštaje tokom plenarnih zasedanja.

FATF svake druge godine održava poseban Forum posvećen finansijskom aspektu pranja novca na kome učestvuju predstavnici zemalja članica i međunarodnih organizacija iz sveta finansija. Na ovim forumima se raspravljaju teme od zajedničkog interesa za finansijski sektor i suprotstavljanje pranju novca.

Odluke se donose na osnovu dokumenata koje priprema Sekretarijat, a dokumenti su zasnovani na izveštajima delegacija pojedinih zemalja i međunarodnih organizacija. Proces donošenja odluka ostvaruje se konsenzusom svih članica u diskusijama o različitim aspektima problema u vezi sa suprotstavljanjem pranju novca. Oficijelni jezici koje koristi FATF su engleski i francuski.

Svake godine, izabrana članica predsedava FATF-om i iz te članice se imenuje predsednik koji je zvanični predstavnik organizacije i rukovodi njenim radom u periodu mandata. Sekretarijat je organ koji pruža stručnu i administrativnu pomoć predsedniku u radu. Sedište sekretarijata je u Parizu.

Četrdeset preporuka FATF-a

A. Opšti okvir Preporuka

1. Svaka država treba da preduzme brze korake za ratifikovanje i primenjivanje konvencije UN iz 1988. godine protiv nelegalnog prometa narkotika i psihotropnih supstanci (Bečka konvencija).
2. Treba doneti zakone o tajnosti finansijskih institucija, ali tako da oni ne sprečavaju sprovođenje ovih preporuka.
3. Efektivni program protiv pranja novca treba da uključuje multilateralnu saradnju i uzajamnu pravnu pomoć u istragama i gonjenju, kao i ekstradiciji u slučajevima pranja novca, gde god je to moguće.

B. Uloga nacionalnih pravnih sistema u borbi s pranjem novca

Obim krivičnog dela pranja novca

4. Svaka država treba da preduzme sve potrebne mere, uključujući i one pravne, da omogući krivično gonjenje dela pranja novca kao što je to utvrđeno Bečkom konvencijom. Svaka država treba da proširi krivično delo pranja novca od narkotika tako da ono bude ozbiljno krivično delo. Svaka država treba da utvrdi koja će sve ozbiljna krivična dela spadati u grupu krivičnih dela pranja novca.
5. Kao što je to predviđeno Bečkom konvencijom, krivično delo pranja novca treba da se primenjuje na upoznatost sa aktivnošću pranja novca uključujući koncept da se to znanje može izvoditi iz objektivnih faktičkih okolnosti.
6. Gde god je to moguće, pravna lica, a ne samo njihovi zaposleni trebaju da budu subjekti krivične odgovornosti.

Privremene mere i konfiskacija

7. Države trebaju da usvoje mere slične onima utvrđenim Bečkom konvencijom koje mogu biti neophodne, uključujući one legislativne, da bi omogućile svojim nadležnim vlasima da konfiskuju opranu svojinu, prihode od korišćenih sredstva sredstava nameravanih za korišćenje u bilo kojem krivičnom delu pranja novca, ili svojinu odgovarajuće vrednosti bez štete po prava bona fide trećih lica.

Ovakve mere treba da obuhvataju da vlasti mogu: (1) identifikovati, pratiti i vrednovati svojinu koja je predmet konfiskacije; (2) obavljati privremene mere kao što su zamrzavanje i zaplena radi sprečavanja bilo kakvog postupanja sa transfera ili odlaganja takve imovine i (3) preduzeti sve odgovarajuće istražne mere.

Pored konfiskacije i krivičnih sankcija države, takođe, trebaju da razmotre novčane i civilne kazne ili parnice, uključujući građanske parnice da poništi ugovore između strana gde su strane znale ili trebale da znaju rezultat ugovora, država treba da bude isključena od odgovornosti da nadoknađuje finansijske zahteve, na primer, preko konfiskacije ili naplate kazni i globa.

C. Uloga finansijskog sistema u borbi s pranjem novca

8. Preporuka 1029 treba da se primenjuje, ne samo na banke, već na sve nebankarske finansijske institucije. Čak i za one nebankarske finansijske institucije koje nisu predmet formalnog režima prudencione supervizije u svim državama, na primer bureaux de change, države trebaju da obezbede da te institucije budu predmet istih zakona ili propisa protiv pranja novca kao i sve druge finansijske institucije i da se ti zakoni ili propisi efektivno sprovede.
9. Nadležne nacionalne vlasti trebaju da razmotre primenu preporuka 1021 i 23 na obavljanje finansijskih aktivnosti kao što su komercijalni poslovi pravnih lica ili profesija koje nisu finansijske institucije gde su takve aktivnosti dozvoljene ili nisu zabranjene. Finansijske aktivnosti uključuju, ali nisu ograničene na one navedene u aneksu. Svakoј državi je dozvoljeno da odluči da li posebne situacije treba definisati tamo gde primena mera protiv pranja novca nije neophodna, na primer kada se finansijska aktivnost obavlja povremeno ili na ograničenoj osnovi.

Pravila za identifikaciju klijenata i vođenje evidencije

10. Finansijske institucije ne trebaju da vode anonimne račune ili račune na očito fiktivna imena. Od njih treba da se zahteva zakonom, regulativama, ugovorima između nadzornih organa i finansijskih institucija ili samoregulativnim ugovorima između finansijskih institucija da identifikuju, na osnovu zvaničnog ili drugog pouzdanog identifikacionog dokumenta, kao i da vode evidenciju o identitetu svojih klijenata, bilo povremeno ili redovno, prilikom uspostavljanja poslovnih odnosa ili obavljanja transakcija (posebno prilikom otvaranja računa,

stupanja u fiducijarne transakcije, iznajmljivanja sefova, obavljanja velikih gotovinskih transakcija).

U cilju ispunjavanja obaveze identifikacije koja se odnosi na pravna lica, finansijske institucije trebaju da, kada je to neophodno, preduzmu sledeće mere:

(I) Potvrde pravno postojanje i strukturu klijenta pribavljajući ili iz javnog registra ili od klijenta, ili od oboje, dokaz o osnivanju, uključujući informacije koje se tiču naziva klijenta, zakonske forme, adrese, direktora i odredbi koje regulišu zastupanje pravnog lica i

(II) Potvrde da je svaka osoba koja tvrdi da istupa u ime klijenta za to ovlašćena i da identifikuje takvu osobu.

11. Finansijske institucije trebaju preduzeti mere za pribavljanje informacija o tačnom identitetu osoba u čiju korist je račun otvoren ili transakcija obavljena, ukoliko postoje bilo kakve sumnje da ti klijenti ili potrošači istupaju u svoje ime, kao što su na primer domicilijarne kompanije (to jest institucije, korporacije, fondacije, trustovi i tako dalje koji ne obavljaju nikakvu komercijalnu ili proizvodnu delatnost ili bilo koji drugi oblik komercijalne aktivnosti u zemlji u kojoj im se nalazi registrovano sedište).
12. Finansijske institucije trebaju najmanje pet godina da čuvaju svu neophodnu evidenciju o transakcijama, domaćim ili međunarodnim, kako bi mogle brzo da odgovore na sve zahteve u vezi sa informacijama dobijenim od nadležnih organa. Ta evidencija mora biti dovoljna da omogući rekonstrukciju pojedinačnih transakcija (uključujući iznose i vrste valuta, ukoliko postoje), kao i da obezbede, ukoliko je to potrebno, dokaze za krivično gonjenje. Finansijske institucije trebaju da vode evidenciju o identifikaciji klijenata (na primer kopije ili zapise zvaničnih identifikacionih dokumenta kao što su pasoši, vozačke dozvole i slična dokumenta, evidenciju o računima i poslovnoj korespondenciji) najmanje pet godina nakon što se račun zatvori. Ova dokumenta trebaju biti dostupna nadležnim domaćim organima u kontekstu krivičnih gonjenja i istraga.
13. Države trebaju da obrate posebnu pažnju na pretnje pranja novca svojstvene novim ili tehnologijama u razvoju koje mogu podsticati anonimnost i ukoliko je potrebno da preduzmu mere za sprečavanje njihovog korišćenja u šemama pranja novca.

Povećana revnost finansijskih institucija

- 14.** Finansijske institucije trebaju da obrate posebnu pažnju na sve kompleksne, neobično velike transakcije kao i na sve neobične modele transakcija koje nemaju očitu ekonomsku ili zakonsku svrhu. Osnovu i svrhu tih transakcija treba što više proučiti, nalaze predložiti u pismenom obliku i pružiti pomoć nadzornicima, revizorima i agencijama za sprovođenje zakona.
- 15.** Ako finansijske institucije posumnjaju da sredstva potiču iz kriminalnih aktivnosti, od njih treba zahtevati da nadležnim organima odmah prijave svoje sumnje.
- 16.** Finansijske institucije, njihovi direktori, službenici i zaposleni trebaju da budu zaštićeni zakonskim odredbama od krivične ili građanske odgovornosti za kršenje svih ograničenja na objavljivanje informacija na koje su obavezani ugovorom ili bilo kojom drugom zakonskom, regulativnom ili administrativnom odredbom, ukoliko svoje sumnje u dobroj nameri prijave nadležnim organima, čak iako ne znaju tačno u čemu je kriminalna aktivnost i bez obzira kakva se nelegalna aktivnost, zaista, dogodila.
- 17.** Finansijske institucije, njihovi direktori, službenici i i zaposleni ne trebaju ili kad je god to shodno, ne trebaju im dozvoliti da upozoravaju svoje klijente kada se informacije vezane za te klijente prijavljuju nadležnim organima.
- 18.** Finansijske institucije koje prijavljuju svoje sumnje trebaju poštovati instrukcije dobijene od nadležnih organa.
- 19.** Finansijske institucije trebaju da razviju programe protiv pranja novca. Ti programi trebaju obuhvatati, kao minimum:

(I) Razvoj internih politika, procedura i kontrola, uključujući postavljanje stručnih službenika na nivo menadžmenta i adekvatne procedure nadzora da bi se osigurali visoki standardi prilikom zapošljavanja radnika.

(II) Stalni program obuke zaposlenih.

(III) Funkciju revizije za testiranje sistema.

Mere za savladavanje problema država koje nemaju ili imaju nedovoljne mere protiv pranja novca

20. Finansijske institucije trebaju obezbediti da se gore pomenuti principi primenjuju na filijale i podružnice u većinskom vlasništvu koje se nalaze u inostranstvu, posebno u državama koje ne primenjuju ili nedovoljno primenjuju ove preporuke, do nivoa do kojeg to dozvoljavaju lokalno primenljivi zakoni i propisi. Kada lokalno primenljivi zakoni i propisi zabranjuju ovo sprovođenje, finansijske institucije trebaju da obaveste nadležne organe u svojoj matičnoj zemlji o nemogućnosti primene ovih preporuka.
21. Finansijske institucije trebaju da obrate posebnu pažnju na poslovne odnose i transakcije sa licima, uključujući kompanije i finansijske institucije iz država koje ne primenjuju ili nedovoljno primenjuju ove preporuke. Kada god te transakcije nemaju očitu ekonomsku ili pravnu svrhu, treba proučiti, koliko je god to moguće, njihovu osnovu i svrhu, rezultate prikazati u pismenom obliku i pružiti pomoć nadzornicima, revizorima i agencijama za sprovođenje zakona.

Ostale mere za izbegavanje pranja novca

22. Države trebaju da razmotre sprovođenje izvodljivih mera za otkrivanje ili nadzor fizičkog međugraničnog transporta gotovine i prenosivih instrumenata koji su predmet striktne zaštite radi obezbeđenja pravilnog korišćenja informacija i bez ikakvog ometanja slobodnog kretanja kapitala.
23. Države trebaju da razmotre izvodljivost i korisnost sistema gde bi banke i druge finansijske institucije i posrednici izveštavali o svim transakcijama u domaćim i stranim valutama iznad utvrđenog iznosa centralnoj nacionalnoj agenciji sa kompjuterizovanom bazom podataka koja je dostupna nadležnim organima za korišćenje u slučajevima pranja novca i koja je predmet stroge zaštite radi obezbeđenja pravilnog korišćenja informacija.
24. Države trebaju dodatno da podstiču opšti razvoj modernih i bezbednih tehnika upravljanja novcem, uključujući povećano korišćenje čekova, platnih kartica, direktnog deponovanja platnih čekova i knjigovodstveno evidentiranje hartija od vrednosti kao sredstava za podsticanje zamene gotovinskih transfera.

25. Države trebaju da obrate pažnju na potencijalnu zloupotrebu korporacija školjki od strane perača novca i da razmotre da li su potrebne dodatne mere za sprečavanje nezakonite upotrebe takvih pravnih lica.

Sprovođenje i uloga regulatornih i drugih organa

26. Nadležni organi koji nadgledaju banke ili druge međunarodne institucije ili posrednike ili drugi nadležni organi, trebaju obezbediti da institucije koje se nadgledaju imaju adekvatne programe za zaštitu od pranja novca. Ovi organi treba da sarađuju i da spontano, ili na zahtev, razmenjuju znanje sa drugim domaćim, sudskim ili organima za sprovođenje zahteva u istragama ili krivičnim gonjenjima slučajeva pranja novca.
27. Nadležni organi trebaju da budu ovlašćeni za obezbeđivanje efektivnog sprovođenja svih ovih preporuka, preko administrativnog nadzora i regulacije u drugim profesijama koje se bave gotovinom, kako je to definisano u svakoj državi.
28. Nadležni organi trebaju da obezbede direktive koje će pomoći finansijskim institucijama u otkrivanju sumnjivog ponašanja njihovih klijenta. Podrazumeva se da takve direktive moraju da se razvijaju tokom vremena i da nikada ne moraju biti konačne. Takođe se podrazumeva da te direktive primarno služe kao obrazovno sredstvo za zaposlene u finansijskim institucijama.
29. Nadležni organi koji regulišu i nadgledaju finansijske institucije trebaju da preuzmu neophodne zakonske ili regulatorne mere za zaštitu od kontrole ili sticanja značajnog učešća u finansijskim organizacijama od strane kriminalaca ili njihovih saučesnika.

D. Jačanje međunarodne saradnje

Administrativna saradnja

Razmena opštih informacija

30. Nacionalne administracije trebaju da razmotre evidentiranje, barem agregirano, međunarodnih tokova gotovine u bilo kojoj valuti tako da se mogu obaviti ocene toka gotovine i ponovnih tokova iz različitih izvora u inostranstvu kada je to kombinovano sa informacijama centralne banke. Ove informacije trebaju biti

dostupne Međunarodnom monetarnom fondu i Banci za međunarodno poravnanje radi olakšanja međunarodnih studija.

31. Stručnim međunarodnim organima, kao što su Interpol i Svetska carinska organizacija, treba dodeliti odgovornost za prikupljanje i prosleđivanje informacija o najnovijim razvojem u pranju novca i tehnikama u pranju novca nadležnim organima. Centralne banke i banke regulatori trebaju da urade isto u svojoj mreži. Nacionalne vlasti u različitim sferama u saradnji sa trgovinskim udruženjima trebaju potom da prosleđuju ove informacije do finansijskih institucija u pojedinačnim državama.

Razmena informacija o sumnjivim transakcijama

32. Svaka država treba da uloži napore za poboljšanje spontane ili „na zahtev” međunarodne razmene informacija između nadležnih organa o sumnjivim transakcijama, osobama i korporacijama uključenim u te transakcije. Treba utvrditi striktnu zaštitu da bi ove razmene informacije bile u skladu sa nacionalnim i međunarodnim odredbama o privatnosti i zaštiti podataka.

Ostali oblici saradnje

33. Države treba da pokušaju da obezbede, na bilateralnoj ili multilateralnoj osnovi, da se različiti standardi znanja u nacionalnim definicijama, to jest različiti standardi koji se odnose na element namere u prekršaju ne utiču na sposobnost ili spremnost država da jedna drugoj pruže uzajamnu zakonsku pomoć.
34. Međunarodna saradnja treba da bude podržana mrežom bilateralnim ili multilateralnih ugovora i aranžmana na osnovu opšte prihvaćenih zakonskih koncepata s ciljem obezbeđivanja praktičnih mera za podsticanje najšireg mogućeg opsega uzajamne pomoći.
35. Države treba podsticati da ratifikuju i sprovode relevantne međunarodne konvencije o pranju novca kao što su Konvencije Saveta Evrope o pranju, pretrazi, zapleni i konfiskaciji prihoda od krivičnih dela iz 1990. godine.

Fokus poboljšanja uzajamne saradnje u pitanjima pranja novca

36. Treba podsticati zajedničke istrage među nadležnim organima država. Jedna od validnih i efektivnih istražnih tehnika u ovom pogledu je kontrolisana isporuka vezana za aktivu za koju se zna ili sumnja da je prihod od krivičnog dela. Države se podstiču da podržavaju ovu tehniku gde god je to moguće.
37. Treba da postoje procedure za uzajamnu saradnju u krivičnim pitanjima vezanim za korišćenje obaveznih mera, uključujući vođenje evidencije od strane finansijskih institucija i drugih lica, pretragu lica i poslovnih objekata, zaplene i pribavljanje dokaza za korišćenje u istragama i krivičnim gonjenjima u slučajevima pranja novca i srodne akcije u inostranim jurisdikcijama.
38. Treba da postoji organ za preuzimanje hitnih akcija kao odgovor na zahteve inostranih država da se identifikuju, zamrznu, zaplene ili konfiskuju prihodi ili druga svojina odgovarajuće vrednosti na osnovu pranja novca ili krivičnih dela koja su u osnovi aktivnosti pranja. Takođe, treba da postoje aranžmani za koordinaciju zaplene i konfiskacije prihoda koji mogu da uključuju i razmenu zaplenjene imovine.
39. Da bi se izbegli konflikti jurisdikcija, treba posvetiti pažnju osmišljavanju i primeni mehanizama za utvrđivanje najboljeg mogućeg mesta za krivično gonjenje tuženih u interesu pravde u slučajevima koji su predmet krivičnog gonjenja u više od jedne države. Slično tome, treba da postoje aranžmani za koordinisanje zaplene i konfiskacije prihoda koji mogu da uključuju razmenu konfiskovane imovine.
40. Države treba da imaju procedure za ekstradiciju, gde god je to moguće, pojedinaca optuženih za krivično delo pranja novca ili srodna krivična dela. S obzirom na nacionalni zakonski sistem, svaka država treba da definiše pranje novca kao krivično delo kod kojeg je moguća ekstradicija. U okviru svojih zakonskih okvira, države mogu da razmotre pojednostavljenje ekstradicije, dozvoljavajući direktan prenos zahteva za ekstradicijom između odgovarajućih ministarstava, izručujući osobe samo na osnovu naloga za hapšenje ili presude, izručujući svoje državljane i uvodeći pojednostavljenu ekstradiciju osoba koje se odriču prava na formalan postupak ekstradicije.

Aneks na preporuku 9: Lista finansijskih aktivnosti koje sprovode pravna lica ili profesije koje nisu finansijske institucije:

1. Primanje depozita i drugih sredstava koja se isplaćuju.
2. Pozajmice.⁴¹
3. Finansijski lizing.
4. Usluge prenosa novca.
5. Emitovanje i upravljanje sredstvima plaćanja (na primer: kreditne i dužničke kartice, čekovi, putnički čekovi, bankarske menice...).
6. Finansijske garancije i obaveze.
7. Trgovanje za račun klijenta (promptno, forvardi, svopovi, fjučersi, opcije...) u:
 - instrumenti tržišta novca (čekovi, menice, depozitni sertifikati i tako dalje);
 - devize;
 - devizni, kamatni i indeksni instrumenti;
 - prenosive hartije od vrednosti;
 - trgovanje robnim fjučersima.
8. Učešće u emisijama hartija od vrednosti i provizije na finansijske usluge vezane za te emisije.
9. Upravljanje pojedinačnim i zajedničkim portfoliom.
10. Čuvanje i upravljanje gotovinom ili likvidnim hartijama od vrednosti za račun klijenta.
11. Osiguranje života i druge investicije vezane za osiguranje.
12. Zamena novca.

1.1.3 Egmont grupa

Istrage o pranju novca vrlo često zahtevaju zajednički rad različitih državnih agencija koje ne pripadaju istoj jurisdikciji. Ova činjenica je ograničavajući faktor u istragama pranja novca jer se sama istraga pranja novca najčešće zasniva na multidisciplinarnom pristupu i saradnji više različitih jurisdikcija. Razmena informacija između različitih državnih organa u odnosu na istrage pranja novca često nije na zadovoljavajućem nivou što ima uticaja i na razmenu informacija i sa državama i njihovim agencijama u suprotstavljanju pranju novca. Sve ove prepreke u razmeni informacija imaju direktan uticaj na kvalitet istraga pranja novca. Konkretno krivično

⁴¹ Uključujući inter alia: potrošačke kredite, hipotekarne kredite, faktoring, sa ili bez garancije i finansiranje komercijalnih transakcija (uključujući forfeting).

delo pranja novca sastoji se od više činilaca koji čine jednu celinu, ukoliko neki od tih činilaca nedostaje veoma je teško ostvariti uvid u kompletnu celinu operacije pranja novca. Razmena informacija bi trebala da postoji u svim slučajevima kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo pranja novca, a ne samo nakon izvršenja konkretnog krivičnog dela pranja novca.

Kao deo sistema za suprotstavljanje pranju novca, stvoren je određen broj specijalizovanih vladinih agencija koje se bave ovom problematikom. Ovi entiteti koje su stvorile različite vlade nazivaju se zajedničkim imenom jedinice za finansijske istrage. Te jedinice omogućavaju veoma dobru komunikaciju i razmenu informacija i druge oblike međunarodne saradnje na različitim nivoima u istragama pranja novca i u isto vreme štite poverljivost podataka.

Većina jedinica za finansijske istrage počela je da radi devedesetih godina XX veka i bile su rezultat potreba pojedinih država da se efikasno suprotstave pranju novca. Od 1995. godine, određen broj jedinica za finansijske istrage je počeo da radi zajedno u neformalnoj organizaciji nazvanoj Egmont grupa. Osnovni cilj ove grupe bio je formiranje foruma jedinica za finansijske istrage koji će poboljšati saradnju i komunikaciju između različitih država. Modaliteti te saradnje se odnose na:

- širenje sistema razmene finansijsko-obaveštajnih informacija,
- poboljšanje nivoa stručnosti osoblja organizacija i
- omogućavanje bolje saradnje između jedinica za finansijske istrage primenom tehnoloških dostignuća.

Prvi sastanci Egmont grupe su bili vrhunac nekoliko godina rada na nacionalnom i internacionalnom nivo u suprotstavljanju pranju novca. Uprkos različitoj organizaciji, veličini i nadležnostima jedinice za finansijske istrage, imaju zajednički cilj – borbu protiv pranja novca. Ti prvi sastanci Egmont grupe održani su u Parizu (1995) i San Francisku (1996), a imali su zadatak da razviju modalitete saradnje između različitih jedinica za finansijske istrage. U te svrhe, formirane su radne grupe koje su fokusirale svoj rad na tri osnovna polja – pravne stvari, tehnologiju i obuku.

Naredni sastanak Egmont grupe je održan u Rimu 1996. godine. Sastanku je prisustvovalo trideset država i četiri međunarodne organizacije. Ova konferencija je značajna po tome što su se članice saglasile o definiciji jedinica za finansijske istrage koja određuje minimum zahteva koje treba da ispunjava takva jedinica. Usvojena definicija glasi: Jedinica za finansijske istrage je centralna, nacionalna agencija odgovorna za prijem (odobravanje, zahtevanje), analizu i odašiljanje finansijskih i

drugih informacija nadležnim organima u slučajevima da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo čija je razmena predviđena pravnim aktima, a s ciljem borbe protiv pranja novca. Osnovna svrha definisanja jedinica za finansijske istrage je razlikovanje ovih jedinica od drugih nadležnih organa u različitim državama koje se bave problemom suprotstavljanja pranju novca, kao i stvaranje identiteta Egmont grupe i razlikovanje od drugih internacionalnih tela koja se bave problemom borbe protiv pranja novca. Ova definicija je postala standard za osnivanje novih jedinica za finansijske akcije u državama gde one ne postoje.⁴²

Peti sastanak Egmont grupe je održan u Madridu, 1997. godine. Sastanku su prisustvovali predstavnici trideset pet zemalja i pet međunarodnih organizacija. Najvažnijim korak učinjen na ovom sastanku je bilo usvajanje Izjave o svrsi. Ovaj dokument opisuje rezultate koji su ostvareni u radu, do tada, kao i trenutne napore i okvir za nacionalne i internacionalne smernice u borbi protiv pranja novca. Definicija jedinica za finansijske istrage, usvojena na sastanku u Rimu, inkorporirana je u ovaj dokumenat. Tokom sastanka je postignut dogovor o utemeljenju programa za obuku personala jedinica za finansijske istrage i izražena potreba za stvaranjem formalne strukture i organizacije Egmont grupe.

Šesti plenarni sastanak Egmont grupe je održan 1998. godine u Buenos Ajresu. Tokom sastanka, članice su se saglasile da postoji potreba za formiranje radnih grupa koje će se baviti pitanjima razvoja Egmont grupe. Dogovoreno je i stvaranje sekretarijata kojem je, zajedno sa radnim grupama, dat zadatak da definiše i standardizuje pravila za razmenu informacija između jedinica za finansijske istrage.

Sedmi sastanak Egmont grupe je održan u Bratislavi, 1999. godine. Primljeno je deset novih članica i dogovoreno da svake dve godine druga članica pruža administrativnu podršku radu Egmont grupe.

Na sastancima u Panami, 2000. godine, i Hagu, 2001. godine, sačinjen je aneks Izjave o svrsi nazvan Principi za razmenu informacija između jedinica za finansijske istrage u rešavanju slučajeva pranja novca. Proširivanje broja članova i obima poslova uticali su na odluku o potrebi stvaranja Komiteta za koordinaciju, kao tela u kojem bi sve članice imale predstavnika.

Procedura prijema novih članova ima nekoliko faza. Prva faza počinje inicijativom radne grupe koja prati razvoj jedinica za finansijske istrage u zemljama

⁴² Ilčić, D. (2005): *Dokumenti međunarodnih organizacija o sprečavanju 'pranja novca' kao izvori prava*. Pravni život, vol. 54, br. 9, str. 75

gde one nisu postojale. Posle diskusije u ovoj radnoj grupi gde su sve članice imaju predstavnike, inicijativa se prosleđuje predsedavajućem Egmont grupe. On tu inicijativu upućuje grupi za pravna pitanja koja šalje pozivno pismo potencijalnoj članici za članstvo u Egmont grupi. Tim pozivnim pismom se potencijalna članica upoznaje sa organizacijom, nadležnostima i ciljevima Egmont grupe. Takođe, poziva se potencijalna članica da ispuni standardizovani upitnik i izjasni se da li zadovoljava kriterijume propisane definicijom jedinica za finansijske istrage. U slučaju pozitivnog odgovora, Grupa za pravna pitanja određuje mentora potencijalnoj članici. Uobičajeno je da to bude zemlja koja je predložila prijem potencijalne članice. Uloga mentora je da pomogne kandidatu za prijem u članstvo oko administrativnih pitanja i da na neki način zastupa interese potencijalne članice pred drugim članicama. Kada su administrativni zahtevi zadovoljeni, Grupa za pravna pitanja o tome obaveštava predsedavajućeg koji donosi odluku o uključivanju potencijalnih članica u rad radnih grupa. Tokom rada se u radnim grupama proverava da li potencijalni kandidat zadovoljava sve definisane uslove za prijem. Ukoliko se utvrdi da potencijalna članica zadovoljava sve uslove za prijem, Grupa za pravna pitanja sačinjava preporuku rukovodiocima jedinica za finansijske istrage zemalja članica Egmont grupe. Informacije prikupljene tokom rada po grupama se stavljaju na raspolaganje svim članovima. Tokom sledećeg plenarnog sastanka, rukovodioci jedinica za finansijske istrage donose odluku o prijemu nove članice u Egmont grupu.

1.1.4 FOPAC

FOPAC je francuska skraćenica za „Fonds Provenant d Activités Criminelles” koji je formirala Generalna skupština Interpola u Kanu, 1983. godine. Osnovna delatnost ove organizacije je praćenje kriminalne aktivnosti povezane sa pranjem novca. Prethodno navedenim rezolucijama su definisane opšte i specijalizovane funkcije FOPAC-a kojima se konkretizuje osnovna delatnost ove organizacije. Specijalizovani ogranak unutar policijskog odeljenja Generalnog sekretarijata Interpola pod nazivom FOPAC predstavlja deo napora radi internacionalizacije policije u cilju sprečavanja pranja novca.

Opšte funkcije FOPAC-a su:

- koordinacija, prikupljanje, razmena informacija;
- pomoć u istragama;
- rad u specijalizovanim grupama za pojedine oblasti;

- obuka i pomoć specijalizovanim službama država članica za suprotstavljanje pranju novca i
- učešće u međunarodnim forumima i radu međunarodnih organizacija koje se bave problematikom suprotstavljanja pranju novca.

Specijalizovane funkcije FOPAC-a su:

- prikupljanje, obrada i analiza informacija značajnih za suprotstavljanje pranju novca;
- objavljivanje FOPAC Biltena (periodična publikacija koja se bavi problemima suprotstavljanja pranju novca);
- realizacija projekata čiji je predmet proučavanje trendova i razvoja pojave pranja novca u globalnim okvirima i
- organizacija i učešće u radu internacionalnih i regionalnih konferencija i skupova.

Generalni sekretarijat Interpola i FOPAC-a, kao njegov specijalizovani ogranak, usko sarađuju sa drugim internacionalnim organizacijama sa ciljem razvoja svesti o potrebi korišćenja finansijskih istražnih tehnika u borbi protiv organizovanog kriminala i drugih oblika kriminaliteta. Ova saradnja je, takođe, usmerena na objedinjavanje napora u suprotstavljanju pranju novca u globalnim okvirima. Sledeće međunarodne organizacije učestvuju u razvoju saradnje i koordinacije u implementaciji internacionalnih programa koji teže oduzimanju nelegalno stečenih prihoda od kriminalnih organizacija:

- Grupa za finansijske akcije,
- Savet Evrope,
- Međunarodni monetarni fond,
- Svetska trgovinska organizacija,
- Asia Pacific Group on Money Laundering,
- Caribbean Financial Action Task Force,
- International Organization of Securities Commission,
- Offshore Group of Banking Supervisors,
- Inter-American Development Bank,
- Organization of American States Commission / Interamericana para el Control del Abuso de Drogas,
- International Air Transport Association i
- International Banking Security Association.

FOPAC je zajedno sa drugim internacionalnim organizacijama koje se bave problemima suprotstavljanja pranju novca razvio program za obuku policijskih službenika za suprotstavljanje pranju novca pod nazivom „Pranje novca i finansijska istraga”. Program realizuje Kancelarija za kontrolu droge i prevenciju kriminaliteta UN, a obuku izvode eksperti različitih međunarodnih organizacija koje se bave problemima suprotstavljanja pranju novca.

1.1.5 Bazelska komisija za superviziju banaka

Bazelska komisija za superviziju banaka je međunarodna organizacija koja formuliše široko postavljene standarde i smernice za superviziju banaka u svojim dokumentima. Ti standardi i smernice predstavljaju okvire za superviziju banaka koje bi svaka zemlja trebala da inkorporira u svoj sistem. Bazelska komisija za superviziju banaka⁴³ je osnovana 1974. godine i predstavlja organizaciju centralnih banaka i drugih institucija koje imaju formalnu odgovornost za superviziju bankarskog sektora.

Bazelska komisija za superviziju banaka je 1997. godine usvojila Ključne principe za efektivnu superviziju banaka⁴⁴ koji predstavljaju sveobuhvatan plan za efikasan sistem supervizije banaka. Od ukupno 25 Ključnih principa, jedan od njih, Ključni princip 15, bavi se pranjem novca. U ovom principu predviđa se da supervizori banaka moraju da odrede da li banke imaju uspostavljene adekvatne procedure, uključujući stroga pravila „upoznaj svog klijenta” („know your customer – KYC”), koja osiguravaju visoke etičke i profesionalne standarde u finansijskom sektoru i sprečavaju da banku koriste namerno ili nenamerno kriminalne strukture. Takođe, Bazelska komisija za superviziju banaka je 2001. godine izdala dokument pod nazivom Due Diligence analiza klijenata banke. Ovaj dokument je suštinska nadogradnja u odnosu na prethodno navedena dva dokumenta, i to u odnosu na uočene nedostatke u sprovođenju procedura „upoznaj svog klijenta” na globalnom nivou.

Bazelska komisija za superviziju banaka je izdala 1998. godine Dokument o prevenciji kriminalnog korišćenja bankarskog sistema u svrhe pranja novca.⁴⁵ Ovaj

⁴³ The Basel Committee for Banking Supervision

⁴⁴ Core Principles for Effective Banking Supervision

⁴⁵ Statement on Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money Laundering
Statement on Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money Laundering

dokument predstavlja okvir za primenu procedura koje bi uprave banaka trebale da uspostave da bi sprečile pranja novca kroz bankarski sistem, koji je prva i najvažnija brana za pranje novca.

1.1.6 Međunarodna asocijacija supervizora osiguranja

Međunarodna asocijacija supervizora osiguranja⁴⁶ je osnovana 1994. godine i predstavlja organizaciju supervizora osiguranja iz više od 100 različitih zemalja. IAIS je 2002. godine objavila Dokument smernica br. 5⁴⁷ koji sadrži Dokument o smernicama protiv pranja novca za supervizore osiguranja Osiguravajućih društava.⁴⁸ Ovaj dokument ima za cilj da ukaže na konkretne mere koje bi trebala da primeni svaka zemlja članica u oblasti osiguranja u cilju sprečavanja zloupotrebe ovog sektora u svrhe pranja novca.

Dokument o smernicama protiv pranja novca za supervizore osiguranja i osiguravajuća društva sadrži četiri osnovna principa za osiguravajuća društva:

- poštovanje zakona o borbi protiv pranja novca,
- usvajanje procedura „upoznaj svog klijenta”,
- saradnja sa organima koji sprovode zakone,
- uspostavljanje internih politika, procedura i programa obuke za zaposlene iz oblasti borbe protiv pranja novca.

Ovi principi se podudaraju sa principima sadržanim u Dokumentu o prevenciji kriminalnog korišćenja bankarskog sistema u svrhe pranja novca Bazelske komisije za superviziju banaka što ukazuje na ujednačenost pristupa problemu suprotstavljanja pranju novca. Takođe, ovi principi su inkorporirani i u dokument Četrdeset preporuka Grupe za finansijske akcije.

1.2 Međunarodne organizacije regionalnog karaktera u oblasti suprotstavljanja pranju novca

Međunarodne organizacije regionalnog karaktera podstiču svoje članove da implementiraju standarde za suprotstavljanje pranju novca sadržane u dokumentu Četrdeset preporuka. Grupe za finansijske akcije sprovode procene sistema za

46 The International Association of Insurance Supervisors - IAIS

47 Guidance Paper No. 5

48 Anti-Money Laundering Guidance Notes for Insurance Supervisors and Insurance Entities

suprotstavljanje pranju novca i ukazuju na postojeće slabosti ovih sistema. Takođe, obezbeđuju svojim članovima informacije o načinima pranja novca i trendovima u oblasti pranja novca. Većina navedenih međunarodnih organizacija je usvojila sopstvene dokumente u oblasti suprotstavljanja pranju novca i predstavlja značajan doprinos u borbi protiv pranja novca na regionalnom planu. Ti dokumenti su izraz prilagođavanja dokumenta međunarodnih organizacija globalnog karaktera koji se u ovom slučaju prilagođavaju personalnim prilikama.

Međunarodne organizacije regionalnog karaktera u oblasti suprotstavljanja pranju novca su:

1. Azijsko-pacifička grupa za borbu protiv pranja novca (Asia/Pacific Groups on Money Laundering – AGP);
2. Kiparska radna grupa za finansijske akcije (Caribbean Financial Action Task Force – CFATF);
3. Savet Evrope – MONEYVAL;
4. Grupa za borbu protiv pranja novca Istočne i Južne Afrike (East and Southern Africa Anti-Money Laundering Group – ESAAMLG);
5. Radna grupa za finansijske akcije protiv pranja novca u Južnoj Americi (Financial Action Task Force on Money Laundering in South America – GAFISUD);
6. Organizacija američkih država (The Organization of American States – OAS);
7. Sekretarijat Komonvelta (The Commonwealth Secretariat).

2 Domaći izvori

2.1 Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma

Republika Srbija je donošenjem novog Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma uspela da odgovori zahtevima koje je pred nju postavila Direktiva Evropske unije, odnosno da odgovori obavezi da uskladi svoju zakonsku regulativu sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama i međunarodnim standardima iz ove oblasti. Na ovaj način, stvorena je osnova da Uprava za sprečavanje pranja novca zadrži svoje članstvo u Egmont grupi.

Samo saradnjom Uprave sa drugim državnim organima, saradnjom sa obveznicima i poštovanjem međunarodnih normi može se efikasno delovati i ostvariti osnovni cilj Zakona – sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

Osnovni cilj donošenja *Zakona o sprečavanju pranja novca*⁴⁹ je unapređenje postojećeg sistema otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma kao i usaglašavanje sa međunarodnim standardima i konvencijama iz ove oblasti. Najznačajnije konvencije koje pokrivaju oblast sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma su: Konvencija Ujedinjenih nacija (dalje: UN) protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine poznata kao Bečka konvencija; Konvencija UN protiv organizovanog transnacionalnog kriminala iz 2000. godine, poznata kao Palermo konvencija; Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom – Strazburška konvencija; Konvencija o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma – Varšavska konvencija.

U oblasti borbe protiv finansiranja terorizma, UN je donela Međunarodnu konvenciju o suzbijanju finansiranja terorizma koju je Republika Srbija potvrdila 2002. godine. Ovom konvencijom se, pored ustanovljavanja obaveze za države članice da tretiraju kao kriminal finansiranje terorizma, propisuje i obaveza ustanovljavanja zakonskog okvira za preduzimanje preventivnih mera na sprečavanju finansiranja terorizma, kao i obezbeđenje efikasne međunarodne saradnje na ovom planu.

Opređenje naše zemlje jeste članstvo u Evropskoj uniji (dalje: EU) i u tom smislu Republika Srbija je u obavezi da usaglasi zakonske propise sa zahtevima i standardima EU.

⁴⁹ Sl. glasnik RS, br. 20/2009, stupio na snagu 27. 3. 2009. godine - dalje: Zakon

Za oblast sprečavanja pranja novca to je značilo usaglašavanje sa Direktivom 2005/60/ES Evropskog Parlamenta i Saveta o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhe pranja novca i finansiranja terorizma iz 2005. godine, kao i standardima koje propisuje međunarodno telo FATF koje je usvojilo dokument pod nazivom „FATF 40 preporuka protiv pranja novca i 9 specijalnih preporuka protiv finansiranja terorizma”. Ovaj dokument predstavlja i osnov na kome počiva rad Manivala – tela Saveta Evrope koje se bavi procenom usaglašenosti nacionalnih sistema za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma država članica sa međunarodnim standardima.

Da bi Republika Srbija, koja je primljena u članstvo Egmont grupe 2003. godine, zadržala članstvo u ovoj grupi i po preporuci Manivala da se zakonska regulativa i nacionalni sistem za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma usklade sa međunarodnim standardima i međunarodnom praksom, donet je novi Zakon koji sadrži odredbe koje se u potpunosti oslanjaju na međunarodne norme.

2.1.1 Nadležnost i zadaci Uprave za sprečavanje pranja novca

Uprava za sprečavanje pranja novca je finansijsko-obaveštajna služba Republike Srbije koja je centralni organ u sistemu borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Nadležnost Uprave je propisana Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Obveznici po tom Zakonu Upravi dostavljaju izveštaje o sumnjivim transakcijama i licima koje zatim Uprava za sprečavanje pranja novca dalje analizira, prikuplja dodatne informacije i ako nađe da u konkretnom slučaju postoji osnovana sumnja na pranje novca ili finansiranje terorizma, podatke o tome prosleđuje nadležnim organima, a pre svega, nadležnim tužilaštvima i policiji. Uprava može, bez prethodne prijave sumnjive transakcije, sama uočiti da postoji sumnja da neko lice ili organizovana grupa pere novac ili da postoji osnovana sumnja na finansiranje terorizma, pa onda zatražiti podatke od obveznika i drugih državnih organa. Takođe, Uprava može pokrenuti postupak prikupljanja i analize podataka i na osnovu inicijative drugog državnog organa kao što su: sudovi, tužilaštva, policije, Agencija za privatizaciju, Bezbednosno-informativna agencija, Komisija za hartije od vrednosti i dr.

Uprava za sprečavanje pranja novca, iako jedina u svom nazivu ima „sprečavanje pranje novca”, nije jedini organ koji se bavi borbom protiv pranja novca. Osim Uprave za sprečavanje pranja novca, celokupan sistem za sprečavanje pranja novca se sastoji od:

1. Obveznika, odnosno svih onih predstavnika finansijskog i nefinansijskog sektora koji su dužni da primenjuju propise za sprečavanje pranja novca (banke, osiguravajuća društva, revizori...). Njihov cilj je da kroz primenu radnji i mera propisanih zakonom, stvore nepovoljnu klimu za pranje novca u jednoj državi. Iako nisu nazvani obveznicima, i advokati su dužni da primenjuju radnje i mere propisane Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.
2. Nadležnih nadzornih organa koji kontrolišu primenu propisa o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma kod obveznika, te na taj način osiguravaju pravilnu primenu propisa i funkcionisanje sistema u ovom delu. Nadležni nadzorni organi su: Narodna banka Srbije, Komisija za hartije od vrednosti, Devizni inspektorat, Uprava za sprečavanje pranja novca, Ministarstvo trgovine i usluga...
3. Policije, tužilaštva i sudova – odnosno organa koji čine represivni deo sistema za sprečavanje pranja novca na taj način što gone učinioce krivičnog dela pranja novca. Rad ovog dela sistema je od suštinske važnosti: kroz gonjenje perača novca ili finansijera terorizma, njihovo oštro kažnjavanje i oduzimanje imovine utiče se na generalnu prevenciju, odnosno, šalje se poruka društvu da se pranje novca u Srbiji ne isplati i na taj način se potencijalni perači novca odvrćaju od vršenja ovog dela.

Pranje novca je proces prikrivanja nezakonitog porekla novca ili imovine stečenih kriminalom. U slučajevima kada je imovinska korist stečena izvršenjem krivičnog dela, kriminalac ili organizovana kriminalna grupa, traže način da koriste stečeni novac ili imovinu tako da svojim aktivnostima ne privlače pažnju nadležnih organa. Zato vrše čitav niz transakcija sa krajnjim ciljem da se navedeni novac ili imovina prikažu kao zakonito stečeni. Novac u ovom procesu često menja svoj oblik i prebacuje se sa jednog na drugo mesto. Pranje novca je proces koji prevazilazi nacionalne granice, te i mehanizmi borbe protiv ovog oblika kriminala moraju imati međunarodni karakter.

Na međunarodnom planu, Uprava aktivno učestvuje u radu Manivala (MONEYVAL), jednog od komiteta Saveta Evrope koji okuplja stručnjake za problematiku sprečavanja pranja novca i koji funkcioniše na principu uzajamnih evaluacija država članica. Uprava je član i međunarodnog udruženja finansijskih obaveštajnih službi – Egmont grupe, od jula 2003. godine. Članstvo je potvrda da je Uprava zadovoljila međunarodno priznate kriterijume i da je u mogućnosti da efikasno

i sigurno razmenjuje finansijske obaveštajne podatke sa srodnim institucijama širom sveta. Svi razmenjeni podaci imaju karakter službene tajne i mogu se koristiti samo u svrhe i na način propisan zakonom. Od juna 2010. godine, Uprava za sprečavanje pranja novca, koja ima svojstvo posmatrača, učestvuje u radu Evroazijske grupe za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Od decembra 2010. godine, izmenama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Uprava je dobila nadležnost u inspekcijskom nadzoru određenih obveznika: revizora, računovođa, preduzetnika i pravnih lica koji se bave faktoringom ili forfetingom, poreskih savetnika i dr.

Uprava, takođe, nastoji da u saradnji sa drugim državnim organima i obveznicima utvrdi potrebe za dalju obuku koja se realizuje kroz seminare i radionice, a ima za cilj uspešniju primenu zakona u svim njegovim aspektima. Uprava za sprečavanje pranja novca teži da u saradnji sa drugim državnim organima doprinese jačanju sistema za otkrivanje i sprečavanje pranja novca u Srbiji i očuvanju integriteta finansijskog sistema države.

Uprava Vladi podnosi izveštaj o radu, najkasnije do 31. marta tekuće za prethodnu godinu.

2.1.2 Obveznici koji preduzimaju radnje i mere za sprečavanje pranja novca

Novim Zakonom se uglavnom zadržava krug obveznika (banke, ovlašćeni menjači, društva za upravljanje investicionim fondovima, društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima, davaoci finansijskog lizinga, društva za osiguranje, brokersko-dilerska društva, organizatori posebnih igara na sreću u igraonicama, preduzeća za reviziju) koji su bili propisani i prethodno važećim zakonom, s tim što se krug propisanih mera kod obveznika proširuje pored sprečavanja pranja novca i na finansiranje terorizma.

Podaci koje Uprava traži od obveznika i advokata odnose se, kako na lice u vezi kog postoji sumnja da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma, tako i na druga lica za koja se može zaključiti da su povezana sa navedenim licem, odnosno njegovim transakcijama ili poslovima.

2.1.3 Traženje i dostavljanje podataka od obveznika

Podaci se Upravi dostavljaju bez odlaganja, a najkasnije u roku od osam dana. Uprava u hitnim slučajevima, kada postoji mogućnost obustavljanja izvršenja transakcije, može da odredi obveznicima i advokatima i kraći rok za dostavljanje podataka.

Uprava može da zahteva određene podatke i od državnih organa i drugih pravnih lica kojima su poverena javna ovlašćenja u slučaju kada u vezi sa transakcijom ili određenim licem postoje razlozi za sumnju u vezi s pranjem novca ili finansiranja terorizma. Takođe, može da zahteva i podatke, informacije i dokumentaciju koji se odnose na lica koja su učestvovala ili sarađivala u transakcijama ili poslovima u vezi sa kojima postoje osnovi sumnje da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma.

2.1.4 Prijava podataka Upravi za sprečavanje pranja novca

Obveznici su dužni da prijave Upravi sve gotovinske transakcije iznad 15.000 evra kao i sve sumnjive transakcije bez obzira na iznos i bez obzira da li su gotovinske ili bezgotovinske. Zakonom se ukida obaveza prijavljivanja povezanih gotovinskih transakcija koje su zajedno premašile iznos od 15.000 evra. Obaveza je proširena i na sve slučajeve u kojima u vezi sa transakcijom ili strankom postoje razlozi bilo za sumnju u pranje novca, bilo za sumnju u finansiranje terorizma.

Zakonom je propisana obaveza prijave sumnjive transakcije Upravi i kada se radi o planiranoj transakciji, bez obzira na to da li je ta transakcija kasnije izvršena ili ne.

Uprava može izdati nalog za privremeno obustavljanje transakcije u slučaju sumnje da se radi o pranju novca, a prema novim standardima ovlašćenje je prošireno i na finansiranje terorizma.

Uprava može da izda nalog da prati transakcije lica za koje postoji sumnja da se radi o pranju novca, ali može da izda ovakav nalog i u odnosu na lica koja su učestvovala ili sarađivala u transakcijama lica za koje postoje osnovi sumnje da se radi o pranju novca.

Zakonom je propisana mogućnost da se ova mera nakon isteka roka od tri meseca može produžavati na po mesec dana, a najduže šest meseci od izdavanja naloga.

Uprava može, po novom Zakonu, privremeno da obustavi sumnjivu transakciju i na predlog strane finansijsko-obaveštajne službe, a može i da odbije zahtev ukoliko se proceni da ne postoji osnovana sumnja da se radi o pranju novca ili o finansiranju terorizma.

Novina u odnosu na stari Zakon je obaveza Uprave da odbije pokretanje postupka na osnovu inicijative državnih organa (Agencija za privatizaciju, Komisija za hartije od vrednosti, Vojnobezbednosne službe i drugih organa) ako u inicijativi pokrenutoj od strane ovih organa nisu obrazloženi osnovi sumnje da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma.

Uprava je dužna da dostavi povratnu informaciju obvezniku, advokatu ili državnom organu koji su je obavestili o licu ili transakciji u vezi sa kojima postoje osnovi sumnje da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma.

2.1.5 Ovlašćeno lice za obavljanje poslova sprečavanja pranja novca

Obveznici su dužni da odrede ovlašćeno lice, uslove koje lice treba da ispunjava, njegove obaveze, obaveze obveznika u odnosu na ovlašćeno lice, stručno obrazovanje i osposobljavanje zaposlenih koji obavljaju poslove sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma i unutrašnju kontrolu.

Zakonom je definisana uloga ovlašćenog lica u skladu sa međunarodnim standardima. Lice mora posedovati svojstvo i iskustvo koji su potrebni za obavljanje funkcije ovlašćenog lica i neposredno je odgovorno najvišem rukovodstvu. Ovlašćeno lice samostalno obavlja zadatke.

Obveznik je dužan da obezbedi stalno stručno osposobljavanje zaposlenih koji obavljaju poslove u vezi sa sprečavanjem pranja novca i finansiranja terorizma, kao i redovnu unutrašnju kontrolu.

2.1.6 Obaveza sastavljanja liste indikatora

Obveznici i advokati imaju obavezu da sastave i primenjuju listu indikatora za prepoznavanje lica i transakcija za koje postoje osnovi sumnje da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma.

Utvrđena je obaveza usvajanja i korišćenja indikatora za prepoznavanje stranaka i transakcija u vezi sa kojima postoje osnovi sumnje da se radi o pranju novca ili

finansiranju terorizma za sve obveznike koji su dužni da sprovode radnje i mere za otkrivanje i sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Organi nadležni za vršenje nadzora zajedno sa obveznicima mogu učestvovati u sastavljanju liste indikatora za pojedine oblasti.

Primarna obaveza svakog obveznika je pojedinačno sastavljanje liste indikatora. Cilj sastavljanja liste jeste pomoć obveznicima u prepoznavanju stranaka i transakcija u vezi sa kojima postoje razlozi za sumnju u pranje novca i finansiranje terorizma. Zakonom se upućuje na sumnjive okolnosti i činjenice koje obavezno treba uzeti u obzir prilikom sastavljanja liste.

2.1.7 Analiza rizika od mogućih zloupotreba koje imaju za cilj pranje novca

Jedna od bitnih novina Zakona koju uvodi Direktiva je tzv. pristup na osnovu procene rizika.

Kod različitih vrsta stranaka, poslovnih odnosa, usluga koje obveznik pruža u okviru svoje delatnosti ili transakcija, rizik od pranja novca i finansiranja terorizma nije isti. Iz ovih razloga, Zakonom je propisana analiza rizika. Obveznici procenjuju koliki rizik od mogućih zloupotreba koje imaju za cilj pranje novca i finansiranje terorizma, predstavlja određena vrsta stranke, poslovni odnos, usluga koju obveznik pruža u okviru svoje delatnosti ili transakcija. Na osnovu ovih procena, obveznici će prvo odabrati odgovarajući oblik mera poznavanja i praćenja stranke (uobičajene ili pojačane mere), a zatim će tim merama prilagoditi mere propisane Zakonom.

Grupe rizika se mogu podeliti u:

1. rizik stranke (poslovi koji uključuju velike gotovinske transakcije, transakcije bez ekonomske logike, politički eksponirana lica);
2. rizik usluge koju obveznik pruža u okviru svoje delatnosti (mogućnost da se korišćenjem neke usluge opere novac);
3. rizik zemlje (npr. zemlje sa visokom stopom kriminala) i
4. prethodna iskustva obveznika sa strankom.

Otkrivanje rizika se menja s obzirom na vreme i mesto i za tu svrhu se koriste različite metode, ali je na kraju, pre svega bitan rezultat. Obveznik rizike povezane sa pranjem novca i finansiranjem terorizma tretira odvojeno jer se u jednakim okolnostima priroda i veličina ovih rizika razlikuju.

2.1.8 Poznavanje i praćenje stranke

Zakonom se umesto termina „identifikacija stranke” uvodi nov termin, u skladu sa Direktivom, a to je „poznavanje i praćenje stranke”. To znači da se pored utvrđivanja i provere identiteta stranke uvodi mera redovnog praćenja poslovanja stranke pri uspostavljanju poslovnog odnosa sa strankom, pri vršenju transakcija koje iznose ili prelaze vrednost od 15.000 evra i nisu izvršene na osnovu prethodno uspostavljenog poslovnog odnosa. Obaveza vršenja radnji i mera poznavanja i praćenja stranke vrši se bez obzira na vrednost transakcije, kada postoje razlozi za sumnju u finansiranje terorizma, kao i kada postoji sumnja u istinitost ili verodostojnost prethodno pribavljenih podataka o stranci ili pravom vlasniku stranke.

Kod menjačkih poslova je ova obaveza propisana prilikom vršenja transakcije u iznosu od 5.000 evra ili više.

Propisane radnje i mere se vrše pre uspostavljanja poslovnog odnosa, odnosno pre izvršenja transakcije, izuzev kod poslova životnog osiguranja koji predviđa da se provera identiteta korisnika polise osiguranja može izvršiti nakon sklapanja ugovora o osiguranju.

Društva za osiguranje, društva za posredovanje u osiguranju, društva za zastupanje u osiguranju i zastupnici u osiguranju koji imaju dozvolu za obavljanje poslova životnog osiguranja vrše radnje i mere poznavanja i praćenja stranke samo kod poslova u vezi sa životnim osiguranjem kada godišnja premija prelazi 1.000 evra ili kad jednokratna premija prelazi 2.500 evra.

2.1.9 Mere poznavanja i praćenja stranke

Iz razloga što neke situacije predstavljaju veće, a neke manje rizike s aspekta zloupotrebe u svrhu pranja novca i finansiranja terorizma, utvrđena su dva posebna oblika radnji i mera poznavanja i praćenja stranke:

1. pojačane radnje i mere i
2. pojednostavljene radnje i mere.

Pojačane radnje i mere poznavanja i praćenja stranke primenjivaće se u slučajevima kada zbog određenih okolnosti postoji veći rizik od pranja novca ili finansiranja terorizma. Kategorije stranaka ili usluga kod kojih postoji veći rizik su na primer: stranke nerezidenti, pravni subjekti stranog prava, privatno bankarstvo, akcionarska društva koja emituju hartije od vrednosti na donosioca itd.

Slučajevi u kojima je obveznik dužan da izvrši pojačane radnje i mere poznavanja i praćenja stranke su:

1. kod uspostavljanja loro korespondentskog odnosa sa bankom ili drugom sličnom institucijom sa sedištem u stranoj državi koja nije na listi država koje primenjuju međunarodne standarde u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma koji su na nivou standarda EU ili viši (ovu listu utvrđuje ministar, na predlog Uprave). Ova odredba Zakona odnosi se na banke. Polazeći od Direktive propisana je zabrana uspostavljanja odnosa sa kvazi bankom, bez obzira u kojoj državi ima sedišta, odnosno bez obzira da li je država na „crnoj” ili „beloj” listi;
2. kod uspostavljanja poslovnog odnosa ili vršenja transakcije sa strankom koja je strani funkcioner. Strani funkcioneri su nova kategorija stranaka koja je poslednjih godina uvedena novim međunarodnim standardima za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Stranim funkcionerom smatra se fizičko lice koje obavlja ili je u poslednjoj godini obavljalo javnu funkciju u stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji, uključujući članove njegove uže porodice i lica za koja je poznato da su užu saradnici takvog lica. Poslovni odnosi sa pojedincima koji zauzimaju ili su zauimali značajne javne položaje, naročito ako dolaze iz zemalja sa visokom stopom korupcije, predstavljaju veći rizik od pranja novca i finansiranja terorizma. Obveznik mora za ova lica, pored ostalih podataka, da pribavi i podatke o izvoru sredstava i imovine koji jesu ili će biti predmet poslovnog odnosa, odnosno transakcije. Posebnim aktom obveznik će morati da utvrdi postupak kojim će na osnovu sopstvene procene rizika utvrđivati da li je stranka strani funkcioner;
3. kada stranka nije fizički prisutna pri utvrđivanju i proveru identiteta. Dodatne mere koje će se preduzimati u slučaju da stranka nije lično prisutna prilikom utvrđivanja i provere identiteta zavisiće, između ostalog, i od delatnosti koju obavljaju pojedini obveznici. Takođe će zavisiti i od mera koje sprovodi organ nadležan za nadzor obveznika.

Pojednostavljene radnje i mere poznavanja i praćenja stranke se koriste u slučaju kada su rizik od pranja novca i finansiranja terorizma manji jer su podaci o stranci ili njenom pravom vlasniku javno dostupni ili odgovarajuća kontrola i nadzor postoje na drugom nacionalnom nivou i u tim slučajevima postoji mogućnost da obveznik pribavi samo određene podatke. To su slučajevi kada je stranka državni

organ, organ autonomne pokrajine, organ jedinice lokalne samouprave, javna agencija, javna služba, javni fond, javni zavod ili komora, privredno društvo čije su izdate hartije od vrednosti uključene na organizovano tržište hartija od vrednosti koje se nalaze u Republici Srbiji ili država u kojoj se primenjuju međunarodni standardi na nivou standarda EU ili viši, a koji se odnose na podnošenje izveštaja i dostavljanje podataka nadležnom regulatornom telu i lica za koja je Zakonom propisano da vezano za njih postoji nizak stepen rizika za pranje novca ili finansiranje terorizma.

Međutim, Zakonom je izričito određeno da pojednostavljene radnje i mere poznavanja i praćenja stranke obveznik može da izvrši samo u slučaju kada u vezi sa strankom ili transakcijom ne postoji sumnja da se radi o pranju novca.

2.1.10 Utvrđivanje i provera identiteta stranke

Zakonom je propisana obaveza utvrđivanja i provera identiteta stranke koja je fizičko lice, njenog zakonskog zastupnika, punomoćnika, preduzetnika, kao i obaveza utvrđivanja i provera identiteta stranke koja je pravno lice.

Provera identiteta stranke, u skladu sa međunarodnim standardima, obuhvata:

1. utvrđivanje identiteta stranke prikupljanjem podataka o stranci (npr. stranka popunjava obrazac u koji upisuje ime i prezime, adresu, broj lične karte);
2. provera identiteta stranke na osnovu verodostojnih, nezavisnih i objektivnih izvora (javni registri, digitalne potvrde).

Prilikom utvrđivanja i provere identiteta pravnih lica obveznik može tražene podatke da pribavi i neposrednim uvidom u registar Agencije za privredne registre ili drugi zvanični javni registar, što u postupak unosi izvesnu fleksibilnost.

Stvarnim vlasnikom pravnog lica smatra se fizičko lice koje je imalac više od 25% imovine čime se trenutni vlasnički udeo od 10%, u skladu sa Direktivom, povećava. U slučaju kada je vlasnik neko drugo pravno lice sa udelom u vlasništvu pravnog lica od 25%, obveznik mora da pribavi podatke i o vlasnicima tog drugog pravnog lica itd. sve do fizičkih lica koja su krajnji vlasnici stranke.

Obveznik je dužan da pribavi podatke o pravom vlasniku, ali će proveru podataka koji su dobijeni iz manje verodostojnog izvora (npr. pismena izjava zastupnika) izvršiti na način koji će mu omogućiti da utvrdi ko je vlasnik, a ko ima kontrolu nad strankom. Uzeće u obzir ocenu rizika i na zadovoljavajući način i prema sopstvenoj proceni utvrdiće ko je vlasnik stranke.

Zakonom su propisani podaci koje obveznik mora da pribavi u pojedinim slučajevima za koje je određeno da će se sprovoditi mere radnji i mere poznavanja i praćenja stranke. Određena je i obaveza obveznika da u slučaju stranke koja je strano pravno lice koje obavlja delatnost u Republici Srbiji preko svog ogranka, utvrdi identitet i stranog pravnog lica i njegovog ogranka.

Na nov način se uređuje utvrđivanje i provera identiteta stranke koja nije fizičko ili pravno lice, već neko drugo lice građanskog prava (npr. skupština stanara). U ovom slučaju obveznik je dužan da proveriti identitet zastupnika, uz njegovo lično prisustvo, pribavi pismeno ovlašćenje za zastupanje, podatke o ličnom imenu i ostale pojedinosti koje su propisane Zakonom.

2.1.11 Poveravanje određenih radnji trećim licima

Direktivom je utvrđeno da države, radi sprovođenja propisa u oblasti pranja novca i finansiranja terorizma, mogu obveznicima dozvoliti da određene radnje i mere poznavanja praćenja stranke povere trećim licima. Te radnje su utvrđivanje i provera identiteta stranke, pribavljanje podataka o stvarnom vlasniku stranke itd.

Zakonom je tačno propisano ko može, a ko ne može biti treće lice.

Treća lica mogu biti: banke, društva za upravljanje investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima, brokersko-dilerska društva, ovlašćene banke i ostala lica određena Zakonom.

Treća lica ne mogu biti lica iz država koje ne primenjuju standarde u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Treće lice ne može biti ni u kom slučaju *off shore* (of šor) pravno lice ili kvazi banka, bez obzira iz koje je države.

2.1.12 Ograničenje gotovinskog poslovanja

Jedna od novina Zakona je propisano ograničenje gotovinskog poslovanja u tom smislu što je propisana zabrana prijema gotovog novca u iznosu koji prelazi 15.000 evra za sva lica koja prodaju robu ili vrše usluge u Republici Srbiji. Plaćanja u gotovom novcu predstavljaju veći rizik od pranja novca i finansiranja terorizma. Gotovina je, s obzirom na svoj oblik i mogućnost prenošenja, još uvek pretežni ako ne i glavni instrument legalizacije protivpravno stečene imovine.

Cilj navedene odredbe Zakona je da se sva gotovinska plaćanja robe i usluga u iznosima većim od 15.000 evra vrše preko banaka koje su već uključene u sistem otkrivanja i sprečavanja pranja novca.

Na ovaj način se ograničava plaćanje gotovinom, a podstiče korišćenje drugih bezgotovinskih oblika plaćanja. To ne znači da se zabranjuje gotovinsko poslovanje kao takvo, već se ono ograničava tako što se vršenje visokih, a time i rizičnih gotovinskih transakcija preusmerava ka nosiocima platnog prometa (banke).

Iznos od 15.000 evra je dovoljno visok da fizičkim licima ne prouzrokuje teškoće pri kupovini, odnosno plaćanju i poslovanju gotovinom.

Prema analizama međunarodnih institucija gotovina je kao sredstvo plaćanja, s aspekta pranja novca, još uvek visokorizičan proizvod.

U Republici Srbiji novčane transakcije predstavljaju jedan od češće korišćenih načina prikrivanja protivpravno stečene imovinske koristi kojim se uspešno prikriva pravo poreklo imovine.

Na ovaj način se neće ometati redovno poslovanje pravnih i fizičkih lica jer ograničenje gotovinskog poslovanja iznad određenog iznosa, odnosno preusmeravanje novca na bankarske tokove ne predstavlja dodatno administrativno opterećenje kada su u pitanju radnje i mere za otkrivanje i sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma. U suprotnom, sva fizička i pravna lica koja trguju robom i koja primaju gotovinu u iznosu većem od 15.000 evra postala bi obveznici.

Nadzor nad sprovođenjem zabrane primanja plaćanja za robu u gotovini vrši Poreska uprava i tržišni inspektori.

2.1.13 Prenos fizički prenosivih sredstava plaćanja preko državne granice

Jedna od obaveza fizičkih lica propisanih Zakonom je da fizička lica koja prelaze državnu granicu i pritom prenose fizički prenosiva sredstva plaćanja (gotovinu, čekove, menice, hartije od vrednosti) u iznosu od 10.000 evra ili većem, imaju obavezu da taj prenos prijave nadležnom carinskom organu (član 67 Zakona). Ministar finansija propisuje oblik, sadržinu obrasca prijave, način podnošenja i popunjavanja prijave, način obaveštavanja fizičkih lica koja prelaze državnu granicu. Nadležni carinski organ je, pored ovlašćenja da privremeno oduzme sredstva koja nisu prijavljena, u obavezi da u roku od tri dana dostavi podatke Upravi o svakoj prijavi o prenosu fizički prenosivih sredstava plaćanja ili pokušaju prenosa koji nije prijavljen. Carinski organ će bez obzira na iznos prijaviti prenos sredstava ako postoji osnov sumnje da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma. Odredbe čl. 67 - 70 Zakona se primenjuju od 23. 9. 2009. godine.

2.1.14 Advokati i advokatska ortačka društva

Advokati i advokatska ortačka društva, zbog prirode profesije, a naročito zbog specifičnog odnosa prema strankama, su odvojeni od obveznika, iako i za njih važi većina zakonskih obaveza. Prema Zakonu, obaveza advokata i advokatskih ortačkih društava je da preduzimaju mere i radnje u otkrivanju i sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

Advokati i advokatska ortačka društva su dužni da postupaju po odredbama ovog zakona samo u slučaju kada stranci pomažu u planiranju ili vršenju transakcija u vezi sa kupovinom ili prodajom nepokretnosti ili privrednog društva, upravljanjem imovinom stranke, otvaranjem ili upravljanjem bankarskim računima, štednim ulozima ili računima za poslovanje sa hartijama od vrednosti, prikupljanjem sredstava neophodnih za osnivanje, obavljanje delatnosti i upravljanje privrednim društvom, osnivanjem, poslovanjem ili upravljanjem fondom, trustom ili sličnim licem stranog prava, kao i kada u ime i za račun stranke vrše finansijsku transakciju ili transakciju u vezi sa nepokretnošću. Izričito je određeno da su advokati dužni da poštuju radnje i mere u pogledu dužne pažnje pri utvrđivanju i proveru identiteta stranke, dostavljaju podatke o sumnjivim transakcijama nadležnom organu i vode evidencije i čuvaju pribavljenu dokumentaciju.

Advokati su dužni da provere i utvrde identitet stranaka kada sa strankom uspostave poslovni odnos, zatim prilikom izvršavanja transakcija u iznosu od 15.000 evra ili većem (uključujući i više međusobno povezanih transakcija koje prelaze vrednost od 15.000 evra) kao i kada postoji sumnja u verodostojnost podataka koji su prethodno pribavljeni o postojećoj stranci ili njenom stvarnom vlasniku, odnosno uvek kada postoje razlozi za sumnju u pranje novca ili finansiranje terorizma.

2.1.15 Nadzor nad primenom Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma

Za vršenja nadzora nad primenom Zakona ovlašćeni su: Uprava, Narodna banka Srbije, Komisija za hartije do vrednosti, Poreska uprava, Tržišna inspekcija, Devizni inspektorat, Uprava za igre na sreću, Ministarstvo finansija, Ministarstvo za telekomunikacije i informatičko društvo, Advokatska komora i Komora ovlašćenih revizora.

Organi nadležni za nadzor nad primenom odredaba ovog zakona su dužni da obaveste Upravu ako kod obveznika utvrde nepravilnosti, kao i jedni druge ako utvrde činjenice koje su od značaja za njihov rad.

Uvodi se novina po kojoj su nadzorni organi dužni da ukoliko u okviru vršenja nadzora nad obveznicima otkriju činjenice koje bi mogle biti povezane sa pranjem novca i finansiranjem terorizma, odmah o tome obaveste Upravu.

2.1.16 Kaznene odredbe

Kazne određene Zakonom su efikasne, proporcionalne i odgovarajuće. Izvršena je podela privrednih prestupa na lakše i teže, u zavisnosti od toga da li je u pitanju kršenje osnovnih načela i propisanih zadataka ili su u pitanju povrede manje značajnih obaveza čije se posledice lakše mogu sanirati.

Novčani iznos kazni se kreće do 3.000.000 dinara kod pravnih lica, a kod advokatskih društava i kod preduzetnika do 500.000 dinara, u zavisnosti od težine prestupa.

2.2 Institucije, kapaciteti i sredstva za borbu protiv pranja novca

2.2.1 Normativno-pravni okvir

Pored napred analiziranog Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Republika Srbija je donela Nacionalnu strategiju za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kao i Akcioni plan za sprovođenje strategije. Svrha Nacionalne strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma je da se, na osnovu opisa i analize stanja i trendova kriminaliteta, kao i analize zakonodavnog, institucionalnog i operativnog okvira borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma, daju preporuke za prevazilaženje problema i unapređivanje postojećeg sistema. Preporuke će biti razrađene Akcionim planom koji će predvideti obaveze svih organa iz ove strategije kao i rokove za izvršavanje obaveza.

2.2.2 Institucionalni okvir za borbu protiv pranja novca

2.2.2.1 Ministarstvo finansija

Ministarstvo finansija vrši poslove državne uprave koji se odnose na sprečavanje pranja novca i predlaže propise koji uređuju ovu oblast. U okviru Ministarstva finansija obrazovani su sledeći posebni organi koji u delokrugu imaju i borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma: Uprava za sprečavanje pranja novca, Poreska uprava, Uprava carina, Devizni inspektorat i Uprava za igre na sreću.

2.2.2.2 Uprava za sprečavanje pranja novca

Uprava za sprečavanje pranja novca je finansijsko-obaveštajna služba Republike Srbije. Uprava prikuplja, analizira i čuva podatke i informacije, a kada utvrdi da postoji sumnja da se radi o pranju novca, obaveštava nadležne državne organe (policiju, pravosudne i inspeksijske organe) radi preduzimanja mera iz njihove nadležnosti.

Aktom o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu finansija u Upravi za sprečavanje pranja novca je predviđeno 35 radnih mesta za državne službenike i nameštenike, od čega su popunjena 24 radna mesta.

Unutrašnje organizacione jedinice u Upravi za sprečavanje pranja novca su: Odeljenje za analitiku; Odeljenje za sumnjive transakcije i u okviru njega: Grupa za sumnjive transakcije banaka i ostalih finansijskih institucija i Grupa za sumnjive transakcije praćenja tržišta kapitala i hartija od vrednosti i ostalih obveznika; Odeljenje za međunarodnu i unutrašnju saradnju i Odsek za pravne i materijalno-finansijske poslove.

2.2.2.3 Poreska uprava

Poreska uprava je organ uprave u sastavu Ministarstva finansija. Godine 2003. je obrazovan Sektor poreske policije nadležan za otkrivanje poreskih krivičnih dela i njihovih izvršilaca. Sektor ima oko 220 zaposlenih i njime rukovodi glavni inspektor koga, na predlog ministra finansija, postavlja Vlada.

Sektor poreske policije se sastoji od dva odeljenja na republičkom nivou, koja se nalaze u sedištu Sektora (Odeljenje za koordinaciju poslova na otkrivanju poreskih krivičnih dela i Odeljenje za analitiku i informatiku), i četiri regionalna odeljenja (Beograd, Novi Sad, Kragujevac i Niš), koja se dele na 26 operativnih odseka.

Ovlašćenja Sektora poreske policije propisana su Zakonom o poreskom postupku i poreskoj administraciji. Poreska policija u prekrivičnom postupku postupka kao organ unutrašnjih poslova i ovlašćena je da, u skladu sa zakonom, preduzme sve potražne radnje izuzev ograničenja kretanja. Poreska policija primenjuje i odredbe Zakonika o krivičnom postupku koje uređuju prekrivični postupak.

2.2.2.4 Uprava carina

Uprava carina je obrazovana kao organ uprave u sastavu Ministarstva finansija. Uprava carina je, u okviru Odeljenja za unutrašnju kontrolu, obrazovala Grupu za borbu protiv terorizma, organizovanog kriminala i pranja novca. Ova grupa ima primarno koordinativnu ulogu i ostvaruje saradnju sa drugim državnim organima što podrazumeva i dostavljanje operativnih podataka, odnosno obavljanje provera za određene slučajeve, na zahtev drugih organa.

Carinska služba je ovlašćena da vrši devizno-valutnu kontrolu u međunarodnom putničkom saobraćaju. U slučajevima kada se utvrdi da se radi o povredi deviznih propisa, podnosi prijavu za učinjeni devizni prekršaj.

Ako u toku vođenja carinskog postupka ili sprovođenja mera carinskog nadzora i kontrole carinski organi imaju indicije da je neko pravno lice učinilo devizni prekršaj, o tome obaveštavaju Devizni inspektorat. Postupak po ovim prijavama vodi Devizni inspektorat.

2.2.2.5 Ministarstvo pravde

Ministarstvo pravde, između ostalih, obavlja poslove državne uprave koji se odnose na krivično zakonodavstvo, međunarodnu pravnu pomoć i dr. Ministarstvo pravde, u okviru Sektora za normativne poslove i međunarodnu saradnju, ima Odeljenje za normativne poslove, evropske integracije i međunarodnu saradnju koje obavlja poslove koji se odnose na izradu i praćenje primene zakona, razvoj i unapređenje pravnog sistema u oblastima iz delokruga Ministarstva, praćenje programa evropske integracije, harmonizaciju propisa sa propisima Evropske unije, Saveta Evrope i Ujedinjenih nacija, poslove praćenja i ostvarivanja prava i obaveza koji proističu iz relevantnih međunarodnih konvencija iz nadležnosti Ministarstva pravde i Odeljenje za međunarodnu pravnu pomoć koje obavlja poslove koji se odnose na zahteve domaćih i

stranih sudova, drugih državnih organa i građana za pružanje međunarodne pravne pomoći.

2.2.2.6 Pravosudni centar za obuku i stručno usavršavanje

Pravosudni centar za obuku i stručno usavršavanje (u daljem tekstu: Pravosudni centar) je organizacija koja pruža programe obuke i stručnog usavršavanja nosilaca pravosudnih funkcija i zaposlenih u pravosuđu u Republici Srbiji. Osnivači Pravosudnog centra su Republika Srbija i Društvo sudija Srbije. Zadatak Pravosudnog centra je osmišljavanje i realizacija programa obuke, unapređenje i usavršavanje znanja sudija, tužilaca i zaposlenih u pravosuđu, približavanje savremenih standarda međunarodnog pravnog poretka i sudske prakse razvijenih pravnih sistema, kao i novih pravnih instituta i propisa u vezi sa evropskim integrativnim tokovima.

2.2.2.7 Ministarstvo unutrašnjih poslova

Uprava za borbu protiv organizovanog kriminala Ministarstva unutrašnjih poslova je reorganizovana, u skladu sa Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, u Službu za borbu protiv organizovanog kriminala. U okviru Službe, u Odeljenju za borbu protiv organizovanog finansijskog kriminala, obrazovan je Odsek za borbu protiv pranja novca. Služba za borbu protiv organizovanog kriminala je sastavni deo Uprave kriminalističke policije.

U rad su, po ovoj problematici, uključene i područne policijske uprave. Vršiti se kontinuirana edukacija policijskih službenika. Zbog visokog stepena društvene opasnosti ovih krivičnih dela, kao i nedostatka prakse, edukacija je okrenuta ne samo prema pripadnicima Ministarstva unutrašnjih poslova koji se bave privrednim kriminalom, već i prema policijskim službenicima čiji je delokrug rada vezan za tzv. opšti kriminal zato što se kao prethodna krivična dela javljaju i otmice, iznude, nedozvoljena trgovina narkoticima i dr.

Od posebnog značaja je organizovanje međunarodnih sastanaka i ekspertskih okruglih stolova na kojima se prenose iskustava u usklađivanju domaćeg zakonodavstva sa propisima drugih zemalja.

Rad policije na prikupljanju dokaza o izvršenom krivičnom delu pranja novca umnogome zavisi od posedovanja odgovarajuće opreme. U tom pravcu je napravljen značajan korak, ali su potrebe policije na tom planu i dalje velike.

2.2.2.8 Bezbednosno - informativna agencija

Bezbednosno-informativna agencija (u daljem tekstu: BIA), u skladu sa Zakonom o Bezbednosno-informativnoj agenciji, obavlja i poslove u vezi sa suprotstavljanjem organizovanom međunarodnom kriminalu. To su poslovi otkrivanja, istraživanja i dokumentovanja najtežih oblika organizovanog kriminala sa elementom inostranosti – krijumčarenjem narkotika, ilegalnim migracijama i trgovinom ljudi, krijumčarenjem oružja, falsifikovanjem i pranjem novca, kao i najtežim oblicima korupcije povezanim sa međunarodnim organizovanim kriminalom. Posebni poslovi i zadaci BIA odnose se na sprečavanje i suzbijanje unutrašnjeg i međunarodnog terorizma.

Značajan segment rada BIA je istraživanje, otkrivanje i dokumentovanje sprege između pojedinaca, grupa i organizacija uključenih u međunarodni organizovani kriminal i terorizam.

U Kontraobaveštajnoj upravi su formirana posebna odeljenja u kojima se obavljaju operativno-bezbednosne aktivnosti na planu suprotstavljanja terorizmu i međunarodnom organizovanom kriminalu, kao i odgovarajuće organizacione celine u teritorijalnim centrima BIA.

U okviru BIA je obrazovan Obrazovno-istraživački centar (u daljem tekstu: OIC) koji se bavi stručnim osposobljavanjem kadrova angažovanih i na poslovima suprotstavljanja međunarodnom organizovanom kriminalu i terorizmu. Stručno usavršavanje kadrova se ostvaruje angažovanjem predavača iz sopstvenih redova, iz drugih državnih organa i institucija, te kroz međunarodnu saradnju. U okviru OIC se organizuju i specijalistički kursevi za pripadnike drugih državnih organa. BIA ima sopstveni budžet.

BIA ostvaruje međunarodnu saradnju sa više od četrdeset službi bezbednosti. Posebno je intenzivna saradnja sa zemljama iz regiona. Predmet ove saradnje su podaci u vezi sa međunarodnim organizovanim kriminalom, međunarodnim terorizmom i podaci u vezi sa pranjem novca i finansiranje terorizma.

Pored bilateralne saradnje, BIA aktivno učestvuje u radu multilateralnih skupova koji se održavaju u organizaciji Konferencije obaveštajnih službi Jugoistočne Evrope, čiji je član, i Konferencije službi srednjoevropskih zemalja, gde je posmatrač.

2.2.2.9 Ministarstvo odbrane

Ministarstvo odbrane obavlja, između ostalog, poslove državne uprave koji se odnose na bezbednost od značaja za odbranu. Zakonom o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, obrazovane su Vojnobezbednosna agencija i Vojnoobaveštajna agencija kao organi uprave u sastavu Ministarstva odbrane sa statusom pravnog lica. Zakonom o službama bezbednosti SRJ utvrđene su nadležnosti vojnih službi bezbednosti – Vojnobezbednosne agencije i Vojnoobaveštajne agencije u borbi protiv terorizma i organizovanog kriminala, što obuhvata i sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

2.2.2.10 Vojnobezbednosna agencija

Vojnobezbednosna agencija je služba bezbednosti koja obavlja poslove bezbednosti od značaja za odbranu. U skladu sa zakonom, Vojnobezbednosna agencija, pored ostalog, otkriva, istražuje, prati, sprečava, suzbija i preseca unutrašnji i međunarodni terorizam i otkriva, istražuje i dokumentuje najteža krivična dela sa elementima organizovanog kriminala usmerena protiv komandi, ustanova i jedinica Vojske Srbije i ministarstva nadležnog za poslove odbrane. Imajući u vidu zakonom navedene nadležnosti Vojnobezbednosne agencije, jedan od značajnijih zadataka na zaštiti sistema odbrane je i sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

Vojnobezbednosna agencija je u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma ostvarila saradnju sa srodnim službama u zemlji i inostranstvu, kao i sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srbije.

2.2.2.11 Vojnoobaveštajna agencija

Vojnoobaveštajna agencija je obaveštajna služba koja obavlja poslove bezbednosti od značaja za odbranu. U skladu sa zakonom, Vojnoobaveštajna agencija, pored ostalog, prikuplja, analizira, procenjuje i dostavlja podatke i informacije o potencijalnim i realnim opasnostima od strane međunarodnih i stranih organizacija, grupa i pojedinaca, usmerenih protiv Vojske Srbije, ministarstva nadležnog za poslove odbrane, kao i protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta i odbrane Republike Srbije, uključujući i podatke koji se odnose na sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

Vojnoobaveštajna agencija je u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma ostvarila saradnju sa srodnim službama u inostranstvu, kao i sa drugim državnim organima Republike Srbije.

2.2.2.12 Organi koji vrše nadzor nad primenom Zakona o sprečavanju pranja novca

Narodna banka Srbije je centralna banka Republike Srbije čija je nadležnost određena Ustavom Republike Srbije i Zakonom o Narodnoj banci Srbije. Ona je samostalna i nezavisna institucija. Njen osnovni cilj je održavanje finansijske stabilnosti. Poslovi iz nadležnosti Narodne banke Srbije su, između ostalih, i:

1. unapređenje funkcionisanja platnog prometa i finansijskog sistema;
2. kontrola boniteta i zakonitosti poslovanja banaka i drugih finansijskih organizacija;
3. nadzor nad primenom zakona u delatnosti osiguranja kod društava za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima i davaoca finansijskog lizinga;
4. nadzor nad primenom Zakona o sprečavanju pranja novca od strane banaka, menjačnica, osiguravajućih organizacija, društava za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima i davaoca finansijskog lizinga.

Komisija za hartije od vrednosti je nezavisna i samostalna organizacija Republike Srbije. Njene nadležnosti su definisane Zakonom o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, Zakonom o investicionim fondovima, Zakonom o sprečavanju pranja novca i drugim zakonima. Komisija, između ostalih, obavlja i sledeće poslove:

1. daje dozvole za obavljanje delatnosti brokersko-dilerskog društva;
2. daje dozvole za rad društvima za upravljanje investicionim fondovima;
3. vrši nadzor nad primenom Zakona o sprečavanju pranja novca od strane brokersko-dilerskih društava, kastodi banaka, berzi i društava za upravljanje investicionim fondovima;
4. vrši nadzor nad poslovanjem brokersko-dilerskih društava, berzi, društava za upravljanje, investicionih fondova i Centralnog registra hartija od vrednosti,

ovlašćenih banaka, kastodi banaka, izdavalaca hartija od vrednosti, investitora i drugih lica u delu poslova koje oni obavljaju na tržištu hartija od vrednosti i dr.

2.2.3 Kapaciteti za borbu protiv pranja novca

Specijalizacija kadrova za borbu protiv pranja novca, kao proces, za sada nema trajni karakter, niti postoji razvijen sistem obuke koji bi omogućavao kontinuirano sticanje potrebnih kompetencija. Ona se sada ostvaruje povremeno, kroz seminare, okrugle stolove, praktične obuke, studijske posete i dr. Posebno je potrebna radi sagledavanja specifičnosti organizovanog kriminala, usavršavanja metoda borbe, taktike istraživanja i dokumentovanja savremenih oblika kriminala, primene specijalnih istražnih tehnika, sprovođenja finansijskih istraga i efikasnog oduzimanja imovine proistekle izvršenjem krivičnih dela, implementacije međunarodnih standarda, razvijanja pravne regulative i u drugim oblastima.

Sve državne organe koji su nadležni za borbu protiv pranja novca karakteriše kadrovska nepopunjenost, kako u broju tako i u kvalitetu. Na jednoj strani postoji tendencija odliva kvalitetnih i iskusnih kadrova u druge državne organe i privatni sektor, koji ih privlači neuporedivo boljim materijalnim uslovima rada, a na drugoj priliv mladih i neiskusnih službenika kojima u velikoj meri nedostaju znanja i veštine koji su potrebni za uspešnu borbu protiv organizovanog kriminala. Da bi bili stvoreni kvalitetni kadrovi za borbu protiv organizovanog kriminala, potreban je proces višegodišnjeg neposrednog angažovanja na tim poslovima i stalno osposobljavanje i usavršavanje za različite vrste specijalizacije.

Ulaganje u modernizaciju infrastrukture i opreme je neprestana potreba, naročito u pogledu standardizovanosti i savremenosti, imajući u vidu sisteme i opremu koju danas koriste organizovane kriminalne grupe. Ovim se omogućava integracija i brza reakcija svih relevantnih državnih organa i obezbeđuje kontinuirana i efikasna borba protiv organizovanog kriminala.⁵⁰

Potrebna sredstva za sprovođenje aktivnosti obezbeđuju se iz budžeta Republike Srbije. Osnovni ciljevi Strategije će biti realizovani kroz različite aktivnosti državnih organa i međunarodnih subjekata. Posebne aktivnosti koje treba sprovesti je uspostavljanje mehanizama i instrumenata planiranja finansiranja, kako iz budžeta

⁵⁰ Giunio, M. (1998): *Mjere za sprječavanje pranja novca*. Zagreb: Slobodno poduzetništvo, str. 15

Republike Srbije, tako i iz međunarodnih fondova i instrumenata finansiranja. Uočena je i potreba za povećanom koordinacijom međunarodnih fondova i instrumenata finansiranja.

Proaktivan pristup u borbi protiv pranja novca nosi u sebi perspektivu promena u našim ukupnim mogućnostima i podrazumeva, između ostalog, koordinaciju i bolje korišćenje obaveštajnih podataka, kao i informacija proisteklih iz strateške analize (npr. rizika i procene pretnji), unapređenje znanja, pojačanu međusobnu saradnju državnih organa, efikasnije sprovođenje postojećih zakona, primenu najboljih iskustava iz prakse i povezivanje informacionih mreža i baza podataka nadležnih državnih organa, kao i razvijanje regionalne saradnje na svim nivoima.

Pranje novca predstavlja pretnju i rizik po nacionalnu bezbednost što zahteva pojačan kriminalističko-obaveštajni rad i razmenu podataka. Iako je saradnja bezbednosnih i obaveštajnih službi na zadovoljavajućem nivou, treba razmotriti mogućnost daljeg unapređenja razvoja ove saradnje ka još efikasnijem sistemu zasnovanom na novim saznanjima i iskustvima, kako domaćih, tako i stranih subjekata u borbi protiv organizovanog kriminala.

Informacije se razmenjuju, ali postoje brojni informacioni sistemi između kojih ne postoji zadovoljavajuća koordinacija. Preventivni oblik borbe protiv pranja novca obuhvata različite aktivnosti kojima se umanjuju mogućnosti vršenja krivičnih dela i poboljšavaju društveni činioci koji sprečavaju nastanak i razvoj pranja novca. Pored toga, on doprinosi obaveštavanju i zaštiti žrtava organizovanog kriminala što uslovljava saradnju i povezivanje aktera prevencije na svim nivoima. Takođe, važno mesto bi morala da ima procena mogućeg uticaja određenih zakonskih rešenja na prevenciju pranja novca. Nedostatak adekvatne strategijske analize je jedan od bitnih faktora koji otežava borbu protiv pranja novca. Strategijska analiza koja, između ostalog, obuhvata i analizu postojećih rizika i procenu pretnji, uz pojačan obaveštajni rad, je preduslov za efikasnu borbu protiv organizovanog kriminala.

2.2.4 Građansko društvo i mediji u borbi protiv pranja novca

Kompleksnost borbe protiv pranja novca kao društvene pojave zahteva aktivnu ulogu celokupnog društva, pre svega građanstva. Interes građanskog društva da bude zaštićeno od pranja novca predstavlja važan potencijal za saradnju sa nadležnim

državnim organima. Takođe, postoje mnogobrojni simptomi pranja novca koje građani zapažaju, kao što su kriminalne aktivnosti, sumnjiva ponašanja, posledice i drugo.

Napori državnih organa u borbi protiv pranja novca ne mogu da daju odgovarajuće rezultate bez podrške građana. Oni su jedan od glavnih objekata zaštite Strategije, ali i njen akter. Strategijom će se pružiti mogućnost za razvijanje svesti građana o dalekosežnim posledicama pranja novca.

Udruženja građana, strukovna i profesionalna udruženja, takođe, mogu da uoče probleme u vezi sa novim pojavnim oblicima pranja novca. Saradnja specijalizovanih državnih organa sa njima može da bude od velikog značaja prilikom uočavanja novih pojava oblika pranja novca.

Mediji i njihov nesumnjiv uticaj na društvo svakako predstavljaju značajan, gotovo nezaobilazan faktor u borbi protiv pranja novca, posebno kroz objektivno izveštavanje o pojavnim oblicima, afirmaciju postignutih rezultata, kao i ukazivanje na štetne posledice koje ova pojava ima na društvo u celini, u meri koja ne utiče na vođenje postupaka protiv učinilaca krivičnih dela pranja novca. U isto vreme, sama priroda i finansijska moć organizovanog kriminala nameće uvek prisutnu opasnost ostvarivanja uticaja na medije radi profilisanja javnog mnjenja i skretanja pažnje javnosti sa aktivnosti pojedinih kriminalnih grupa.

III

DELOVANJE NA SUZBIJANJE PRANJE NOVCA

1 Uloga Narodne banke Srbije i ostalih banaka u postupku sprečavanja pranja novca u Republici Srbiji

Narodna banka Srbije, kao što je napred navedeno, sprovodi nadzor u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma pribavljanjem informacija od banaka o kontinuitetu primene propisa, adekvatnosti i razvoju sistema za sprečavanje pranja novca bankama. Narodna banka Srbije šalje redovni godišnji upitnik bankama koje posluju na teritoriji Republike Srbije, pa će u narednom delu rada biti data kraća analiza istog:

Prema rezultatima upitnika, broj poslovnih jedinica banaka je u drugoj polovini 2010. godine za 83 veći. Ovakvoj vrsti racionalizacije, gašenju šalterskih mesta (35), pristupilo je 15 banaka, dok su tri banke znatno smanjile svoju organizacionu mrežu zatvorivši ukupno 32 filijale i ekspoziture. U isto vreme, deset banaka je proširilo svoju mrežu otvaranjem 25 novih filijala, ekspozitura i šalterskih mesta.

Na nivou celog bankarskog sistema, broj klijenata u odnosu na ukupan broj zaposlenih je 431, što je 24 klijenta (4,07%) više nego u prvom polugođu 2010. godine, dok u bankarskom sektoru u istom vremenskom periodu dolazi do smanjenja broja zaposlenih.

Broj obavljenih bezgotovinskih i gotovinskih transakcija u odnosu na ukupan broj zaposlenih iznosi 9.964, što je za 27% manje od broja obavljenih bezgotovinskih i gotovinskih transakcija po zaposlenom u prvim šest meseci 2010. Broj obavljenih transakcija po zaposlenom je znatno smanjen u odnosu na prethodni period (25.495 transakcija po zaposlenom u junu 2010. godine) pa sada iznosi 17.906. I pored osetnog smanjenja broja obavljenih bezgotovinskih i gotovinskih transakcija, podaci i dalje ukazuju na veliki obim poslova koji su u vezi s radnjama i merama za sprečavanje i otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma, koje je banka, kao obveznik Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (u daljem tekstu: Zakon), dužna da preduzima prilikom uspostavljanja poslovnog odnosa sa strankom, tokom i nakon obavljanja transakcija.⁵¹

⁵¹ Analiza odgovora banaka na dostavljanje upitnika iz oblasti sprečavanja pranja novca, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_7/analiza_spn_II_10.pdf, 26. 11. 2011.

Na osnovu analize klijenata po stepenu rizičnosti za svaku banku posebno i njihovog procentualnog učešća u ukupnom broju klijenata obuhvaćenih klasifikacijom prema stepenu rizičnosti, može se zaključiti sledeće:

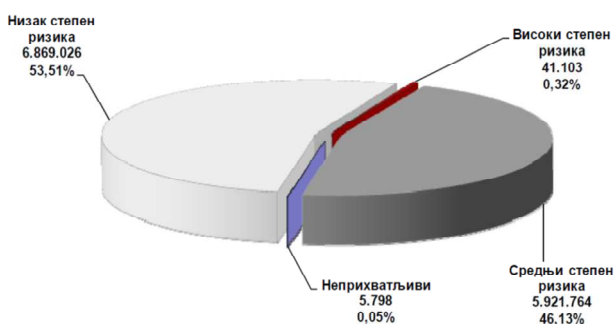
- Na osnovu člana 32 Zakona, jedan broj banaka je klijente na koje se mogu primeniti pojednostavljene radnje i mere poznavanja praćenja stranke svrstao u niskorizičnu grupu, dok je 16 banaka razvilo sopstveni sistem za razvrstavanje klijenata. Tako je 17 banaka najveći deo svojih klijenata svrstao u niskorizičnu grupu (75% – 99,98% ukupnog broja klijenta). Preostalih 16 je najveći deo svojih klijenata svrstao u srednjerizičnu grupu (66,50% – 99,97% ukupnog broja).

-Banke su, prema dostavljenim podacima, u visokorizičnu kategoriju svrstale 41.103 klijenta, što je u odnosu na prvo polugodište 2010. godine više za 5.317 (14,86%).

Na nivou bankarskog sistema (Grafikon br. 1) 53,51% klijenata je svrstano u kategoriju niskorizičnih, njih 46,13% u kategoriju srednjeg

stepena rizika i 0,32% u kategoriju visokog stepena rizika, dok su banke 0,05% klijenata ocenile kao neprihvatljive. U odnosu na rezultate Upitnika za prvo polugodište 2010. godine, broj niskorizičnih klijenata povećan je za 15,29%, a broj srednjerizičnih za 1,16%. I pored malog povećanja srednjerizičnih klijenata, njihovo učešće u ukupnom broju koji je obuhvaćeni klasifikacijom prema stepenu rizičnosti se i dalje održava na visokom nivou. Takva procena rizika kod nekih banaka najverovatnije proističe iz nedovoljnog korišćenja mogućnosti koje su date propisima.⁵²

Analiza aktivnosti banaka pokazuje da u 99,15% slučajeva banke primenjuju opšte radnje i mere za praćenje i poznavanje stranke, bez obzira na to da li su svoje klijente svrstale u niskorizičnu ili srednjerizičnu grupu. Pojednostavljene radnje i mere banke primenjuju samo u 0,2% slučajeva, s tim što se devet banaka izjasnilo da to ne primenjuje.

Grafikon broj 1.

Struktura stranaka u bankarskom sistemu svrstanih po stepenu rizika sa stanjem na dan 25.12.2010. godine

⁵² Analiza odgovora banaka na dostavljenje upitnike iz oblasti sprečavanja pranja novca, http://www.nbs.Rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_7/analiza_spn_II_10.pdf, 26. 11. 2011.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca je predvideo mogućnost da obveznik može da izvrši pojednostavljene radnje i mere poznavanja i praćenja stranke i u slučajevima kada proceni da zbog prirode poslovnog odnosa, oblika i načina vršenja transakcije, poslovnog profila stranke, odnosno drugih okolnosti povezanih sa strankom, postoji neznatan ili nizak stepen rizika za pranje novca ili finansiranje terorizma.

Zakon imperativno određuje situacije u kojima obveznik mora da primeni pojačane radnje i mere, dok je primena pojednostavljenih radnji i mera data kao mogućnost za obveznika. Jedan broj banaka je već uspostavio ovakav sistem kada je reč o pojačanim radnjama i merama i primenjuje ih na sve klijente koji su razvrstani u visokorizičnu grupu u skladu sa Zakonom i smernicama.

Grafikon br. 2: *Struktura stranaka u bankarskom sistemu svrstanih po primenjenim radnjama i merama praćenja stranke stanjem na dan 25. 12. 2010. godine*

Na postavljeno pitanje o izmeni liste indikatora, 20 banaka (60,60%) je odgovorilo da je vršilo izmenu liste indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija u odnosu na prethodni period i da je tako izmenjenu listu primenilo na postojeće klijente. Preostalih 13 banaka nije menjalo listu indikatora, iako je u ovom periodu (17. novembra 2010. godine) Uprava za sprečavanje pranja novca (Uprava) objavila na svom sajtu listu indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija u vezi sa finansiranjem terorizma i listu indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija za forfeting poslove.

Sve banke su predvidele mogućnost da prekinu poslovni odnos s klijentom zbog nemogućnosti da sprovedu radnje i mere za poznavanje i praćenje stranke. U drugoj

polovini tekuće godine to je učinilo 18 banaka za ukupno 5.722 klijenta. Od pomenutog broja, samo je jedna od njih raskinula poslovni odnos sa 4.597 klijenata, ali u ovom slučaju reč je o raskidanju poslovnog odnosa po drugom osnovu, tako da su, zbog nemogućnosti sprovođenja propisanih radnji i mera, banke raskinule 1.125 poslovnih odnosa.⁵³

1.1 Podaci o strankama

Na grafikonima od br. 3 do br. 5 prikazan je broj klijenata u bankarskom sistemu Srbije, 25. decembra 2010.

Grafikon br. 3 predstavlja strukturu stranaka po rezidentnosti u bankarskom sistemu u celini.

Klijenti nerezidenti, slično prethodno posmatranim periodima, čine približno 1% ukupnog broja stranaka, a to je grupa s potencijalno većim rizikom sa stanovišta sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

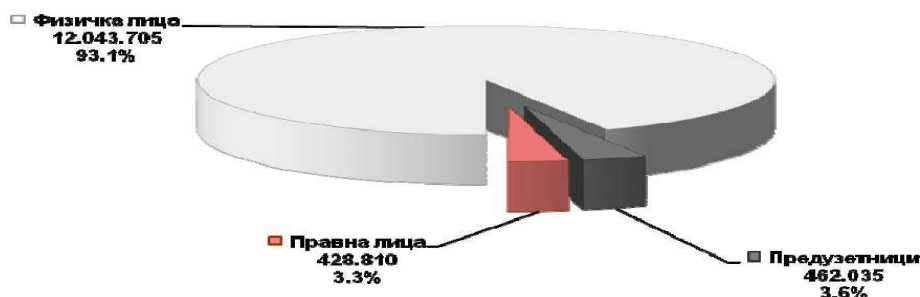
U strukturi stranaka rezidenata u bankarskom sistemu (Grafikon br. 4), takođe, nije došlo do znatnih promena, osim kod pravnih lica čiji je broj smanjen sa 500.133 (30. juna 2010. godine) na 428.810 (25. decembra 2010. godine). Pretpostavljeni uzrok za takvu promenu je bankarsko ažuriranje računa stranaka koje su ugašene u APR.

Grafikon br.3: Strukturu stranaka po rezidentnosti u bankarskom sistemu u drugoj polovini 2010. godine

⁵³ Analiza odgovora banaka na dostavljanje upitnike iz oblasti sprečavanja pranja novca, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_7/analiza_spn_II_10.pdf, 26.11.2011.

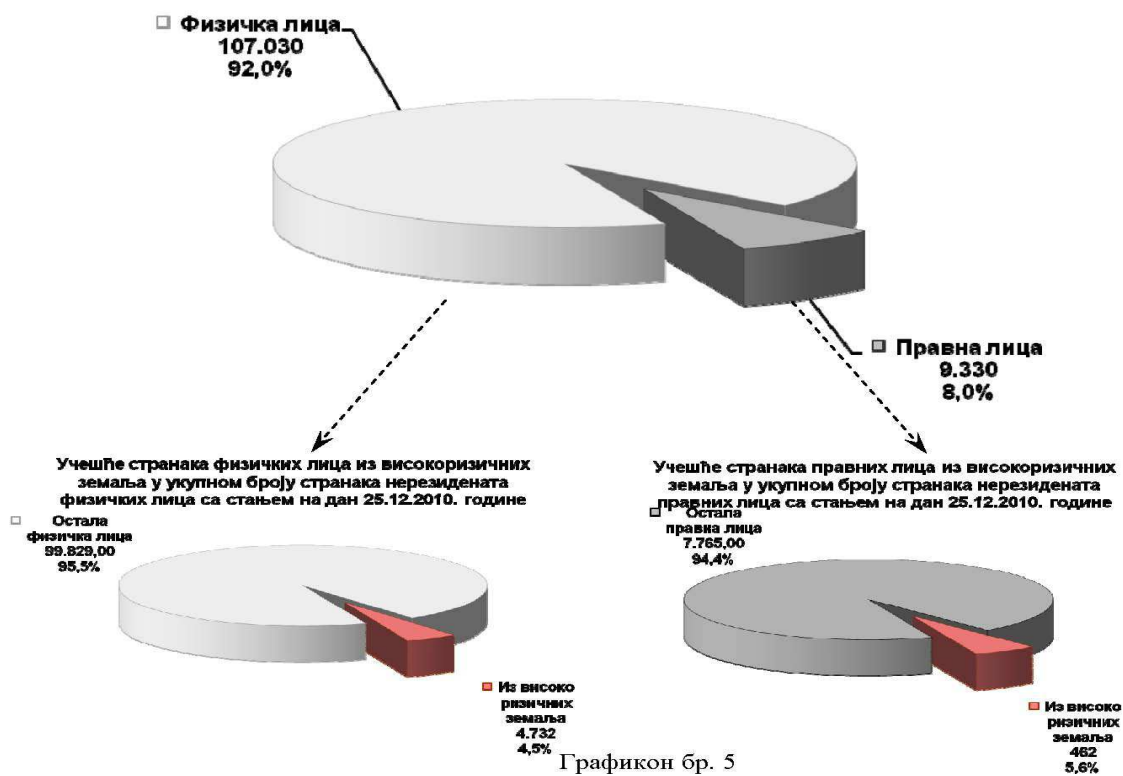
**Структура странака резидената у банкарском систему са
стањем на дан 25.12.2010. године**

Графикон бр. 4: Структура странака резидената у банкарском систему са стањем на дан 25. 12. 2010. г.

Графикон бр. 5 приказује структуру странака нerezидената у банкарском систему. Број нerezидената физичких лица задржао је тренд раста и сада износи 107.030, што представља повећање од 9,35% у односу на претходни посматрани период. Укупан број правних лица нerezидената износи 9.330 и неznатно је мањи у односу на број (9.455) у првом полугођу 2010. Удео странака (на истом графикону) из високоризичних земаља у укупном броју странака нerezидената мањи је него у претходном периоду, и то како код физичких, тако и код правних лица. У укупном броју физичких лица нerezидената 4,5% чине лица из високоризичних земаља, што је за 0,7% мање него у претходном периоду, док је у укупном броју правних лица нerezидената учешће лица из високоризичних земаља смањено са 8,7% на 5,6%.

**Структура странака нerezидената у банкарском систему са
стањем на дан 25.12.2010. године**

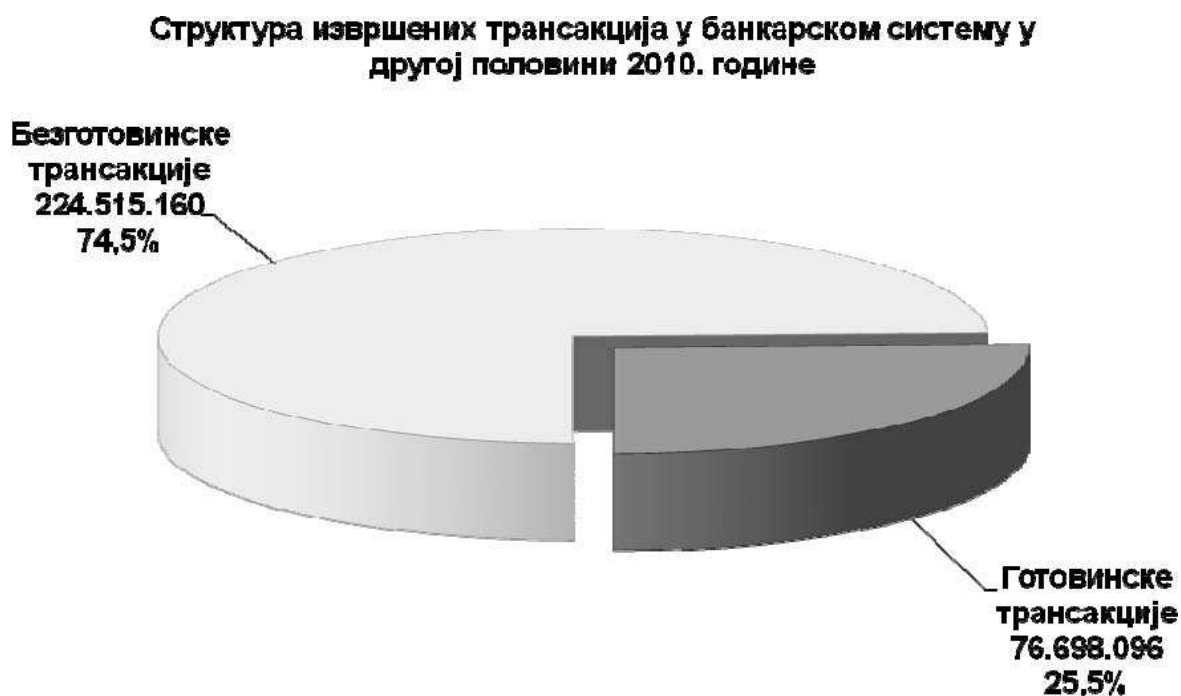

Графикон бр. 5

Графикон бр. 5: Структура странака нerezидената у банкарском систему са стањем на дан 25. 12. 2010. г

1.2 Podaci o transakcijama

Banke su u posmatranom periodu obavile 224.515.160 bezgotovinskih transakcija, što je u odnosu na prethodni period (januar – jun 2010. godine) za 34,3% manje, ali približno kao u istom periodu prethodne godine (229.348.389 u periodu jul – decembar 2009). Broj gotovinskih transakcija koji je obavljen na nivou bankarskog sektora u posmatranom periodu iznosi 76.698.096, što je približno kao i u prethodnom periodu.

Grafikon br. 6: *Struktura izvršenih transakcija u bankarskom sistemu u drugoj polovini 2010. g.*

Ukupno 1.792.757 čini 0,59% svih obavljenih bezgotovinskih i gotovinskih transakcija. Broj ovih transakcija nastavlja trend smanjenja. Isti trend je zabeležen i u prethodno posmatranom periodu i sada je za 18,6% manji nego u prvoj polovini 2010. Prema podacima koje su banke dostavile, s klijentima iz visokorizičnih geografskih područja i

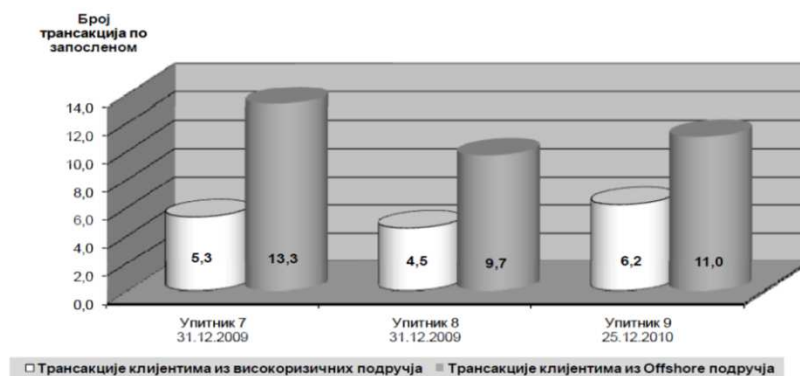
klijentima iz *off shore* geografskih područja, izvršeno je 104.153, odnosno 185.122 transakcije. To predstavlja porast u odnosu na prethodni period za 38,9%, odnosno za 15,6%, što ukazuje da je povećan broj transakcija kojima zaposleni moraju posvetiti više pažnje.

Графикон бр. 6 а): Број трансакција

Posmatrajući broj obavljenih transakcija u odnosu na broj zaposlenih koji obavljaju poslove neposredne transakcije, zaključuje se da svaki zaposleni obavi u proseku mesečno preko 20 transakcija kojima treba da posveti posebnu pažnju (jednu transakciju s klijentima iz visokorizičnih područja, dve s klijentima iz *offshore* područja i oko 17 čiji iznos prelazi 15.000 evra u dinarskoj protivvrednosti).

Графикон број 7: Структура извршених трансакција у банкарском систему по периодима

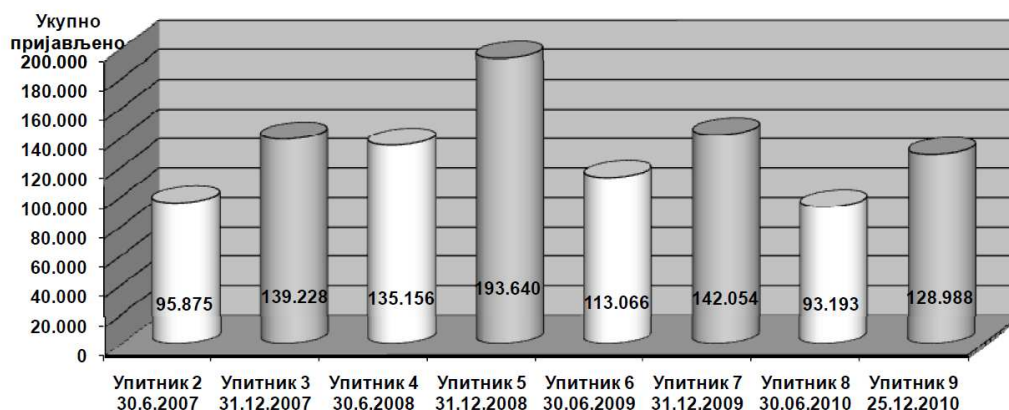

Графикон бр. 8: Број трансакција по запосленом

1.3 Dostavljanje podataka upravi

Број пријављених готовинских трансакција чија је вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра, обрачунато по средњем курсу Народне банке Србије на дан вршења трансакције у последњем посматраном периоду износи 128.988 (Графикон бр. 9). У другом полугођу је настављен тренд већег броја пријављених готовинских трансакција чија је вредност једнака износу од 15.000 евра и више. Претпостављени узрок за такво кретање је пословна активност клијената банке.

Преглед броја пријављених готовинских трансакција ≥ 15.000 евра Управи за спречавање прања новца по периодима

Графикон бр. 9: Преглед броја готовинских трансакција ≥ 15.000 евра Управи за спречавање прања новца по периодима

Банке су у другом полугођу 2010. Управи пријавиле 3.739 сумњивих трансакција, што представља благо смањење од 1,55% у односу на добијене резултате из претходног Упитника (Графикон бр. 10).

Na osnovu dostavljenih podataka zaključuje se da ne postoji korelacija između broja transakcija koje je neka banka prijavila kao sumnjive i ukupnog broja njenih klijenata, broja klijenata koji se smatraju potencijalno rizičnim i ukupnog broja transakcija koje banka obavlja. Banke koje raspolažu nekim od softverskih rešenja za prepoznavanje sumnjivih transakcija prijavile su u posmatranom periodu oko četvrtinu svih prijavljenih sumnjivih transakcija. Budući da neke banke prijavljuju neuobičajeno veliki broj sumnjivih transakcija, treba napomenuti da je pre prijavljivanja transakcija ili lica na koje može da se primeni neki od propisanih indikatora, neophodno prikupiti sve relevantne informacije, uraditi analizu transakcije, eventualno pratiti poslovanje stranke da bi se ona i osnovano smatrala sumnjivom.

Grafikon br. 10: *Pregled broja prijavljenih sumnjivih transakcija Upravi za sprečavanje pranja novca po periodima*

Najčešći razlozi zbog kojih su banke prijavljivale Upravi sumljive transakcije i broj prijavi u kojima je taj razlog bio prisutan su:

1. Transakcije koje su službenici na osnovu svog znanja i iskustva okarakterisali kao „neuobičajene” (980);
2. Više povezanih gotovinskih transakcija u iznosima manjim od predviđenog za prijavljivanje na osnovu Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, a koje ukupno prelaze navedeni iznos i u nesaglasnosti su sa uobičajenim poslovanjem klijenta (381);
3. Polaganje ili podizanje gotovine u iznosima nešto nižim od propisanih za prijavljivanje po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (356);

4. Polaganje ili isplata većih iznosa efektivnog novca (u domaćoj ili stranoj valuti), koji znatno odstupaju od uobičajenih transakcija klijenta jer nisu u skladu s prihodima ili statusom klijenta, posebno ukoliko su transakcije netipične za poslovnu aktivnost klijenta (231);
5. Klijent vrši gotovinske uplate na račun svog preduzeća sa svrhom plaćanja „pozajmica osnivača” ili „povećanje osnivačkog uloga” (230);
6. Transakcije između privatnog i poslovnog računa preduzeća koje ne ukazuju na jasnu ekonomsku opravdanost (192);
7. Učestali transferi stranke na velike i zaokružene iznose (177);
8. Učestale transakcije na osnovu avansnih plaćanja ili povraćaja avansa koje klijent obrazlažene realizacijom komercijalnih ugovora (95);
9. Veći broj očigledno nepovezanih lica koja uplaćuju sredstva na račun klijenta koja on odmah podiže, potom daje nalog banci da se sredstva prenesu na drugi račun ili odobre računima nekih drugih lica, posebno u slučajevima kada se uoči da za takve transakcije ne postoji racionalno objašnjenje i ekonomska opravdanost (87);
10. Klijent polaže velike iznose na račun i daje nalog banci da se iznosi transferišu na račune većeg broja lica, posebno u slučajevima kada se uoči da za takve transakcije ne postoji racionalno objašnjenje i ekonomska opravdanost (82).⁵⁴

1.4 Obuka zaposlenih

Podizanje obuke zaposlenih na viši stepen prati i usvajanje i razvoj novih, efikasnijih načina stručnog osposobljavanja. Obuka se vrši u ličnom kontaktu, preko osobe zadužene za obuku, prezentacijama u centrima za obuku, putem vebinara (veb seminara), *e – learning* aplikacija, prezentacija u *Power Point*-u, interaktivnim treninzima, telefonom, objavama na lokalnoj mreži, ličnom razmenom iskustava i primera s terena, putem seminara, predavanja, kao i upoznavanja s novim trendovima u pokušajima pranja novca. Sva uputstva iz ove oblasti i zakonska regulativa dostupni su zaposlenima i na intranet stranicama banaka, a po potrebi se koristi i elektronska pošta kako bi se zaposleni obavestili o obavezama u vezi sa sprečavanjem pranja novca. Obuka zaposlenih je postala jedan kontinuirani proces jer se njeno sprovođenje sve ređe

⁵⁴ Analiza odgovora banaka na dostavljanje upitnika iz oblasti sprečavanja pranja novca, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_7/analiza_spn_II_10.pdf, 26.11.2011.

vezuje za određeni period.

Obuka zaposlenih se sprovodi prema planu i programu, najmanje jedanput godišnje, a po potrebi i svakodnevno. Banke vrše obuku novozaposlenih, kao i svaki put prilikom promene regulative ili tehnologije poslovanja.

Pristup u razvrstavanju klijenata prema stepenu rizičnosti nije bitno promenjen u odnosu na prethodni period, kao ni primena radnji i mera u upoznavanju i praćenju stranaka. Banke su pokazale najveću raznolikost i nejedinstvo u tumačenju propisa i smernica u klasifikaciji klijenata prema stepenu rizičnosti od pranja novca i finansiranja terorizma, kao i u nedovoljno selektivnom pristupu klijentima i transakcijama koje se prema važećim indikatorima mogu smatrati sumnjivim. U oba slučaja dodatni napor koji treba uložiti u vezi je s radnjama i merama u upoznavanju i praćenju klijenata i transakcija, odnosno u vezi je s kvalitetnom analizom rizika od pranja novca i finansiranja terorizma.⁵⁵

2 Kriminalistički aspekti suzbijanja pranja novca

U slučajevima kada kriminalci poseduju protivpravno stečena sredstva suočavaju se sa činjenicom kako da protivpravno stečena sredstva nesmetano koriste, a da pri tome ne ostave nikakav trag koji bi mogao da ukaže na njihovu kriminalnu delatnost. Konstantnim proširivanjem nivoa različitih sistema mera i metoda u suprotstavljanju pranja novca sužavaju se mogućnosti kriminalcima i kriminalnim organizacijama da nesmetano koriste protivpravno stečena sredstva i ruše se ekonomske poluge moći kriminalnih organizacija.⁵⁶ Više reči o konkretnim metodama suzbijanja pranja novca biće u narednom delu ovog rada.

2.1 Otkrivanje krivičnog dela pranja novca

Uspešno otkrivanje krivičnog dela pranja novca podrazumeva i stalno praćenje ispoljenih načina izvršenja ovog krivičnog dela u praksi, kao i adekvatnu analizu otkrivenih krivičnih dela pranja novca. Na takav način stvara se inicijalna osnova za uočavanje pojedinih načina pranja novca koja omogućava blagovremeno planiranje

⁵⁵ Bošković, M. (1998): *Organizovani kriminalitet*. Beograd: Policijska akademija, str. 135

⁵⁶ Bošković, M. (2007): *Pranje novca kao kriminološki i krivično pravni problem* u Zborniku radova Pravnog fakulteta, *Novi Sad*, vol. 41, br. 3/2007. br. 3, str. 171-195;

Ignjatović, A. (2008): *Pranje novca kao savremeni oblik privrednog i finansijskog kriminala* u: Zborniku radova *Zlatiborski dani prava*, Novi Sad, str. 155-172.

operativne delatnosti na razjašnjavanju i dokazivanju ovog krivičnog dela. Stvaranje inicijalne osnove ili skupa indicija koje ukazuju na osnove sumnje da je izvršeno krivično delo pranja novca treba da bude rezultat rada svih nadležnih organa za suprotstavljavanje pranju novca.

U okviru nacionalne jedinice za finansijske istrage trebalo bi da se ovakve informacije analiziraju, objedinjuju i distribuiraju svim nadležnim organima za suprotstavljavanje pranju novca.⁵⁷ Dobar primer ovakvog koncepta je lista indicija pranja novca u oblasti bankarskog poslovanja koju je odredila Kancelarija kontrolora novca SAD.⁵⁸ Kancelarija kontrolora novca SAD identifikovala je sledeće situacije ili aktivnosti kao indikatore mogućeg pranja novca:

1. aktivnost koja nije u skladu sa klijentovom osnovnom delatnošću kao: obimno kretanje novca na zajedničkom računu, kupovina naloga za isplatu gotovim novcem, visina sume depozita uloženog preko naloga za isplatu ili telegrafskog transfera, transakcije velikih suma, zamena manjih apoeni u veće, vlasnici poslova manjeg obima koji ulažu više istoga dana u različitim filijalama banaka i primanje ili slanje novca telegrafski bez postojanja poslovnog razloga;
2. neuobičajene aktivnosti u vezi sa računima, poput otvaranja računa od strane klijenata sa prebivalištem izvan područja delovanja banke, čest pristup sefu sa depozitima, ili otvaranje računa u ime menjačnice;
3. pokušaj izbegavanja propisa o prijavi i evidenciji transakcija poput situacije kada novi klijent zatraži da bude stavljen na slobodnu poslovnu listu (listu oslobođenih prijavljivanja transakcija) pre nego što njegova bankovna istorija to zagaranjuje i
4. određene vrste transfera sredstava, kao što su telegrafski transferi i ulaganje sredstava na više računa u iznosima ispod granice za prijavljivanje, a potom njihovo prebacivanje na glavni račun.

Do saznanja da je izvršeno krivično delo pranja novca najčešće se dolazi operativnom delatnošću policije i delatnošću subjekata predviđenih Zakonom o sprečavanju pranja novca. Međutim, mogući su i slučajevi kada se kao izvori saznanja mogu pojaviti i prijave preduzeća i drugih pravnih lica, građana, anonimne i pseudonimne prijave, sredstva javnog informisanja i javno pogovaranje.

⁵⁷ Krivokapić, V. (2003): *Prevenција kriminaliteta*. Beograd: Policijska akademija, str. 89

⁵⁸ Office of the Comptroller of Currency USA

Od posebnog značaja za rad policije na otkrivanju krivičnih dela pranja novca je da ima uvid u kriminalnu delatnost pojedinaca i grupa i u njihovu nelegalno stečenu dobit primenom navedenih mera i korišćenjem mera kao što je finansijska analiza osumnjičenog. Mogući su i slučajevi kada se posredno dolazi do saznanja za ovo krivično delo. Tokom kriminalističke obrade koja se vodi u vezi sa nekim drugim krivičnim delom, operativnim radom se mogu utvrditi činjenice koje mogu ukazati na to da je pored ostalih izvršeno i krivično delo pranja novca. To je rezultat činjenice da je raspolaganje prljavim novcem uslovljeno prethodnom kriminalnom delatnošću. Do saznanja za ovo krivično delo se najčešće dolazi realizacijom mera određenih Zakonom o sprečavanju pranja novca. Prethodno rečeno upućuje na potrebu koordinacije i saradnje policije u otkrivanju pranja novca sa ovim nadležnim državnim organima i obveznicima. Uloga obveznika primene Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma je od izuzetnog značaja, jer su isti od strane zakonodavca identifikovani kao subjekti u okviru čijeg rad može doći do otkrivanja ovog krivičnog dela.⁵⁹

2.2 Finansijska analiza osumnjičenog kao izvor saznanja za krivično delo pranja novca

Osnovna mera koja se primenjuje u slučajevima kada se na osnovu spoljne manifestacije posumnja da je izvršeno krivično delo pranja novca je finansijska analiza osumnjičenog koja obuhvata procenu da li način života osumnjičenog ukazuje na „pošten život”. Finansijska analiza se može vršiti na dva načina. Prvi je poznat kao analiza neto vrednosti i koristi se u slučajevima kada osumnjičeni ima imovinu koja privlači pažnju, a drugi je analiza izvora i primene sredstava koja se koristi kada osumnjičeni ima neke upadljive potrošačke navike.

Metod analize neto vrednosti se sastoji u utvrđivanju početne neto vrednosti osumnjičenog, nakon čega se prikazuje povećanje njegove neto vrednosti imovine iz godine u godinu zajedno sa njegovim poznatim troškovima, izuzimajući njegove poznate neoporezive izdatke tokom godine. U slučaju da se primenom ovog metoda utvrdi da neto vrednost prelazi prijavljene oporezive prihode osumnjičenog, a da se pri tom negira postojanje svih mogućih neoporecivih prihoda ili se pak dokaže postojanje

⁵⁹ Kulić, M (2001): *Pranje novca, privredni kriminal i korupcija*. Beograd: Institut za sociološka i kriminalistička istraživanja, str. 87

neprijavljenog oporezivog prihoda, možemo reći da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo pranja novca ili neko drugo krivično delo iz oblasti privrednog kriminaliteta.

U praksi se možemo susresti sa situacijom da imamo osumnjičenog koji živi upadljivo raskošnim životom, međutim, takvo stanje je prolaznog karaktera. U tom slučaju koristimo metodu analize porekla. Svako ima određenu imovinu koju stiće svojim radom, odnosno na zakonom dozvoljen način. Međutim, može se desiti da osumnjičeni poseduje imovinu koja prevazilazi njegove legitimne prihode. Ova analiza se izvodi na osnovu formule: neidentifikovani novac (NN) jednak je razlici rashoda (RR) i ukupnih prihoda (UP), to jest $NN=RR-UP$. Kao i analiza neto vrednosti, i ova analiza se bazira na činjenici da u bilo kom vremenskom roku prihodi jedne osobe moraju biti dovedeni u vezu sa stvarima koje su ili poznate i prijavljene, ili sa onima koje su nepoznate i neprijavljene.⁶⁰

Zakonik o krivičnom postupku RS za dela organizovanog kriminaliteta određuje da državni tužilac može zahtevati da nadležni državni organ, bankarska ili druga finansijska organizacija obavi kontrolu poslovanja određenih lica i da mu dostavi dokumenta i podatke koji mogu poslužiti kao dokazi o krivičnom delu ili imovini pribavljenoj krivičnim delom, kao i druga obaveštenja o sumnjivim novčanim transakcijama predviđenim Konvencijom o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom. Smatramo da ova odredba ZKP-a postavlja osnove za primenu metoda finansijske analize u suzbijanju organizovanog kriminaliteta.

Republika Srbija je donela Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela⁶¹ te je na taj način u velikoj meri zadala jak udarac organizovanom kriminalu, a sa druge strane taj Zakon svakako ima veoma jake refleksije i na krivično delo pranja novca.

⁶⁰ Giunio, M. (1998): *Mjere za sprječavanje pranja novca*. Zagreb: Slobodno poduzetništvo, str. 44

⁶¹ Službeni glasnik RS, br. 97/08.

2.3 Razjašnjavanje i dokazivanje krivičnog dela pranja novca

U okviru inicijalnog metoda, operativnu delatnost treba planirati tako da se omogući prikupljanje činjenica, podataka i okolnosti na osnovu kojih će se razjasniti sledeća pitanja:

1. radnja izvršenja, to jest da li su novac i druga imovina pribavljeni krivičnim delom, da li je učiniocu ta činjenica bila poznata, odnosno da li je novac pribavljen na takav način položio na račune ili na drugi način uključio u legalne finansijske tokove;
2. krivično delo kojim je pribavljena imovina koja je predmet pranja novca;
3. da li je reč o novcu ili nekoj drugoj imovini i kolika je njena vrednost;
4. mesto, vreme i način pranja novca;
5. da li je u pitanju jedan ili više izvršilaca i o kojem je obliku saučesništva reč,
6. da li su pitanju izvršioci koji su se udružili radi vršenja krivičnog dela pranja novca;
7. da li je reč o istom izvršiocu koji je izvršio ili bio saučesnik u izvršenju krivičnog dela kojim je pribavljen novac ili imovina pa potom vrši pranje novca,⁶² ili o izvršiocu koji vrši samo pranje novca, dok je drugo lice izvršilac dela kojim je pribavljen novac ili druga imovinska korist;
8. da li je u pitanju izvršilac koji se specijalizovao za vršenje krivičnog dela pranja novca;
9. prethodna kriminalna delatnost izvršioca;
10. da li se pranje novca vrši za neku kriminalnu organizaciju, koji je sastav, vrsta i obim delovanja ove kriminalne organizacije, da li ova kriminalna organizacija održava veze sa institucijama vlasti i koje su to institucije i
11. da li je učinilac s predumišljajem ili nehatno postupao pri izvršenju ovog krivičnog dela.

Za sve navedene činjenice je potrebno obezbediti valjane materijalne i lične dokaze. Pored protivpravne imovinske koristi koja može biti u različitim oblicima, od materijalnih dokaza je veoma važna različita dokumentacija koja omogućava praćenje finansijskog traga potencijalnih perača novca. Za praćenje finansijskog traga je potrebno vraćanje operativne delatnosti unazad i korišćenje različite dokumentacije i evidencija, kao što su:

⁶² Cindori, S. (2007): *Sustav sprječavanja pranja novca*. Financijska teorija i praksa, str. 58 - 60.

1. priznanice o zameni valute, brokerske potvrde, priznanice od telegrafskog transfera novca, poštanski nalozi za isplatu, potvrde o posedovanju sefova, ugovori o sklapanju različitih pravnih poslova, adresari i poslovna prepiska;
2. bankarska dokumentacija (uključujući dokumenta u elektronskoj formi) koja se odnosi na sledeće: evidencije o računima (mesečne izveštaje, odsečke depozitnih priznanica, poništene čekove), putničke čekove, potvrde o depozitu, korespondentne formulare, kreditke kartice (evidencija o njihovoj upotrebi), evidenciju o zajmovima (njihovoj upotrebi i isplatama), evidenciju o sefovima (posebno o ulasku u sefove), evidenciju o investitorskim računima, evidenciju o sumnjivim transakcijama, lozinke za telegrafski transfer novca i slično;
3. javne evidencije kao što su: podaci o vlasništvu nad motornim vozilima, katasterski podaci, podaci o ostavinskim raspravama, podaci o privatizaciji preduzeća, poreski podaci i slično;
4. evidencije nadležnih organa za suprotstavljanje pranju novca, i to: policijskih, carinskih, sudskih, inspeksijskih organa, tužilaštva, Komisije za sprečavanje pranja novca i
5. evidencije obveznika prema Zakonu o sprečavanju pranja novca.

Navedena dokumentacija i evidencije mogu da sadrže inicijalne i dokazne činjenice koje imaju izuzetan značaj za usmeravanje operativne obrade i dokazivanje krivičnog dela pranja novca. Stoga se u okviru plana operativne delatnosti planiraju i mere za pronalaženje navedene dokumentacije. Te mere se odnose na primenu operativno-taktičkih mera i radnji pregleda i uvida u dokumentaciju, kao i na primenu radnji dokazivanja kao što su pretresanje i privremeno oduzimanje. Oduzeta dokumentacija podleže adekvatnom veštačenju čime se stvaraju mogućnosti za obezbeđenje materijalnih dokaza u odnosu na krivično delo i učinioca.⁶³ Nužan uslov za uspešno okončanje kriminalističke obrade, odnosno otkrivanje učinioca i dokazivanje njegove kriminalne delatnosti jeste saradnja svih nadležnih organa, timski rad, stručnost, znanje, iskustvo i poštovanje principa zakonitosti tokom prekrivičnog i krivičnog postupka.

U slučajevima kada postoje osnovi sumnje da osumnjičeni pere novac kroz neki posao (menjačnice, prodavnice dragocenosti, antikvarnice, poslove vezane za izvoz i uvoz i sl.), ili bilo koji posao u kome se obrću velike sume novca, potrebno je

⁶³ Katušić-Jergović, S. (2007): *Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi)*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 14, br. 2/2007

operativnu obradu usmeriti na uvid u poslovne knjige tog lica kako bi se zaključilo da li postoji mešanje legalnih i nelegalnih sredstava. Najbolje bi bilo to uraditi na način da se pri uvidu u poslovne knjige porede stope zarade i prodaje sa sličnim poslovima kako bi se zaključilo kakav je obim poslovanja po tipu prometa. Treba proveriti i snabdevače i prodavce na veliko da bi se videlo da li kupljeni proizvod odgovara prodatom i analizirati bankarske evidencije poredeći ih sa prijavljenom prodajom. Takođe je potrebno preduzeti mere na pronalaženju sve prethodno navedene dokumentacije.

Tokom primene inicijalnog metoda u razjašnjavanju i dokazivanju krivičnog dela pranja novca, kriminalistički je ispravno da se pažnja obrati licima kojima mogu biti poznate pojedine relevantne činjenice u vezi sa konkretnim krivičnim delom i njegovim učinocem. Sa tim licima treba obaviti informativni razgovor, kako bi se obezbedili izvori ličnih dokaza, odnosno stvorili uslovi da ta lica budu saslušana kao svedoci u toku krivičnog postupka. U svakom pojedinačnom slučaju, operativnu delatnost treba usmeriti na prikupljanje materijalnih i ličnih dokaza jer je njihova kombinacija najbolji način za dokazivanje krivičnih dela.⁶⁴

2.4 Primena specijalnih istražnih tehnika u suzbijanju krivičnog dela pranja novca

Shodno odredbama međunarodnih pravnih akata koji regulišu primenu specijalnih metoda i tehnika, izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku RS u glavi XXIX a), predviđena je primena specijalnih metoda i tehnika u slučajevima kada postoji osnovana sumnja da se izvršeno krivično delo može svrstati u organizovani kriminalitet. Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenih krivičnim delima u članu 4 sadrži posebna istražna ovlašćenja i tehnike, stavljajući obavezu svakoj državi potpisnici da prihvati takve zakonodavne i druge mere koje omogućavaju upotrebu ovih istražnih ovlašćenja i tehnika koje olakšavaju identifikaciju i ulaženje u trag nezakonitoj dobiti i prikupljanje dokaza u vezi sa njom.

⁶⁴ Đurđević, D. (2003): *Suprotstavljanje pranju novca u jugoistočnoj Evropi*, časopis *Pravni informator*, br. 7-8 /2003, str. 51-55.

2.5 Prikriveni islednik u suzbijanju pranja novca

U cilju prikrivanja stvarnog porekla prljavog novca, kriminalne organizacije najčešće angažuju i finansijske eksperte koji svoja znanja koriste da bi olakšali ostvarenje krajnjeg cilja pranja novca: onemogućivanje povezivanja nelegalno stečenih sredstava sa njihovim pravim izvorom. Složene šeme pranja novca sadrže inostrane elemente i podrazumevaju kretanje prljavog novca preko granica više zemalja elektronskim transferom ili stvarnim prenosom preko granica. Ove aktivnosti kriminalne organizacije se obavljaju strogo poštujući princip tajnosti, pa se informacije korisne za istragu mogu pribaviti samo od neposrednih učesnika ovih aktivnosti. Angažovanje prikrivenih islednika u ovakvim i sličnim situacijama ima izuzetan značaj za kriminalističku obradu krivičnih dela pranja novca.

Zakonik o krivičnom postupku u članu 504 predviđa da se ova mera može primeniti prema licu za koje postoje osnovane sumnje da samo ili zajedno sa drugim licima priprema krivičino delo organizovanog kriminala, pod uslovom da se to krivično delo na drugi način ne bi moglo otkriti, dokazati ili sprečiti ili bi to bilo povezano sa znatnim teškoćama. Primenu ove mere odobrava istražni sudija na predlog tužioca, i to u formi pismene i obrazložene naredbe. Primena ove mere može trajati najduže šest meseci, a na obrazloženi predlog tužioca mera se može produžiti najviše dva puta u trajanju od tri meseca, čime se uspostavlja apsolutno prekluzivan rok (dvanaest meseci). Ovu meru izvršavaju organi unutrašnjih poslova i o njenom izvršenju sačinjavaju izveštaje koje zajedno sa prikupljenom dokumentacijom dostavljaju istražnom sudiji na njegov zahtev.⁶⁵

Značaj primene metoda prikrivenog islednika u kriminalističkoj obradi krivičnih dela pranja novca ogleda se u mogućnosti da se dođe do informacija o:

- načinima iznošenja novca iz zemlje,
- lokacijama gde se novac iznosi,
- poslovima u koje se novac ulaže,
- firmama koje koriste kriminalne organizacije kao paravane za pranje novca,
- korumpiranim državnim službenicima koji pomažu ove aktivnosti,
- finansijskim ekspertima i drugim licima koja su uključena u aktivnosti pranja novca kriminalnih organizacija.

⁶⁵ Petrović, S. (2001): *Kompjuterski kriminal - drugo izdanje*. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, str. 5

Navedene informacije omogućavaju praćenje finansijskih tragova kriminalnih organizacija, identifikovanje učesnika ovih nezakonitih aktivnosti, pronalaženje i oduzimanje protivpravno stečenih sredstava čime se ruši finansijska moć kriminalnih organizacija.

2.6 Primena kontrolisane isporuke u suzbijanju pranja novca

Kontrolisana isporuka je poseban metod koji se sastoji u praćenju i evidentiranju određene kriminalne delatnosti uz privremeno nepreduzimanje represivnih mera i radnji od strane policije. Svrha primene ovog metoda je u prikupljanju bitnih informacija vezanih za kriminalnu delatnost pojedinaca i kriminalnih organizacija, na osnovu kojih se stvara celokupna slika kriminalnog delovanja ovih subjekata. Metod kontrolisane isporuke kombinuje se sa drugim operativnim metodama (praćenje, tajna opservacija) i operativno-tehničkim sredstvima (tajno snimanje, elektronski nadzor), koji omogućava potpunije registrovanje kriminalne delatnosti.

Primena metoda kontrolisane isporuke najčešće se vezuje za nedozvoljenu trgovinu narkoticima. Tako Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci u članu 11 određuje osnovne smernice za primenu ovog metoda u istragama nedozvoljene trgovine narkoticima. Takođe, Zakonik o krivičnom postupku RS za krivična dela organizovanog kriminaliteta u članu 504 predviđa meru kontrolisane isporuke kojom se dozvoljava da nelegalne ili sumnjive pošiljke izađu, pređu ili uđu na teritoriju jedne ili više država, uz znanje ili pod nadzorom njihovih nadležnih organa radi sprovođenja istrage ili identifikovanja lica umešanih u izvršenje krivičnog dela. Primenu ove mere odobrava državni tužilac pismeno za svaku isporuku pojedinačno, a meru sprovode organi unutrašnjih poslova. Mera kontrolisane isporuke sprovodi se po pravilima definisanim članom 11 Konvencije Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, uz saglasnost zainteresovanih država i na osnovu principa reciprociteta. Međutim, smatramo da primena ovog metoda može dati značajne rezultate i u istragama pranja novca. Na takav stav upućuje i preporuka 36, sadržana u dokumentu Četrdeset preporuka Grupe za finansijske akcije, koja ukazuje na to da države treba da koriste ovaj metod i u istragama pranja novca.

Kontrolisanu isporuku u suzbijanju pranja novca trebala bi da koristi u slučajevima kada je reč o složenijim šemama pranja novca koje podrazumevaju

kretanje nezakonito stečene dobiti preko teritorije više država i kombinovanje više različitih načina pranja novca u okviru jedne šeme. Obično složenije šeme pranja novca započinju iznošenjem nelegalno stečenih sredstava van teritorije određene zemlje. Ova činjenica je veoma značajna jer ako se u ovom trenutku primeni metod kontrolisane isporuke, stvaraju se uslovi da se identifikuju svi učesnici u ovoj operaciji, locira iznesen novac i pokrenu mehanizmi za oduzimanje nelegalno stečenih prihoda.

2.7 Tajni nadzor u suzbijanju krivičnog dela pranja novca

Tehnički i tehnološki razvoj omogućio je primenu tehničkih dostignuća u oblasti suprotstavljanja kriminalitetu, naročito u vezi sa nadzorom i kontrolom različitih oblika kriminaliteta čime se stvaraju osnove za blagovremeno i preventivno delovanje. Nadzor i snimanje telefonskih i drugih razgovora ili komunikacija tehničkim sredstvima, predstavlja značajan način prikupljanja operativnih i dokaznih informacija, posebno značajnih za operativnu obradu krivičnih dela pranja novca i drugih teških krivičnih dela. Prikupljanje operativnih i dokaznih informacija na takav način nužno podrazumeva poštovanje prava i sloboda građana, što znači da se ove mere mogu realizovati samo uz poštovanje zakonom propisanih uslova. Prikupljanjem podataka na procesno validan način štite se Ustavom zagarantovana prava i slobode građana i obezbeđuje dokazni kredibilitet registrovanim informacijama o krivičnom delu i učinocu tokom krivičnog postupka.

Primena mere nadzora i snimanja telefonskih i drugih razgovora ili komunikacija drugim tehničkim sredstvima regulisana je odredbama Zakonika o krivičnim postupku. Tako, ovaj zakonik u članu 232, stavu 1 određuje da istražni sudija, na obrazloženi predlog državnog tužioca, može narediti nadzor i snimanje telefonskih i drugih razgovora ili komunikacija drugim tehničkim sredstvima i optička snimanja lica za koja postoje osnovi sumnje da su sama ili sa drugim izvršila krivična dela:

- protiv ustavnog uređenja i bezbednosti RS,
- protiv čovečnosti i međunarodnog prava,
- sa elementima organizovanog kriminala (falsifikovanje i pranje novca, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, nedozvoljena trgovina oružjem, municijom ili eksplozivnim materijama, trgovina ljudima), davanja i primanja mita, iznude i otmice.

Ovaj zakonik, takođe, konstituiše obavezu istražnog sudije da mere nadzora i snimanja telefonskih i drugih razgovora ili komunikacija drugim tehničkim sredstvima striktno dozvoli donošenjem pisane i obrazložene naredbe. Primena ovih mera može trajati najduže tri meseca, a zbog važnih razloga mogu biti produžene još tri meseca, čime se uspostavlja apsolutno prekluzivan rok (šest meseci). Realizacija ovih mera prema zakoniku je poverena organima unutrašnjih poslova koji po izvršenju ovih mera dostavljaju izveštaj i snimke istražnom sudiji. Radi sprečavanja eventualnih manipulacija, dobijene informacije se uništavaju primenom ovih mera, ako nisu potrebne za vođenje krivičnog postupka, pod nadzorom istražnog sudije.⁶⁶

Prikupljanje dokaznih i operativnih informacija korišćenjem mera nadzora i snimanja telefonskih i drugih razgovora ili komunikacija drugim tehničkim sredstvima i optičkih snimanja, zahteva primenu i razradu specijalnih taktičkih postupaka koji su determinisani karakteristikama primenjenih tehničkih sredstava. U svakom konkretnom slučaju primene ovih sredstava, koristiće se taktički postupci koji omogućavaju maksimalne performanse raspoloživih tehničkih sredstava. Tehnička sredstva koja se koriste u primeni ovih mera možemo podeliti na:

1. tehnička sredstva za akustični nadzor:

- fiksne i mobilne telefonije (npr. tzv. „telefonsko uho” prenosi telefonske razgovore i sve što se izgovara u prostoriji i sl.);
- otvorenog i zatvorenog prostora (npr. radio mikrofoni, tzv. puške sa infracrvenim snopom, laserski mikrofoni, bežični mikrofoni i sl.) i
- radio komunikacija.

2. tehnička sredstva za optička snimanja (različite vrste kamera i foto aparata) i

3. tehnička sredstva za elektronski nadzor internet komunikacija i komunikacija u okviru lokalnih računarskih mreža.

Mere elektronskog nadzora u kriminalističkoj obradi krivičnih dela pranja novca zauzimaju značajno mesto, naročito kada je reč o slučajevima pranja novca za kriminalne organizacije. Naime, primena ovih mera stvara uslove za pribavljanje informacija u vezi sa složenim šemama pranja novca za potrebe kriminalnih organizacija koje omogućavaju praćenje traga novca, oduzimanje nelegalno stečene imovine i identifikaciju učesnika ovih nelegalnih finansijskih operacija.

⁶⁶ Kulić, O. (2001): *Pranje novca, privredni kriminal i korupcija*. Beograd: Institut za sociološka i kriminalistička istraživanja, str. 87

2.8 Primena zaštite svedoka u suzbijanju krivičnih dela pranja novca

Zaštita svedoka je veoma značajna mera za suprotstavljanje organizovanom kriminalitetu, kako u domenu pranja novca, tako i u drugim oblastima gde se on upotrebljava. Rizik koji nosi uloga svedoka ima znatan uticaj na manje interesovanje lica za svedočenje zbog postojanja opravdanog straha od odmazde, a utiče i na mogućnost obezbeđenja ličnih dokaza tokom krivičnog postupka. Upravo zbog toga, postoji potreba za institucionalizovanom zaštitom svedoka da bi se nastalo stanje prevazišlo. Iskustva stranih država koje su inkorporirale zaštitu svedoka u svoje pravne sisteme su veoma pozitivna, naročito u oblasti suprotstavljanja organizovanim oblicima kriminaliteta.⁶⁷

Radi obezbeđivanja saradnje u slučajevima kada je potencijalni svedok umešan u kriminalnu aktivnost i podleže krivičnoj odgovornosti, postoji potreba da se pronađu takva zakonska rešenja koja će omogućiti realizaciju principa imuniteta da ne budu svi optuženi i osuđeni kako bi se obezbedila osuda ostalih članova kriminalne organizacije. Tako, Zakonik o krivičnom postupku RS u članu 504 određuje da državni tužilac može predložiti da se kao svedok sasluša pripadnik kriminalne organizacije (u daljem tekstu: svedok saradnik) protiv kojeg je podneta krivična prijava ili se vodi krivični postupak za delo organizovanog kriminala, pod uslovom da postoje olakšavajuće okolnosti na osnovu kojih se prema krivičnom zakonu može osloboditi od kazne ili mu se kazna može ublažiti i ako je značaj njegovog iskaza za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje drugih krivičnih dela kriminalne organizacije pretežniji od štetnih posledica krivičnog dela koje je učinio. Predlog za saslušanje svedoka saradnika državni tužilac može da podnese do završetka glavnog pretresa. O predlogu državnog tužioca iz prethodno navedenog člana u istrazi i do početka glavnog pretresa odlučuje veće iz člana 24, stava 6 ZKP, a na glavnom pretresu veće pred kojim se drži glavni pretres. Svedok saradnik ne može biti lice za koje postoji osnovana sumnja da je organizator kriminalne grupe. Prilikom saslušanja svedoka saradnika javnost je isključena, osim ako se na predlog državnog tužioca i uz saglasnost svedoka ne odluči drugačije. Svedok saradnik koji je sudu dao iskaz u skladu sa obavezama iz člana 504 ZKP, ne može biti gonjen za krivično delo organizovanog kriminaliteta za koje se vodi postupak. U prethodno

⁶⁷ Bošković, M. (2007): *Pranje novca kao kriminološki i krivično pravni problem*. Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, vol. 41, br. 3, str. 171-195.

navedenom slučaju državni tužilac će odustati od krivičnog gonjenja svedoka saradnika najkasnije do glavnog pretresa koji se vodi protiv drugih pripadnika kriminalne organizacije, a sud će izreći presudu kojom se optužba protiv svedoka saradnika odbija. Ako svedok saradnik ne postupi u skladu sa obavezama iz člana 504 ZKP ili ako pre pravosnažno okončanog postupka izvrši novo krivično delo organizovanog kriminala, državni tužilac će nastaviti krivično gonjenje, odnosno pokrenuće krivični postupak. U slučaju da se u toku postupka otkrije neko ranije izvršeno krivično delo svedoka saradnika, državni tužilac pristupiće krivičnom gonjenju za to krivično delo. Mera zaštite fizičkog integriteta svedoka i svedoka saradnika, realizuje se u okviru posebnih programa koji omogućuju da ova lica i njihove porodice nakon okončanja krivičnog postupka nastave sa normalnim životom. Tako Zakonik o krivičnom postupku u članu 504 propisuje da državni tužilac može odrediti da se određenom svedoku, svedoku saradniku i članovima njihove uže porodice obezbedi posebna zaštita. Smatramo da bi navedena pitanja trebalo regulisati zakonskim odredbama tako da se detaljnije uredi problematika zaštite svedoka. Iskustva nekih stranih zemalja ukazuju na to da programi za zaštitu svedoka obuhvataju niz mera koje se realizuju u okviru ovih programa i najčešće se odnose na:

- trenutnu privremenu zaštitu do okončanja krivičnog postupka,
- promenu prebivališta,
- promenu identiteta svedoka,
- omogućavanje sredstava za izdržavanje svedoka,
- pomoć u pronalaženju zaposlenja i
- druge mere koje su neophodne da bi se stvorili svi preduslovi za normalni život svedoka i njegove porodice.

Za realizaciju programa za zaštitu svedoka su zadužene najčešće specijalizovane organizacione jedinice u okviru državnih organa, u zavisnosti od konkretnih zakonskih rešenja, koje pre prijema u program zaštite realizuju pripremne radnje koje se odnose na procene potencijalne ugroženosti svedoka. Na osnovu rezultata procena, realizuju se različiti elementi programa za zaštitu svedoka, tako da se u svakom konkretnom slučaju teži da se stvore normalni uslovi za život svedoka i njegove porodice, a da pri tome ne bude ugrožena njihova bezbednost.⁶⁸

⁶⁸ Dr Teofilović, N. i Jelačić, M. (2006): *Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca*. Beograd: Policijska akademija, str. 124

ZAKLJUČAK

Problematika pranja novca je prisutna u nacionalnim i međunarodnim razmerama i značajno izražena u onim društvima gde organizovani kriminalitet nastoji da putem pranja novca legalizuje kriminalom zarađenu dobit i da se infiltrira u finansijske i privredne tokove, s ciljem kontrolisanja ekonomskih i političkih procesa. Kriminalna delatnost koja prethodi sticanju ilegalnih prihoda, načini pranja novca i metodi suprostavljanja, sadrže određene specifičnosti bez čijeg proučavanja i poznavanja nije moguće sagledati sve aspekte pranja novca, a naročito planirati strategiju u njegovom suzbijanju. Posmatrajući ovu kompleksnu problematiku sa stanovišta primene represivnih metoda, apostrofiramo da se prilikom otkrivanja krivičnog dela pranja novca mora voditi računa o specifičnostima koje su vezane za ovo krivično delo. Takođe, nužno je stalno praćenje ispoljenih načina izvršenja krivičnog dela pranja novca, kao i analiza oblika već otkrivenih krivičnih dela. Posebnu pažnju treba posvetiti razjašnjenju i dokazivanju krivičnog dela pranja novca, što je veoma bitno, s obzirom da se radi o novom krivičnom delu pa je zanemarljiv broj radova koji su posvećeni metodici dokazivanja ovog krivičnog dela.

Na osnovu izloženog, zaključujemo da problemu pranja novca treba prići kao složenom fenomenu koji predstavlja jednu od važnijih delatnosti pripadnika organizovanih kriminalnih grupa.

Opšti zaključak bi bio da prevenciji ovog krivičnog dela moramo posvetiti posebnu pažnju, pre svega aktivnim delovanjem pripadnika bezbednosnih službi, posebno onih organa unutrašnjih poslova koji se bave privrednim kriminalom, kao i ostalim aktivnostima koje se preuzimaju, a sve u cilju sprečavanja ovog opasnog protivdruštvenog ponašanja.

Da bi borba protiv krivičnog dela pranja novca bila bolja i efikasnija, zahteva i angažovanje svih društvenih činioca jer ovo krivično delo ugrožava pre svega ekonomske, političke, pravne, kulturne i sve druge značajne vrednosti jednog društva. Oblici ove organizovane kriminalne delatnosti nisu uvek uočljivi i prepoznatljivi, te svakako otežavaju blagovremeno preduzimanje efikasnih mera za njihovo sprečavanje i suzbijanje.

Pranje novca predstavlja veoma opasnu kriminalnu delatnost sa visokim stepenom društvene opasnosti tako da se ovo krivično delo teško otkriva, a i dokazuje. Takođe, moramo istaći da je pranje novca posledica neefikasnog funkcionisanja institucija sistema pa borba protiv ove društveno negativne pojave predstavlja i borbu za reformu institucije, jer se samo boljim i efikasnijim institucijama možemo suprotstaviti pranju novca, a samim tim i podići životni standard građana na viši nivo. To ćemo, pre svega, učiniti doslednim sprovođenjem Zakona, što efikasnijim radom policije, kao i primenom kaznene politike u našim sudovima.

U okviru borbe u suprotstavljanju pranja novca na osnovu novog zakonodavnog okvira, potrebno je uspostaviti međuinstitucionalni sistem za prevenciju i kontrolu pranja novca. Formiranjem institucije za prikupljanje relevantnih finansijskih informacija koja bi prikupljala i razmenjivala finansijske informacije na domaćem i međunarodnom nivou u svrhu kontrolisanja i prevencije pranja novca, postigli bi se značajni rezultati. Potrebno je osnovati međuresornu radnu grupu koja bi okupljala sve agencije i institucije uključene u suzbijanje pranja novca kako bi se redovno testirao i ocenjivao njihov rad i razgovaralo o adaptaciji ka novim izazovima.

Nameće se neophodnost programske harmonizacije rada banaka i drugih finansijskih ustanova i institucija koje se moraju poštovati kako bi standardi za identifikaciju finansijskih transakcija delovali i omogućili praćenje stvarnih korisnika računa. Iz prethodno navedenog, se jasno sagledava da će ključnu ulogu u ovoj borbi imati banke. Najveća odgovornost banaka u suprotstavljanju pranju novca je u sprečavanju, kako samog pranja nelegalno stečenog novca, tako i u sprečavanju njegovog naknadnog uvođenja u legalne tokove. Vrlo je značajna elaboracija veoma obuhvatnih i kompleksnih procedura sticanja saznanja o stvarnim aktivnostima klijenata, sticanja jasnog i nedvosmislenog saznanja i uvida za koje namene se koriste novčana sredstva (kratkoročna), investira kapital (dugoročno), sa fokusom na procedurama interne kontrole i interne revizije i eksterne komercijalne revizije, prema Međunarodnim i nacionalnim standardima revizije i računovodstvenim standardima kao i nacionalnim regulativama i merama vezanim za platni promet (unutrašnji i međunarodni).

Jedan od primera nemilosrdne borbe u suzbijanju pranja novca je, svakako, i međunarodni sudski proces koga je prošle godine pokrenula Evropska unija, optuživši

kompanija Reynolds za pranje novca. R. J. Reynolds (RJR) je drugi po veličini duvanski koncern u SAD-u. EU je podigla optužnicu zbog navodnog pranja novca. U optužnici protiv R.J. Reynoldsa, proizvođača cigareta marke „Kamel” i „Vinston”, EU tvrdi da je kompanija više od deset godina vodila i nadzirala pranje novca. Po optužnici EU na 145 stranica, RJR je učestvovao u organizovanom kriminalu i podupirao ga time što je prao novac koji vodi poreklo iz trgovine drogom i iz drugih zločina.

EU tvrdi da su šefovi podzemlja svoje ilegalne prihode prali kupovinom cigareta u ogromnim količinama koje su plaćali preko posrednika i perača novca. Istragu su sprovedi članovi OLAF-a, nemačkog državnog tužioca Franz Hermanna Bruennera. Optužnica detaljno opisuje zamršene puteve Rejnoldsovih cigareta u jednom i vraćanje novca u suprotnom smeru... Kakav će konačan epilog ove optužnice biti, ostaje da se vidi na sudu.

Uprava za sprečavanje pranja novca je potpuno ravnopravna sa najrazvijenijim institucijama u svetu u toj oblasti, ocena je Saveta Evrope. Aleksandar Vujičić, direktor Uprave, kaže da se najviše pranja novca događa kod velikih trgovinskih lanaca, u sportu, građevinarstvu, prometu nekretnina.

Savet Evrope je nedavno pohvalio Srbiju i Upravu za sprečavanje pranja novca da je postigla značajan napredak i našu zemlju učinila ravnopravnom sa najrazvijenijim institucijama u toj oblasti. Posle trećeg kruga evaluacije, Srbiju očekuje još jedan krug provere stepena sposobnosti i usaglašavanja s međunarodnim propisima.

Direktor Uprave za sprečavanje pranja novca, Aleksandar Vujičić, je rekao da Uprava godišnje ostvari oko 60 predmeta kod kojih se sumnja da je došlo do pranja novca.

„Svi predmeti su jako složeni i teže po nekoliko desetina kilograma i odnose se na veliki broj fizičkih ili pravnih lica. Nakon analize tih predmeta, Uprava ih dostavlja ili Tužilaštvu ili Ministarstvu unutrašnjih poslova”, objašnjava Vujičić.

Aleksandar Vujičić je rekao da je preduslov da bi do pranja novca došlo da postoji neko krivično delo, a najčešća krivična dela su nedozvoljena trgovina opojnim drogama, trgovina oružjem, ilegalna migracija, ali i zloupotreba službenog položaja u privredi.

„U ovom trenutku, najviše pranja novca se odvija kod velikih trgovinskih lanaca, u sportu, građevinarstvu, prometu nekretnina”, rekao je Vujičić.

Vujičić kaže da su prošle godine potpisani sporazumi sa SAD-om, Rusijom, Ujedinjenim arapskim emiratima, Grčkom, koji su veoma važni jer omogućavaju lakšu razmenu podataka.

„Imamo jako dobru saradnju i sa SAD-om, sa ruskom finansijsko-obaveštajnom službom. U regionu imamo izuzetno dobru saradnju. Na nivou regiona smo obrazovali stalnu operativnu grupu koja se sastaje jednom do dva puta godišnje, podaci se razmenjuju dnevno i od zemalja regiona dobijamo vrlo korisne podatke”, ukazao je Vujičić.

„Do sada je doneseno 19 krivičnih presuda u tim postupcima od kojih su devet pravosnažni”, kaže direktor Uprave za sprečavanje pranja novca Aleksandar Vujičić.⁶⁹

Vreme koje dolazi će pokazati koliko su dosadašnje aktivnosti na polju suprotstavljanja pranju novca u regionalnim i međunarodnim okvirima samo slovo na papiru, a koliko stvaran odziv preuzetih obaveza, ostaje da se vidi. Potpisivanje ugovora – konvencija, svakako, pored prava podrazumeva i obavezu.

⁶⁹http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=01&dd=18&nav_id=574827

LITERATURA

1. Blečić, P. S., Bolta, D., Brlić, J. (2008): *Obaveze računovođa, revizora i poreznih savjetnika u sprečavanju pranja novca*, Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i finansijskih djelatnika
2. Bošković, G. (2004): *Načini pranja novca u bankarskom poslovanju*, Bezbednost, broj 2/2004.
3. Bošković, M. (1998): *Organizovani kriminalitet*. Beograd: Policijska akademija
4. Bošković, M. (2007): *Pranje novca kao kriminološki i krivično pravni problem*. Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, vol. 41, br. 3/2007.
5. Bošković, M. (2001): *Aktuelni problemi suzbijanja pranja novca*, Bezbednost, broj 5/2001.
6. Cindori, S. (2007): *Sustav sprečavanja pranja novca*, Financijska teorija i praksa, 31 (3), Zabreb
7. Cvjetičanin, D. (2003): *Kriza spoljnog duga*. Beograd: Prizma
8. Đokić, Z. i Šćekić A. (2004): *Korupcija kao teški oblik kriminala*, Zbornik radova XVI seminara prava „Teški oblici kriminala“, Budva 8–12. jun 2004: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova
9. Đurđević, D. (2003): *Suprotstavljanje pranju novca u jugoistočnoj Evropi*. Pravni informator, broj 7-8 /2003.
10. Giunio, M. (1998): *Mjere za sprječavanje pranja novca*. Zagreb: Slobodno poduzetništvo
11. Gnjatović, D. (1999): *Politička ekonomija i ekonomski sistemi Jugoslavije*. Beograd: Policijska akademija
12. Gnjatović, D. (1999): *Finansije i finansijsko pravo*. Beograd: Policijska akademija
13. Ignjatović, A. (2008): *Pranje novca kao savremeni oblik privrednog i finansijskog kriminala* u: Zborniku radova Zlatiborski dani prava, Novi Sad
14. Ignjatović Đ., Škulić M. (2010): *Organizovani kriminalitet*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
15. Ilčić, D. (2005): *Dokumenti međunarodnih organizacija o sprečavanju 'pranja novca' kao izvori prava*. Pravni život, vol. 54, br. 9/2005.

16. Jovašević, D. (2004): *Pranje novca u teoriji i praksi krivičnog prava*. Pravo - teorija i praksa, br. 1/2004.
17. Jovašević, D. (2007): *Pranje novca u teoriji i praksi krivičnog prava*. u: Zborniku radova *Kriminalitet u tranziciji - fenomenologija, prevencija i držana represija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
18. Katušić - J., S. (2007): *Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi)*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 14, br. 2/2007.
19. Keh, D. (1996): *Economic Reform and Criminal Finance, Transnational Organized Crime*, Volume 2, n°1, spring; 66-80/1996.
20. Krivokapić, V. (2003): *Prevencija kriminaliteta*. Beograd: Policijska akademija
21. Kulić, M (2001): *Pranje novca, privredni kriminal i korupcija*. Beograd: Institut za sociološka i kriminalistička istraživanja
22. Madžar, Lj. (2000): *Politički i ekonomski koreni korupcije*, Zbornik *Sistem i korupcija*. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka
23. Marković, P. (2006): *Pranje novca*. Pravni život, vol. 55, br. 9/2006.
24. Masciandaro, D. (1998): *Money Laundering Regulation: The Micro Economics*, Journal of Money Laundering Control. Institute of Advanced Legal Studies. Volume Two, Number One, Summer
25. Meštrović, D. (2002): *Legalizacija nelegalno stečenog kapitala*. Policija i sigurnost, 11/2002.
26. Paradise, T. S. (1998): *Money Laundering and International Political Economy*, Journal of Money Laundering Control, Vol.1, No.3/1998.
27. Petrović, R. S. (2001): *Kompjuterski kriminal - drugo izdanje*. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
28. Popović, D. (2003): *Dobitnici i gubitnici u tranziciji*. Politika, Ekonometar, br. 16/2003.
29. Popović, M. (2003): *Ekonomska analiza korupcije*. Bezbednost, br. 6, str. 23/2003.
30. President's Commission on Organized Crime - The Cash Connection: *Organized Crime, Financial Institutions and Money Laundering*, Washington, 1984.
31. Savona, E, and De Feo, M.: *Money Trails: International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies*, Paper presented to the International

Conference on Preventing and Controlling Money Laundering and the Use of the Proceeds of Crime: A Global Approach, Cour-mayeur Mont Blanc, Italy, 18-20 June.

32. Teofilović, N., i Jelačić, M. (2006): *Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca*. Beograd: Policijska akademija
33. Tessens, G. (2000): *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model*, Cambridge University Press, New York

Propisi korišćeni prilikom izrade rada⁷⁰:

1. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, „Službeni glasnik RS“ broj, 20/2009, 72/2009 i 91/2010
2. Zakona o sprečavanju pranja novca “Sl. list SRJ”, br 85/2005.
3. Zakona o sprečavanju pranja novca “Sl. list SRJ”, br. 53/2001.
4. Konvencija o pranju novca, istrage i u rešavanju zaplene konfiskacije dobiti od kriminalaca (doneta 1990. godine u Strazburu), Službenom listu SRJ” - Međunarodni ugovori, broj 7/2002
5. Konvencija OUN protiv nedozvoljene trgovine opojnim drogama i psihotičkim supstancama doneta 1988. godine u Bernu, “Sl. list SFRJ - međunarodni ugovori”, br. 14/90
6. Konvencija OUN protiv Transnacionalnog kriminala, “Sl. listu SRJ” - Međunarodni ugovori, br. 6/2001
7. Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS“, br. 85/05

Internet adrese korišćene pri izradi rada

1. <http://www.ccmr-bg.org/>
2. <http://www.fcpml.org.rs/misija.htm>
3. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=01&dd=18&nav_id=57487
4. www.B92.net
5. www.ijf.hr
6. www.mup.gov.rs
7. www.rtj.gov.rs
8. www.nbs.rs, 01.10.2001.
9. <http://www.blicnews.com/no24/3novac/novac1.htm> 02.05.2003.

⁷⁰ Napomena: Redosled pobrojane zakonske regulative išao je po značaju propisa, a ne po abecednom redu.

10. http://www.b92.net/doc/s01_338.sr.doc 02.05.2003.
11. http://www.srbija.sr.gov.yu/video/antik_inic.doc 02.05.2003
12. <http://www1.oecd.org/fatf>
13. /NCCT_en.htm 02.05.2003.